

អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិ

សិទ្ធិមនុស្សត្រូវគោរពលោភ

ការបណ្តេញចេញដោយមន្ទីរព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

© ក្រុមការងារពិសេសសិទ្ធិមនុស្សនៅប៉ារីស

ក្រុងព្រះសីហនុ ថ្ងៃទី២០ខែមេសាឆ្នាំ ២០០៧: ក្នុងរយៈពេលតែមួយថ្ងៃ លំនៅឋានត្រូវគេដុតខ្ទេច
ប្រជាពលរដ្ឋជាង១០០គ្រួសារគ្មានលំនៅឋានរស់នៅ ។
រូបថត ថតដោយប្រើទូរស័ព្ទចល័ត ។

AI Index: ASA 23/002/2008

INTERNATIONAL SECRETARIAT, 1 EASTON STREET, LONDON WC1X 0DW, UNITED KINGDOM

មាតិកា

១. សេចក្តីផ្តើម ~~~~~ ២

២. ប្រវត្តិនៃការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ~~~~~ ៥

៣. ស្ថានភាពបច្ចុប្បន្ន ~~~~~ ៨

    ៣.១ ស្ថាប័ននិងរចនាសម្ព័ន្ធ ~~~~~ ១១

    ដំណោះស្រាយវិវាទដ៏ឆ្លើ ~~~~~ ១២

    ៣.២ គោលនយោបាយរបស់រាជរដ្ឋាភិបាល: ឯកសារសំខាន់ៗ ~~~~~ ១៣

៤. បទដ្ឋាននិងច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិនិងច្បាប់ជាតិ ~~~~~ ១៦

    ៤.១ ការហាមឃាត់ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ~~~~~ ១៨

    ៤.២ ការការពារប្រឆាំងនឹងការបណ្តេញដោយបង្ខំ ~~~~~ ១៩

    ៤.៣ សិទ្ធិចូលរួមនិងពិគ្រោះយោបល់ ~~~~~ ២៣

    ៤.៤ សិទ្ធិមានដំណោះស្រាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព ~~~~~ ២៦

    ៤.៥ ការហាមឃាត់ការប្រើប្រាស់ប្រព័ន្ធប្រឆាំងនឹងការបណ្តេញដោយបង្ខំ ~~~~~ ២៨

    សិទ្ធិរបស់ប្រជាពលរដ្ឋជ្រើសរើសសភាសាសិប ~~~~~ ២៩

    ៤.៦ ការអនុវត្តគោលការណ៍មូលដ្ឋាននិងគោលការណ៍ណែនាំស្តីពីការបណ្តេញដោយបង្ខំ
    ផ្អែកលើការអភិវឌ្ឍនិងការការពាររបស់លោកស្រីលីណា ម៉ារីណា ឌីណា ធីនីស្តា ប្រទេសកម្ពុជា ~~~~~ ៣២

៥. ករណីនៃការបណ្តេញដោយបង្ខំ ~~~~~ ៣៤

    ៥.១ សហគមន៍សំបុកចាម: "ពួកយើងយកយើង មកទទួលបាននូវការរំលោភ" ~~~~~ ៣៤

    ៥.២ ភូមិក្បាលស្ពាន: វិវាទក្លាយជាអំពើហិង្សាបង្កគ្រោះថ្នាក់ដល់អាយុជីវិត ~~~~~ ៤០

    ៥.៣ សង្កាត់មិត្តភាព៤: ធ្វើឱ្យប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្រគ្មានផ្ទះសំបែងរស់នៅ ~~~~~ ៤៦

៦. ការការពារ ក្រុមអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្ស ~~~~~ ៥៣

    ៦.១ ការចាប់ខ្លួននិងការវាយដំ ~~~~~ ៥៣

    ៦.២ ការបង្ខំបង្ខំជនជាតិដើមភាគតិច ~~~~~ ៥៥

    ៦.៣ ការគំរាមកំហែងនិងការបំភិតបំភ័យ ~~~~~ ៥៧

៧. សេចក្តីសន្និដ្ឋាន ~~~~~ ៥៩

៨. អនុសាសន៍ ~~~~~ ៦៣

    ចំពោះអាជ្ញាធរកម្ពុជា: ~~~~~ ៦៣

    ចំពោះប្រទេសអ្នកផ្តល់ជំនួយអន្តរជាតិ: ~~~~~ ៦៦

សិទ្ធិមនុស្សក្រុងភ្នំពេញ

ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

១. សេចក្តីផ្តើម

“ឥឡូវនេះ យើងសង្ឃឹមតែលើអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលតែប៉ុណ្ណោះ ។ ប្រជាពលរដ្ឋលែងមានលទ្ធភាពពឹងខ្លួនឯងបានទៀតហើយ ។ យើងគ្មានប្រាក់និងគ្មានអង្ករទេ ។ ពីមុនយើងធ្លាប់ធ្វើស្រែចំការ ប៉ុន្តែឥឡូវនេះ យើងលែងមានស្រែសម្រាប់ធ្វើទៀតហើយ ។ ពីមុន (...) ខ្ញុំអាចចិញ្ចឹមកូនបានប្រាំពីរ នាក់ ។ ឥឡូវនេះ សូម្បីតែអ្វីបន្តិចបន្តួចក៏គ្មានដែរ” ។

ខាងលើនេះជាសំដីរបស់លោកវីរៈ, នៅភូមិមិត្តភាព៤

នៅពេលភ្នាក់ងារអនុវត្តន៍ច្បាប់និងទាហាន បោសសម្អាតភូមិឋានរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ នៅថ្ងៃទី ២០ ខែមេសាឆ្នាំ២០០៧ ផ្ទះរបស់លោកវីរៈដែលលោកធ្លាប់រស់នៅជាមួយកូនៗប្រាំពីរនាក់របស់គាត់នោះ ត្រូវគេដុតឆេះខ្ទេច ។ គ្រួសាររបស់លោកវីរៈ និងប្រជាពលរដ្ឋជាង១០០គ្រួសារត្រូវគេបណ្តេញចេញពីលំនៅឋានរបស់គាត់ ដោយគ្មានការពិគ្រោះយោបល់ គ្មាននីតិវិធី គ្មានការការពារតាមផ្លូវច្បាប់ ឬការការពារតាមមធ្យោបាយផ្សេងៗ និងគ្មានការពិចារណាអំពីជម្រើសផ្សេងសម្រាប់ការជ្រើសរើសលំនៅឋានសមរម្យសម្រាប់រស់នៅឡើយ ។

ដូចគ្នានឹងប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជាជាច្រើនពាន់នាក់ទៀត ដែលត្រូវគេបណ្តេញដោយបង្ខំដែរនោះ លោកសុផលក៏បាត់បង់សិទ្ធិប្រើប្រាស់សិទ្ធិធនធានធម្មជាតិដែលគេពឹងផ្អែកទាំងស្រុងសម្រាប់ចិញ្ចឹមជីវិតដែរ ករណីនេះសំដៅលើដីធ្លីដែលគេប្រើសម្រាប់របរធ្វើស្រែចំការ ។

បណ្តាគោលនយោបាយ “គាំទ្រប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្រ” នៃរាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា ដែលគាំទ្រដោយប្រទេសផ្តល់ជំនួយអន្តរជាតិ មានលក្ខណៈផ្ទុយស្រឡះពីការពិតដែលលោកវីរៈ កូនៗរបស់គាត់ និងប្រជាពលរដ្ឋផ្សេងៗទៀតបានជួបប្រទះ ។ ពួកគាត់បាត់បង់ផ្ទះសំបែង របស់របរ និងមធ្យោបាយប្រកបរបរ

ចិញ្ចឹមជីវិត ដោយសារតែការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនោះ ។

ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំគឺជា " ការរុះរើចេញ ជាបណ្តោះអាសន្ន ឬជាអចិន្ត្រៃយ៍ ពីលំនៅឋាន និងដីធ្លីរបស់បុគ្គល របស់ក្រុមគ្រួសារ និងសហគមន៍នានាដែលពួកគាត់កាន់កាប់ ដោយគ្មានផ្តល់សំណង និងគ្មានការការពារសមរម្យតាមផ្លូវច្បាប់ និងតាមរូបភាពផ្សេងៗទៀតឡើយ" ^១ ។ គណៈកម្មការសហប្រជាជាតិទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្សបានទទួលស្គាល់ថា ការបណ្តេញចេញ ដោយបង្ខំ ជាការរំលោភសិទ្ធិមនុស្សយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ ^២ ដូចបានបង្ហាញនៅក្នុងរបាយការណ៍នេះថា ជាករណី ដែលមានពាក់ព័ន្ធនឹងការរំលោភសិទ្ធិផ្សេងៗរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ ។

ដោយសារប្រទេសកម្ពុជា ជាភាគីមួយនៃកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ និងជាភាគីនៃសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិមនុស្សផ្សេងៗទៀត ដែលហាមប្រាមមិនឱ្យមានការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ដូច្នេះប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវមានកាតព្វកិច្ចបញ្ឈប់ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងត្រូវការពារប្រជាពលរដ្ឋឱ្យរួចផុតពីការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំទាំងនោះ ។

របាយការណ៍នេះនឹងបង្ហាញពីភាពផ្ទុយគ្នាពីកាតព្វកិច្ចដែលប្រទេសកម្ពុជាត្រូវអនុវត្តតាមច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ តើហេតុដូចម្តេចបានជាប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់ គ្មានឱកាសក្នុងការចូលរួម និងពិគ្រោះយោបល់មុនពេលបណ្តេញពួកគាត់ចេញ ។ តើហេតុដូចម្តេចបានជា ការផ្តល់ព័ត៌មានស្តីពីការបណ្តេញតាមផែនការ និងស្តីពីការកញ្ចប់គោលនយោបាយដោះស្រាយការតាំងលំនៅឋានថ្មីមិនគ្រប់គ្រាន់និងមិនត្រឹមត្រូវ ជាការបន្តចំបង្អាក់ដល់សិទ្ធិរបស់ប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់ក្នុងការទទួលព័ត៌មាន និងក្នុងការចូលរួមសម្រេចចិត្តដែលប៉ះពាល់ដល់ការអនុវត្តសិទ្ធិមនុស្ស ជាពិសេសសិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យ ។ តើហេតុដូចម្តេចបានជា ខ្លះការការពារតាមផ្លូវច្បាប់ ចំពោះការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងខ្លះបទបញ្ញត្តិនៃបទដ្ឋានជាធរមាន បណ្តាលឱ្យមានខ្លះចន្លោះការទទួលខុសត្រូវដែលធ្វើឱ្យប្រជាពលរដ្ឋទន់ខ្សោយកាន់តែងាយទទួលរងគ្រោះដោយសារការរំលោភសិទ្ធិមនុស្ស រួមទាំងការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនេះផង ជាពិសេសប្រជាពលរដ្ឋដែលកំពុងរស់នៅក្នុងជីវភាពក្រីក្រ ។

^១ គណៈកម្មាធិការទទួលបន្ទុកផ្នែកសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌, អនុសាសន៍រួមទី៧, សម័យប្រជុំលើកទី១៦ (១៩៩៧)(៥៨) : សិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យ (មាត្រា១១ ចំណុច១ នៃកតិកាសញ្ញា) : ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ, កថាខ័ណ្ឌ ៣ ។

^២ សេចក្តីសម្រេចចិត្ត១៩៩៣/៧៧ របស់គណៈកម្មាធិការទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្ស អង្គការសហប្រជាជាតិ, ថ្ងៃទី១០ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៩៣, កថាខ័ណ្ឌ១ ។

នៅក្នុងព្រឹត្តិការណ៍ ដែលមានការពិគ្រោះយោបល់ខ្លះៗជាមួយប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់ ការសម្រេចចិត្តអំពីការតាំងលំនៅឋានថ្មី ដែលតាមជាក់ស្តែងបង្ហាញថា អាជ្ញាធរបានសម្រេចចិត្តមុនរួច ទៅហើយនោះ ជាការរំខានដល់សិទ្ធិរបស់ប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់ ក្នុងការស្នើសុំជម្រើសផ្សេងៗ និងចំពោះអ្នកដែលអាជ្ញាធរចាត់ទុកថា ជាការត្រឹមត្រូវ។ ខុសពីច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ ករណីនានា ដែលបង្ហាញនៅក្នុងរបាយការណ៍នេះ នឹងបញ្ជាក់ទៀតថា តើហេតុដូចម្តេចបានជា អាជ្ញាធរអនុវត្តជម្រើស បណ្តេញចេញ មុនពេលស្វែងរកជម្រើសផ្សេងៗឱ្យអស់លទ្ធភាពសិន។

បញ្ហាវិភាគរាលដាលយ៉ាងខ្លាំងនៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ដូចជាការខ្វះតម្លាភាព និងការលាក់ បាំងយ៉ាងជិតផងនោះ ក៏ជាចំណែកដែលបណ្តាលឱ្យមានភាពយឺតយ៉ាវ ក្នុងការផ្សព្វផ្សាយដីកាបណ្តេញ ចេញ ជូនសហគមន៍ដែលរងផលប៉ះពាល់ដែរ។ ខ្វះសេចក្តីជូនដំណឹង និងការពិគ្រោះយោបល់ត្រឹមត្រូវ ជាការបន្តចំបង្អាក់ដល់ប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់កាន់តែខ្លាំងថែមទៀត ក្នុងការទទួលបានឱកាសស្វែង រកដំណោះស្រាយតាមផ្លូវច្បាប់ និងទទួលស្គាល់សិទ្ធិរបស់គាត់ផ្ទាល់ រួមទាំងសិទ្ធិរស់នៅតាមបទដ្ឋាន សមរម្យផង។

ថ្វីបើក្នុងពេលថ្មីៗនេះមានសញ្ញាជីវិតមានខ្លះៗដូចជាការអំពាវនាវហើយអំពាវនាវ ដោយ សម្តេចអគ្គមហាសេនាបតីតេជោ ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ដើម្បីឱ្យបញ្ចប់ អំពើរំលោភសិទ្ធិ និងមានចំណាត់ការម្តងម្កាលចំពោះមនុស្សដែលពាក់ព័ន្ធនឹងអំពើលួចដីធ្លីក៏ដោយ ក៏រាជ រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា មិនទាន់បានបង្ហាញនូវឆន្ទៈនយោបាយដើម្បីធានាបញ្ចប់ការបណ្តេញដោយបង្ខំ ឬធានា បាននូវកត្តាដែលនាំឱ្យបញ្ចប់ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនោះនៅឡើយ។ ផ្ទុយទៅវិញគេឃើញមាន តំណាងរាជរដ្ឋាភិបាលចូលរួមឬគាំទ្រ នៅពេលដែលមានការអនុវត្តច្បាប់តាមទំនើងចិត្ត ឬនាំគ្នាគេចមិន ព្រមអនុវត្តច្បាប់ ដែលអំពើបែបនោះធ្វើឱ្យអ្នកទាំងឡាយដែលមានអំណាចនយោបាយនិងសេដ្ឋកិច្ច គ្មាន ទោសព័រ ចំពោះអំពើដកហូតដីធ្លីតាមទំនើងចិត្តពីប្រជាពលរដ្ឋដែលទន់ខ្សោយដែលមានជីវភាពក្រីក្រ។

ដ៏រាបណាគេទុកឱ្យអំពើបែបនេះនៅបន្ត នោះប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជារាប់ពាន់នាក់នឹងរស់នៅក្រោម ការគំរាមកំហែងបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ដូចជានៅភ្នំពេញ ក្រុងសីហានុ និងទីប្រជុំជនក្រុងផ្សេងៗ មិនតែ ប៉ុណ្ណោះ ថែមទាំងកាន់តែកើនឡើងនៅតាមតំបន់ដាច់ស្រយាលផងដែរ។

អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិជំរុញឱ្យរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា បញ្ចប់ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ទាំងអស់ និងផ្អាកការបណ្តេញចេញទ្រង់ទ្រាយធំទាំងអស់សិន រហូតដល់មានវិធានការតាមផ្លូវច្បាប់ និង គោលនយោបាយដើម្បីធានាថា ការបណ្តេញចេញដែលចំបាច់ណាមួយត្រូវអនុវត្តដោយអនុលោម

ទៅតាមបទដ្ឋាននិងច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិទាំងស្រុង។ អង្គការជឿថា បណ្តាវិធានការបែបនោះជាសញ្ញាប្រាប់យ៉ាងច្បាស់ថា រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាមានបំណងដោះស្រាយអំពើរំលោភសិទ្ធិ ការរឹករាលដាលនៃភាពឥតមានដីធ្លី និងកំណើនវិវាទដីធ្លី ដែលទន្ទឹមគ្នានោះដែរ រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជានឹងលើកកំពស់កាតព្វកិច្ចរបស់ខ្លួនដើម្បី ការពារសិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យ ដែលនោះជាមូលដ្ឋានគ្រឹះឈានទៅទទួលបានជោគជ័យចំពោះកម្មវិធីគាំទ្រប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្ររបស់ខ្លួន ដូចបានចែងនៅក្នុងយុទ្ធសាស្ត្រចតុកោណ និងយុទ្ធសាស្ត្រកាត់បន្ថយ ភាពក្រីក្ររបស់ខ្លួន ។

របាយការណ៍នេះផ្អែកលើការចុះបំពេញការងារនៅក្នុងខែមីនាឆ្នាំ២០០៦ និងខែមិថុនាឆ្នាំ២០០៧ ក៏ដូចជាផ្អែកលើការស្រាវជ្រាវបន្ថែម លើអត្ថបទរបស់ប្រព័ន្ធផ្សព្វផ្សាយព័ត៌មាន លើរបាយការណ៍និងការផ្សព្វផ្សាយអំពីបណ្តាបញ្ហាដែលទាក់ទងនឹងដីធ្លី លំនៅឋាន ធនធានធម្មជាតិ ច្បាប់ និងនីតិកម្មដែរ ។ នៅខែមីនាឆ្នាំ២០០៦ អង្គការបានចុះបំពេញការងារនៅបួនតំបន់ដែលមានវិវាទដីធ្លី និងអំពីធនធានធម្មជាតិ ។ នៅឆ្នាំ២០០៧ អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិ ក៏បានជួបសាកសួរជនរងគ្រោះដោយសារការបណ្តេញចេញនៅក្រុងភ្នំពេញ និងនៅក្រុងព្រះសីហនុដែរ ។ ឈ្មោះរបស់បុគ្គលរងគ្រោះដោយសារការរំលោភសិទ្ធិមនុស្សទាំងនោះត្រូវប្តូរដើម្បីការពារសុវត្ថិភាពរបស់ពួកគាត់ ។

២. ប្រវត្តិការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ

ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំក្នុងទ្រង់ទ្រាយធំ និងការរុះរើលំនៅឋានដោយបង្ខំ មិនមែនជាបាតុភូតថ្មីនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជានោះទេ ។ ស្ថានភាពអំពីប្រវត្តិនៃការផ្លាស់ប្តូរលំនៅឋានក្នុងទ្រង់ទ្រាយធំនេះនឹងពន្យល់អំពីមូលហេតុនៃការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ក្លាយជាការរំលោភសិទ្ធិមនុស្សដែលរឹករាលដាលលើសបំផុត ដែលជាការប៉ះពាល់ជាប្រព័ន្ធដល់ប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជា ។

នៅក្នុងអំឡុងសង្គ្រាមស៊ីវិលដែលអូសបន្លាយយ៉ាងយូរនោះ ទាំងប្រជាពលរដ្ឋនៅទីក្រុង ទាំងប្រជាពលរដ្ឋនៅជនបទ ត្រូវចាកចេញពីលំនៅឋាន ឬស្រុកកំណើតដោយបង្ខំចិត្ត ។ នៅចន្លោះពីឆ្នាំ១៩៧០ និង១៩៧៥ ប្រជាពលរដ្ឋនៅក្រុងភ្នំពេញកើនឡើង ដោយសារប្រពលរដ្ឋនៅជនបទបាននាំគ្នារត់ភៀសខ្លួនមកតាំងលំនៅឋាននៅក្នុងក្រុង ពេលដែលស្រុកកំណើតរបស់គាត់ក្លាយជាសមរម្យ ឬពេលដែលពួកគាត់ស្ថិតនៅក្រោមការទំលាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក ដោយសារសង្គ្រាមវៀតណាមហៀរចូលក្នុងព្រំដែនប្រទេសកម្ពុជា ។

នៅក្នុងរបបខ្មែរក្រហម (ពីខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ដល់ខែមករាឆ្នាំ១៩៧៩) ប្រជាពលរដ្ឋនៅទី

ក្រុង ត្រូវបណ្តេញចេញទៅរស់នៅតាមជនបទ ដែលនៅពេលនោះទីក្រុងគ្មានមនុស្សរស់នៅ និងត្រូវបោះបង់ចោល ដែលជាដំណើរឆ្ពោះទៅរកនយោបាយសមូកាពមហាលោតផ្លោះ ។ ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរជិតពីរលាននាក់ស្លាប់ ឬត្រូវគេសម្លាប់ ។ ក្នុងចំណោមអ្នកស្លាប់ទាំងនោះ ភាគច្រើនជាអ្នកមានជំនាញ ។ ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ និងកិច្ចការរដ្ឋបាលត្រូវបំផ្លាញ ដូចជា របាយការណ៍បញ្ជីជីវិតនិងផែនទីជីវិតជាដើម ។

រហូតដល់ចប់របបនេះ និងក្រោយមក នៅក្នុងអំឡុងប៉ុន្មានឆ្នាំដំបូងនៃសង្គ្រាមដែលកើតឡើងរវាងខ្មែរក្រហមដែលត្រូវគេបណ្តេញចេញពីអំណាច និងរដ្ឋាភិបាលថ្មីដែលបន្តបង្កើតឡើងដោយវៀតណាមក្រោមរបបសាធារណៈរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែររាប់ពាន់នាក់បានរៀនសូត្រទៅប្រទេសថៃ ។ រីឯប្រជាពលរដ្ឋផ្សេងទៀត បានព្យាយាមការពារខ្លួននៅក្នុងប្រទេសពីសង្គ្រាម គ្រោះអត់ឃ្នាន និងវិបត្តិមនុស្សធម៌ដែលរបបខ្មែរក្រហមបានបន្សល់ទុក ។

មួយទសវត្សរ៍ទី៨០ ទីក្រុងភ្នំពេញត្រូវស្តារឡើងវិញ និងមានប្រជាពលរដ្ឋមករស់វិញបណ្តើរៗ ដែលប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរភាគច្រើនទាំងនោះមកពីជនបទ ។ អ្នកទីក្រុងជាច្រើនដែលត្រូវគេបណ្តេញចេញនោះ ស្លាប់នៅក្នុងអំឡុងប៉ុន្មានឆ្នាំដែលខ្មែរក្រហមកាន់អំណាច ។ ការគាបសង្កត់លើជីវិត និងលំនៅឋានមានកម្រិត ។ នៅពេលនោះប្រជាពលរដ្ឋចូលកាន់កាប់លំនៅឋាន និងដីធ្លីសម្រាប់ប្រើប្រាស់ដោយគ្មានមូលដ្ឋានគ្រប់គ្រងទេ ។ ថ្វីបើវាមានលក្ខណៈប្រសើរជាងក៏ដោយ ក៏ផ្ទះដែលល្អអាចប្រើបាន ឬមិនសូវទ្រុឌទ្រោម ត្រូវអាជ្ញាធរចែកទៅឱ្យទាហាន និងមន្ត្រីរាជការ ។ ទោះបីជាសិទ្ធិកម្មសិទ្ធិឯកជនមិនត្រូវបានទទួលស្គាល់ក៏ដោយ ក៏សិទ្ធិកាន់កាប់ក្រៅផ្លូវការទទួលបានការគាំទ្រកាន់តែច្រើនឡើង និងជាក់ស្តែងណាស់អាចផ្ទេរទៅអ្នកផ្សេងបាន បើសិនជាមិនខុសច្បាប់ទេ ។

នៅឆ្នាំ១៩៨៩ រដ្ឋាភិបាលបានបង្កើតឡើងវិញនូវក្រឹត្យច្បាប់ស្តីពីសិទ្ធិកម្មសិទ្ធិឯកជន ដោយផ្តល់នូវសិទ្ធិកាន់កាប់កម្មសិទ្ធិជូនកសិករ ដែលត្រូវទទួលបានរហូតដល់ប្រាំហិកតា ក្រោយពីពួកគាត់

^៣ ជាឧទាហរណ៍ សូមមើល៖ នៅពេលចប់សង្គ្រាម, សរសេរដោយ Elizabeth Becker នៅឆ្នាំ១៩៨៦, ជំនួយមនុស្សធម៌ខ្មែរ និងអង្គការសហប្រជាជាតិ, អង្គការសហប្រជាជាតិ ឆ្នាំ១៩៩២ ។

^៤ ភ្នំពេញពីអតីតកាល និងបច្ចុប្បន្ន, ដោយ Michael Igout ឆ្នាំ១៩៩៣ ។

^៥ ប្រទេសកម្ពុជាក្រោយសម័យខ្មែរក្រហម៖ នៅក្នុងនយោបាយនៃការកសាងជាតិ ដោយ Evan Gottesman ឆ្នាំ២០០៤

ទំព័រ៧៦ ។

^៦ អនុក្រឹត្យលេខ ២៥, ចុះថ្ងៃទី២២ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៨៩ ។ ជាឧទាហរណ៍ សូមមើល៖ ការកាន់កាប់ដីធ្លី ទិន្នន័យអភិវឌ្ឍន៍កម្ពុជា, ដោយ Brett Ballard ឆ្នាំ២០០៦ ។

ធ្វើស្រែចំការលើដីនោះជាបន្តបន្ទាប់រយៈពេលប្រាំឆ្នាំ និងផ្តល់ជូនគ្រួសារប្រជាពលរដ្ឋ នូវសិទ្ធិដែលទទួលបាន នូវប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិដីឡូត៍ រហូតដល់២០០០ម៉ែត្រក្រឡា^៧ ។ បន្ទាប់មកទៀត សិទ្ធិកម្មសិទ្ធិកងជនត្រូវការពារ ដោយច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ១៩៨៩នៃរដ្ឋកម្ពុជា^៨ ។ មាត្រា១៥នៃច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះបានចែងថា ប្រជាពល រដ្ឋមាន " សិទ្ធិពេញលេញលើដីនិងប្រើប្រាស់ដី និងមានសិទ្ធិទទួលបានមរតកដីដែលរដ្ឋផ្តល់ឱ្យសម្រាប់គោល បំណងចិញ្ចឹមជីវិតនិងទទួលបានផល"^៩។

នេះជាចំណុចមួយបង្ហាញពីការផ្លាស់ប្តូរទស្សនវិជ្ជា ដែលជាការចាប់ផ្តើមកំណែទម្រង់សេដ្ឋកិច្ច និងនយោបាយ ដោយមានការដកកងទ័ពវៀតណាម និងត្រួសត្រាយផ្លូវជាបន្ទាន់សម្រាប់ការប្រកួត ប្រជែងក្នុងទសវត្សរ៍៩០លើធនធានដីធ្លី និងធនធានធម្មជាតិ ។ ប្រទេសកម្ពុជាបានឈានចូលដំណាក់កាល សន្តិភាព តាមកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពក្រុងប៉ារីសឆ្នាំ១៩៩១ ក៏ដូចជាឆ្ពោះទៅរកសេដ្ឋកិច្ចទីផ្សារសេរី ដែរ ។ អង្គការសហប្រជាជាតិបានរៀបចំប្រតិបត្តិការយ៉ាងធំមួយ ដោយមានកងទ័ព និងមន្ត្រីជាង ២០០០០នាក់ ចូលមកប្រទេសកម្ពុជា។ ប្រជាពលរដ្ឋរបស់ប្រទេសនេះនៅមិនទាន់ដោះស្រាយ ដូចជា ជនភៀសខ្លួនដែលត្រូវរៀបចំជំរុំនៅតាមព្រំដែន នៅពេលដែលកំណើនប្រជាពលរដ្ឋកើនឡើងយ៉ាង រហ័ស ដែលទាំងអស់នោះនាំឱ្យមានការផ្លាស់ប្តូរទៅរកទីផ្សារលំនៅឋាន។ ជាពិសេស នៅក្រុងភ្នំពេញ ដីធ្លីកាន់តែឡើងថ្លៃយ៉ាងខ្លាំង និងក្លាយជាកម្មវត្ថុនៃការទិញ-លក់^៩ ។ នៅពេលតម្លៃដីនៅក្រុងភ្នំពេញត្រូវ ដល់កំរិតមួយ ជាពិសេសលំហូរចូលរបស់ប្រជាពលរដ្ឋចំណាកស្រុកយ៉ាងខ្លាំងនោះ ការតាំងលំនៅឋាន មិនរៀបរយ រីកដុះដាលដូចផ្សិតនៅទូទាំងភ្នំពេញ។ ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំជាច្រើន នៅក្រុងភ្នំពេញ ជាពិសេសការបណ្តេញចេញពីតំបន់សំណង់អនាធិបតេយ្យត្រូវបានគេរាយការណ៍ថា បានកើតឡើង នៅក្នុងអំឡុងពេលនោះ ប៉ុន្តែពុំមានព័ត៌មានលម្អិតអំពីការបណ្តេញនោះទេ ។

នៅចន្លោះឆ្នាំ១៩៩៣ និង១៩៩៩ រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាបានផ្តល់សម្បទានដីប្រហែលមួយភាគបីនៃដី

^៧ " ការដោះស្រាយដំណើរការបណ្តេញចេញតាមតម្លៃទីផ្សារ តាមបរិបទនៃការអភិវឌ្ឍក្រុង" ដោយ Alain Durant-Lasserre, ខែមេសាឆ្នាំ២០០៥, [http://www.worldbank.org/urban/symposium2005/papers/durant_lasserve.pdf]

^៨ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឬតាមអ្នកខ្លះហៅវាថា ជាវិសោធនកម្មនៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ១៩៨១- សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា ត្រូវជំនួស ដោយរដ្ឋកម្ពុជា។

^៩ ជាឧទាហរណ៍ សូមមើល: ដីធ្លី និងការអភិវឌ្ឍន៍ធនធានមនុស្សនៅកម្ពុជា, ដោយយូអិនឌី (កម្មវិធីអភិវឌ្ឍន៍អង្គការសហ ប្រជាជាតិ), ឆ្នាំ២០០៧, ក្រុងភ្នំពេញ អតីតកាលនិងបច្ចុប្បន្ន, ដោយ Michael Igout ឆ្នាំ១៩៩៣ ។

ដែលផ្តល់ទិន្នផលបំផុតសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍពាណិជ្ជកម្មដោយក្រុមហ៊ុនឯកជន^{៩០} ។ ក្រុមហ៊ុនឯកជនទាំងនេះ មានដូចជា ក្រុមហ៊ុនឈើ, កសិកម្ម, រ៉ែ, ទេសចរណ៍ និងនេសាទ។ សកម្មភាពទាំងនេះ បង្កឱ្យប៉ះពាល់ដល់ប្រជាពលរដ្ឋដែលរស់នៅតាមតំបន់ទាំងនោះ ឬដែលប្រកបរបរចិញ្ចឹមជីវិតដោយទទួលផលពីតំបន់ប្រធានទាំងនោះ។ ប៉ុន្តែ ព័ត៌មានអំពីការបណ្តេញដោយបង្ខំដែលបណ្តាលមកពីសម្បទានទាំងនេះមានកម្រិត ។

៣. ស្ថានភាពបច្ចុប្បន្ន

ក្នុងពេលកន្លងទៅថ្មីៗនេះ មានព័ត៌មានកាន់តែច្រើនឡើងអំពីការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ទាំងនៅទីក្រុង និងជនបទ។ ក្រុមអង្គការសិទ្ធិមនុស្ស ប្រទេសផ្តល់ជំនួយ និងភ្នាក់ងារអង្គការសហប្រជាជាតិ បានលើកឡើងនូវកង្វល់កាន់តែខ្លាំងឡើងៗអំពីកត្តាជាច្រើន ដែលបណ្តាលឱ្យមានការបណ្តេញចេញ និងការរុះរើដោយបង្ខំ ដែលបណ្តាលមកពីសម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ច, ការរំលោភដីធ្លី, វិវាទដីធ្លី និងខ្វះវិធានច្បាប់ជាដើម ។

តំណាងពិសេសនៃលោកអគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្សប្រចាំនៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា បានចេញរបាយការណ៍ពីសម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ច។ របាយការណ៍នេះបង្ហាញពីផលវិបាកយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរដល់ប្រជាពលរដ្ឋ ដោយសារសកម្មភាពរបស់សម្បទានិក ដូចជាការដកហូតកម្មសិទ្ធិ និងធ្វើឱ្យកាន់តែក្រីក្រ^{៩១} ។ យោងតាមរបាយការណ៍ចុងក្រោយបំផុត នៅខែមិថុនាឆ្នាំ ២០០៧ បានឱ្យដឹងថា "ការរុករានទ្រទ្រានយកដីកសិកម្ម និងដីវាលស្មៅ និងការបាត់បង់របរចិញ្ចឹមជីវិត នៅតែជាបញ្ហាដែលនាំឱ្យមានការបាត់បង់ផុតដែលគេបានលើកឡើងចំពោះសហគមន៍នានា ដែលកើតមានឡើងដោយសារស្ទើរតែគ្រប់សម្បទានដែលកំពុងដំណើរការ"^{៩២} ។

ការអភិវឌ្ឍនិងអ្វីដែលគេហៅថា គម្រោង "កែលំអសោភ័ណភាព" រួមទាំងការបោសសម្អាត

^{៩០} សម្បទានដីក្នុងគោលបំណងអភិវឌ្ឍន៍សេដ្ឋកិច្ចនៅកម្ពុជា-ទស្សនៈសិទ្ធិមនុស្ស, ដោយតំណាងពិសេសនៃលោកអគ្គលេខាធិការនៃអង្គការសហប្រជាជាតិ ទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្សប្រចាំនៅកម្ពុជា, ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ២០០៤, ទំព័រ៣ ។
^{៩១} កំណត់ចំណាំដដែលខាងលើនិងរបាយការណ៍ឃ្លាំមើលការអនុវត្ត, សម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ចនៅកម្ពុជា - ទស្សនៈសិទ្ធិមនុស្ស, តំណាងពិសេសនៃលោកអគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្សនៅកម្ពុជា ខែមិថុនា ឆ្នាំ២០០៧ ។
^{៩២} សម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ចនៅកម្ពុជា ទស្សនៈសិទ្ធិមនុស្ស, តំណាងពិសេសនៃលោកអគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិ ទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្សប្រចាំនៅកម្ពុជា, ខែមិថុនា ឆ្នាំ២០០៧ ។

សំណង់អនាធិបតេយ្យ និងការសាងសង់ផ្លូវនានា និងហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធផ្សេងៗ ក៏ជាបុព្វហេតុបណ្តាលឱ្យ មានការរុះរើលំនៅឋានដែរ ជាពិសេសនៅតាមតំបន់ក្រុង និងនៅតំបន់ជុំវិញក្រុង។ យោងតាមធនាគារ ពិភពលោកបានឱ្យដឹងថា នៅចន្លោះឆ្នាំ១៩៩៨ និង២០០៣ ក្រុងភ្នំពេញបានបណ្តេញប្រជាពលរដ្ឋចំនួន ១១.០០០គ្រួសារចេញដោយបង្ខំ ដែលភាគច្រើនជាប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្ររស់នៅតាមលំនៅឋានមិនរៀបរយ នៅកណ្តាលក្រុង ឬក្បែរកណ្តាលក្រុង^{១៣} ។ ចាប់តាំងពីពេលនោះមក ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំបែបនេះ ត្រូវគេរាយការណ៍មកថា គ្រាន់តែនៅភ្នំពេញមួយមានប្រជាពលរដ្ឋជាង៣០.០០០នាក់ត្រូវបណ្តេញចេញ ពីលំនៅឋាន^{១៤} ។ គេដឹងថា ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរប្រហែល១៥០.០០០នាក់នៅទូទាំងប្រទេស កំពុងរស់នៅ ដោយប្រឈមនឹងការបណ្តេញដោយបង្ខំ^{១៥} ។

ជួនកាល ការបណ្តេញដោយបង្ខំនៅទីក្រុង ត្រូវបានគេរាយការណ៍នៅក្នុងប្រព័ន្ធសារព័ត៌មាន និងត្រូវឃ្នាំមើលដោយអង្គការសិទ្ធិមនុស្ស រួមមាន បណ្តាញអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលដូចជា ក្រុមការងារ ពិសេសសិទ្ធិលំនៅឋាន និងបណ្តាញការងារតាំងលំនៅឋានថ្មីជាដើម ។

ទោះបីជាការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា តែងតែបង្ហាញឱ្យឃើញថា ជាបាតុភូតដែលកើតឡើងនៅក្នុងទីក្រុងក៏ដោយ ក៏គេឃើញមានករណីបែបនេះកើតឡើងនៅក្នុងតំបន់ ជនបទ ដូចជាការដណ្តើមដីធ្លី ជលផល និងអនុផលព្រៃឈើ និងធនធានរួមផ្សេងៗទៀត កំពុងតែកើន ឡើង^{១៦} ។ ទោះយ៉ាងនេះក្តី នៅតាមតំបន់ជនបទ ទំហំនៃការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងចំនួនប្រជាពល រដ្ឋរងផលប៉ះពាល់មិនច្បាស់លាស់ទេ ។ ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធមានកម្រិតបែបនេះធ្វើឱ្យមានការលំបាកដល់ សហគមន៍ដាច់ស្រយាល ក្នុងការសំដែងអំពីទុក្ខសោករបស់ខ្លួនទៅក្រៅសហគមន៍ណាស់ ។ ពួកគាត់ច្រើន

^{១៣} ប្រទេសកម្ពុជា: បញ្ជប់ភាពក្រីក្រត្រឹមឆ្នាំ២០១៥?, ការវាយតម្លៃភាពក្រីក្រនៅកម្ពុជា, ដោយធនាគារពិភពលោក,

ភ្នំពេញ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០០៦ ទំព័រ៤៨ ។

^{១៤} ការប៉ាន់ស្មានពីបញ្ជីដែលអង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិទទួលបានពីអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលជាច្រើន ដែលបំពេញ បេសកកម្មនៅតាមបណ្តាសហគមន៍ដែលប្រឈមនឹងការបណ្តេញចេញ និងសហគមន៍ដែលត្រូវគេបណ្តេញចេញ ។

^{១៥} កំណត់ចំណាំដដែលខាងលើ ។

^{១៦} ប្រទេសកម្ពុជាភាគច្រើនជាតំបន់ជនបទ, តួលេខពិធនាគារពិភពលោកបានបង្ហាញថា ប្រជាពលរដ្ឋជាង៨៥ភាគរយរស់នៅ តំបន់ជនបទ ហើយប្រមាណ៨៥ភាគរយនៃប្រជាពលរដ្ឋទាំងនេះរស់នៅដោយពឹងផ្អែកលើធនធានធម្មជាតិ និងការប្រកបរបរ ធ្វើស្រែចំការដើម្បីចិញ្ចឹមជីវិត នេះបើយោងតាមឯកសារដូចជា: ធនធានធម្មជាតិ និងជីវភាពរស់នៅតាមជនបទនៅក្នុងប្រទេស កម្ពុជា: ការវាយតម្លៃជ័រគោលគំរូ (ឯកសារការងារ ២៣, ដោយ Bruce McKenney និង ព្រំ តុលា, វិទ្យាស្ថានធនធាន ដើម្បីអភិវឌ្ឍន៍កម្ពុជា, ភ្នំពេញ ខែមិថុនា ឆ្នាំ២០០២) ។

តែមានចំណេះដឹងអំពីសិទ្ធិស្របច្បាប់តិចតួចណាស់ ដូចជាចំណេះដឹងអំពីសិទ្ធិចូលរួមក្នុងការសម្រេចចិត្ត ដែលប៉ះពាល់ដល់ជីវភាពរស់នៅរបស់ពួកគាត់ និងដោយមូលដ្ឋានរបស់គាត់ក្រុមមានអង្គការក្រៅ រដ្ឋាភិបាលចូលដល់ ដើម្បីអាចស៊ើបអង្កេតព្រឹត្តិការណ៍ ឬជួយលើកកម្ពស់ការយល់ដឹងពួកគាត់បាន ។ ជនជាតិដើមភាគតិច ដែលរស់នៅដោយ ពីងផ្នែកទាំងស្រុងលើដីប្រពៃណី នៅខេត្តភាគឦសានគឺខេត្ត មណ្ឌលគិរីនិងរតនគិរី ត្រូវគេបំភ្លេច និងមិនអាចធានាបាននូវសិទ្ធិដូចបានលើកឡើងនេះទេ ។

ភាពឥតមានដីធ្លីដែលបណ្តាលមកពីការបណ្តេញចេញដោយគ្មានការដោះស្រាយ កំពុងរីករាល ដាលយ៉ាងខ្លាំងក្នុងចំណោមប្រជាពលរដ្ឋរស់នៅតាមតំបន់ជនបទ ។ ចំនួននៃគ្រួសារនៅតាមជនបទដែល គ្មានដីធ្លីបានកើនឡើងពី១២,៦% នៅឆ្នាំ១៩៩៧ រហូតដល់ជិត១នៃ៥(២០%)នៅឆ្នាំ២០០៤^{១៧} ។

ទំនាក់ទំនងនឹងបញ្ហានៃភាពឥតមានដីធ្លីគឺមកពីខ្វះសុវត្ថិភាពកាន់កាប់ដីធ្លី ជាពិសេសនៅក្នុង ចំណោមប្រជាពលរដ្ឋដែលមានជីវភាពក្រីក្រ ។ លទ្ធភាពនៃការទទួលបាននូវប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិដីធ្លីធានាសុវត្ថិ ភាព កើនឡើងទៅតាមប្រភពប្រាក់ចំណូល៖ នៅឆ្នាំ២០០៤ ក្នុងចំណោមប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្រ បំផុត^{១៨} មានតែ៤០ភាគរយប៉ុណ្ណោះដែលមានឯកសារបញ្ជាក់កម្មសិទ្ធិ រីឯ៦០ភាគរយទៀត ក្នុង ចំណោមប្រជាពលរដ្ឋអ្នកមាន មានឯកសារបែបនេះ^{១៩} ។ ថ្វីបើគោលគំនិតនៃសិទ្ធិកាន់កាប់បែបប្រពៃណី នៅតែខ្លាំង និងអាចមានសុវត្ថិភាពមួយកម្រិតទៀតដែលទោះបីជាគ្មានឯកសារក៏ដោយ ក៏ជាពិសេស នៅក្នុងចំណោមគ្រួសារក្រីក្រនិងងាយរងគ្រោះ ដែលកំពុងរស់នៅលើដីមានវិវាទក្នុងស្ថានភាពដែលខ្វះ ប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិស្របច្បាប់ អាចនឹងឈានទៅរកអសុវត្ថិភាពក្នុងការកាន់កាប់^{២០} ។

អង្គការ Oxfam Great Britain បានប្រមូលទិន្នន័យនៅទូទាំងប្រទេសអំពីវិវាទដីធ្លីធំៗជាង ១.៨០០ករណី បានឱ្យដឹងថា ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរទូទៅបែរទៅរកយន្តការដោះស្រាយវិវាទដើម្បីរកជំនួយ

១៧ ប្រទេសកម្ពុជា៖ បញ្ឈប់ភាពក្រីក្រត្រឹមឆ្នាំ២០១៥?, ការវាយតម្លៃភាពក្រីក្រនៅកម្ពុជា, ដោយធនាគារពិភពលោក, ភ្នំពេញ ខែកុម្ភៈ:ឆ្នាំ២០០៦ ។

១៨ យោងតាមធនាគារពិភពលោក ភាពក្រីក្រកើតមានច្រើនជាងក្នុងចំណោមប្រជាពលរដ្ឋរស់តាមជនបទ, ការរីកចម្រើនផ្នែក សេដ្ឋកិច្ចយ៉ាងរហ័សនៅប្រទេសកម្ពុជា មានផលប្រយោជន៍តិចណាស់ដល់អ្នកដែលរស់នៅតាមតំបន់ជនបទដែលមានប្រជា ពលរដ្ឋជាង៩០ភាគរយរស់ក្នុងបន្ទាត់ក្រីក្រ ។

១៩ ការចែករំលែកការរីកចម្រើន៖ សមធម៌និងការអភិវឌ្ឍន៍នៅកម្ពុជា, ធនាគារពិភពលោក, ភ្នំពេញ, ខែមិថុនាឆ្នាំ២០០៧

ទំព័រ៦៤ ។

២០ កំណត់ចំណាំដែលខាងលើ ។

ក្រោយពីពួកគាត់បានបង្ខំដីធ្លី^{២១} ។ ទាក់ទងនឹងឯកសារជាភស្តុតាងបញ្ជាក់កម្មសិទ្ធិដីដែលមានវិវាទ ភាគច្រើននៃដីមេបណ្តឹង ដែលពិភាក្សាជាសកល គ្មានឯកសារប្រឹក្សាបណ្តកម្មសិទ្ធិទេ ។ ព្រោះពួកគាត់គិតថា ដីដែលពួកគាត់កាន់កាប់ជាដីរបស់គាត់^{២២} ។ មានតែប្អូនភាគរយប៉ុណ្ណោះដែលស្នើសុំចុះបញ្ជីបណ្តកម្មសិទ្ធិ ជាផ្លូវការ និងប្រហែលមានម្នាក់ក្នុងចំណោមប្រាំនាក់មានបង្កាន់ដៃទិញ-លក់ ដើម្បីគាំទ្រដល់ការអះអាង កម្មសិទ្ធិ^{២៣} ។ ទន្ទឹមនឹងនេះដែរ មាន៥៦ភាគរយបានកាន់កាប់ដីរយៈពេលប្រាំឆ្នាំ ឬលើសពីប្រាំឆ្នាំ នៅពេលស្រង់ព័ត៌មាននេះនៅឆ្នាំ (២០០៤) ដែលជាការអះអាងយ៉ាងរឹងមាំចំពោះកម្មសិទ្ធិដីធ្លី ទៅតាម (មាត្រា៣១) នៃច្បាប់ភូមិបាលឆ្នាំ២០០១ ។ ការសិក្សារបស់អង្គការ Oxfam ក៏បានរាយការណ៍ដែរថា ក្រុមភាគីចុងចោទមួយចំនួនធំត្រូវបាន ចោទប្រកាន់ពីបទរំលោភដីធ្លីនោះ គឺអ្នកដើមចោទ (៤១ភាគរយ) ជាមន្ត្រីរាជការ, (២៣ភាគរយ) ជាទាហាន, និង (១១ភាគរយ) ជាក្រុមហ៊ុន^{២៤} ។

៣.១ ស្ថាប័ននិងរចនាសម្ព័ន្ធ

ក្រសួងរៀបចំដែនដី នគរូបនីយកម្ម និងសំណង់ (ចាប់ពីពេលនេះទៅហៅថា ក្រសួងរៀបចំដែន ដី) មានតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ ក្នុងការរៀបចំ និងគ្រប់គ្រងដែនដី។ ក្រសួងរៀបចំដែនដី និងក្រុមប្រឹក្សា អន្តរក្រសួងទទួលបន្ទុកគោលនយោបាយដីធ្លីបានរៀបចំគោលនយោបាយដីធ្លី ហើយបានតាក់តែងគោល នយោបាយលំនៅឋានរួមគ្នា ប៉ុន្តែគោលនយោបាយនេះនៅមិនទាន់អនុម័តនៅឡើយ ។ ក្រសួងរៀបចំដែន ដី ក៏ទទួលខុសត្រូវក្នុងការចុះបញ្ជី បែងចែក និងផ្តល់ប័ណ្ណដីធ្លី និងរៀបចំចាត់ចែងដីរបស់រដ្ឋផងដែរ^{២៥} ។

បណ្តាស្ថាប័នរដ្ឋជាច្រើនផ្សេងទៀត មានតួនាទីទាក់ទងនឹងផ្នែកផ្សេងៗនៃគោលនយោបាយដីធ្លី

^{២១} អង្គការ អុកស្វាម ជីប៊ី (Oxfam GB) – របាយការណ៍ទិន្នន័យវិវាទដីធ្លី របស់វេទិកាអង្គការមិនមែនរដ្ឋាភិបាល ។ អង្គការ Oxfam GB, ភ្នំពេញ, ខែឧសភា ឆ្នាំ២០០៥ ។ (ឯកសារប្រោងមិនបានបោះពុម្ព) ។
^{២២} កំណត់ចំណាំដដែលខាងលើ ។
^{២៣} វេទិកាអង្គការមិនមែនរដ្ឋាភិបាលស្តីពីកម្ពុជាដែលជាអ្នកគ្រប់គ្រងទិន្នន័យ និងបានផ្តល់ជូនអង្គការលើកលែងទោសអន្តរ ជាតិ នូវកំណត់ចំណាំដែលមិនបានបោះពុម្ព, វេទិកាអង្គការមិនមែនរដ្ឋាភិបាល, ការវិភាគទិន្នន័យវិវាទដីធ្លី, ថ្ងៃទី២៧ខែសីហា ឆ្នាំ២០០៧ ។
^{២៤} វេទិកាអង្គការមិនមែនរដ្ឋាភិបាល ការវិភាគទិន្នន័យវិវាទដីធ្លី ឆ្នាំ២០០៧ ។ (ឯកសារមិនបានបោះពុម្ព, មានឯកសារ)

^{២៥} ជាបេះដូងនៃការអនុវត្តកំណែទម្រង់ដីធ្លី ក៏ជាគម្រោងគ្រប់គ្រង និងរដ្ឋបាលដីធ្លីដែរ ។ គម្រោងដែលមានអ្នកផ្តល់ជំនួយចំរុះ ដែលគ្រប់គ្រងដោយក្រសួងរៀបចំដែនដី កំពុងប្រតិបត្តិការជាមួយផ្នែកចេញប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិដីធ្លីនៅតាមខេត្តប្រមាណជាងពាក់ កណ្តាលខេត្តក្រុងទាំង២៤ នៃប្រទេសកម្ពុជា ទន្ទឹមនឹងនោះក៏គាំទ្រដល់ប្រព័ន្ធចុះបញ្ជីដីធ្លីដែរ ។

និងលំនៅឋាន។ ទោះបីជា ការពិនិត្យតាមដានសម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ចជាសមត្ថកិច្ចរបស់ក្រសួងមហាផ្ទៃ ក៏ដោយ ក៏ក្រសួងកសិកម្មរុក្ខាប្រមាញ់និងនេសាទ ទទួលខុសត្រូវផ្នែកកសិកម្ម និងសម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ច ដែរ។ ស្ថាប័នរដ្ឋផ្សេងទៀត ដែលពាក់ព័ន្ធមានដូចជា ក្រសួងការពារជាតិទទួលខុសត្រូវតំបន់អភិវឌ្ឍន៍ យោធា ដែលការបង្កើតឡើងនូវតំបន់អភិវឌ្ឍន៍បែបនេះ មានពាក់ព័ន្ធនឹងការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ។ ក្រសួងអភិវឌ្ឍន៍ជនបទ ក៏ដូចជាក្រុមការងារបច្ចេកទេសតាមវិស័យ ដែលរួមមានតំណាងប្រទេសផ្តល់ ជំនួយ និងតំណាងរបស់រាជរដ្ឋាភិបាល។ តុលាការ គណៈកម្មការសុរិយោដី និងអាជ្ញាធរជាតិដោះស្រាយ វិវាទដីធ្លី ទាំងអស់នេះសុទ្ធតែមានការពាក់ព័ន្ធក្នុងការដោះស្រាយវិវាទដីធ្លី។ ស្ថាប័នស្ទើរតែទាំងអស់ ក៏ មានកិច្ចការរដ្ឋបាលចម្រុះលំដាប់ថ្នាក់គឺ នៅថ្នាក់ជាតិ ខេត្ត-ក្រុង ស្រុក-ខណ្ឌ និងឃុំ-សង្កាត់ ដែលមាន អំណាចក្នុងការអនុវត្តផ្នែកមួយចំនួននៃផែនការនិងគោលនយោបាយ និងនៅពេលខ្លះការអនុវត្តនោះ ជាន់គ្នា ហើយជាទូទៅខ្វះភាពច្បាស់លាស់។

ចំណោះស្រាយវិវាទដីធ្លី

គណៈកម្មការសុរិយោដី ដែលចំណុះក្រសួងរៀបចំដែនដី ត្រូវបានបង្កើតឡើងនៅឆ្នាំ២០០២ ក្រោមច្បាប់ភូមិបាល។ ភារកិច្ចមួយក្នុងចំណោមភារកិច្ចយ៉ាងចម្បងរបស់ខ្លួនគឺការចុះស៊ើបអង្កេត និង ដោះស្រាយវិវាទដីធ្លីដែលមិនទាន់ចុះបញ្ជី។ ការដោះស្រាយវិវាទដីធ្លីដែលបានចុះបញ្ជីហើយជាសមត្ថកិច្ច របស់តុលាការ^{២៦} ។

ប៉ុន្តែ ដោយសារវិវាទដីធ្លីកើនឡើងកាន់តែខ្លាំង នៅក្នុងរយៈពេលប្រាំឆ្នាំកន្លងទៅនេះ និង ដោយសារឃើញថា គណៈកម្មការសុរិយោដី និងតុលាការមិនអាចដោះស្រាយវិវាទទាំងៗទាំងនោះបាន ដូច្នោះ នៅខែកុម្ភៈឆ្នាំ២០០៦ រាជរដ្ឋាភិបាលបានចេញរាជក្រឹត្យមួយស្តីពីអាជ្ញាធរជាតិដោះស្រាយវិវាទ ដីធ្លី។ អាជ្ញាធរនេះត្រូវបានតែងតាំងឡើងដើម្បីទទួលយករឿងក្តី ឬបណ្តឹងទាំងឡាយណាដែល "លើសពី សមត្ថកិច្ចរបស់គណៈកម្មការជាតិសុរិយោដី"^{២៧} ប៉ុន្តែត្រូវប្រគល់ជូននូវចំណែកនៃយុត្តាធិការរវាងគណៈ កម្មការសុរិយោដីនិងតុលាការ។ អំណាចរបស់អាជ្ញាធរជាតិដោះស្រាយវិវាទដីធ្លី ហាក់ដូចជាត្រួតគ្នានឹង រចនាសម្ព័ន្ធដែលមានស្រាប់។ ដំណើរការនៃការបង្កើត និងដំណើរការរបស់សមាជិករបស់ខ្លួនក៏បង្ហាញឱ្យ

^{២៦} វិវាទអាចនឹងត្រូវបញ្ជូនទៅតុលាការ បើសិនជាបណ្តាភាគីវិវាទមិនពេញចិត្តនឹងលទ្ធផលដោះស្រាយរបស់គណៈកម្មការ សុរិយោដី។ (មាត្រា៤៧)

^{២៧} រាជក្រឹត្យ ន.ស./រ.ក.ត/០២០៦/០៩៧, ភ្នំពេញ, ថ្ងៃទី២៦ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០០៦, ការបកប្រែក្រៅផ្លូវការ។

ឃើញនូវការប្រមូលផ្តុំបន្ថែមទៀតនៃអំណាចប្រតិបត្តិនៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។

៣.២ គោលនយោបាយរបស់រាជរដ្ឋាភិបាល: ឯកសារសំខាន់ៗ

ការប្រកាសដោយសម្តេចអគ្គមហាសេនាបតីតេជោ ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា អំពី "យុទ្ធសាស្ត្រចតុកោណដើម្បីកំណើន ការងារ សមធម៌ និងប្រសិទ្ធភាពនៅកម្ពុជា" (ឆ្នាំ២០០៤-២០០៨) ជាឯកសារគោលនយោបាយសេដ្ឋកិច្ចយ៉ាងសំខាន់របស់រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា ហើយគោលនយោបាយនេះត្រូវបានចាត់ទុកថា ជាឧបករណ៍មួយសម្រាប់អនុវត្តកម្មវិធីនយោបាយរបស់រដ្ឋាភិបាលមានដូចជា យុទ្ធសាស្ត្រជាតិកាត់បន្ថយភាពក្រីក្រដែលជាកម្មវិធីកាន់តែលំអិតថែមទៀត។ យុទ្ធសាស្ត្រជាតិកាត់បន្ថយភាពក្រីក្រ (ឆ្នាំ២០០៦-២០១០) ជាយុទ្ធសាស្ត្រកាត់បន្ថយភាពក្រីក្ររបស់កម្ពុជាដែលជាលក្ខខណ្ឌរបស់ស្ថាប័នមូលនិធិរូបិយវត្ថុអន្តរជាតិ និងរបស់ធនាគារពិភពលោក ដើម្បីមានលក្ខណៈសម្បត្តិសម្រាប់ការកាត់បន្ថយបំណុល^{២៨} ។

បេះដូងនៃយុទ្ធសាស្ត្រចតុកោណគឺ "អភិបាលកិច្ចល្អ" ដែលយោងតាមឯកសារនេះ តម្រូវឱ្យមានការចូលរួមយ៉ាងទូលំទូលាយ, ការចែករំលែកព័ត៌មានកាន់តែល្អប្រសើរ, ការទទួលខុសត្រូវ, តម្លាភាព, សមភាព, ការយល់ដឹងយ៉ាងច្បាស់លាស់ និងធម្មាធិបតេយ្យ។ និយាយឱ្យល្អិតល្អន់ទៅ រដ្ឋាភិបាលធានា "លើកកម្ពស់ការអភិវឌ្ឍប្រកបដោយនិរន្តរភាពនិងសមធម៌ និងពង្រឹងរចនាសម្ព័ន្ធប្រទេសកម្ពុជាដើម្បីធានាថា ប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជា មានចំណេះដឹងខ្ពង់ខ្ពស់ មានវប្បធម៌លឿនលឿន មានមុខរបរថ្លៃថ្នូរ និងមានជីវភាពរស់នៅដោយសុខដុមរមនា នៅក្នុងក្រុមគ្រួសារនិងសង្គម"^{២៩} ។

ឯកសារយុទ្ធសាស្ត្រនេះ មិនបានចែងអំពីតួនាទី និងការទទួលខុសត្រូវនានាក្នុងការលុបបំបាត់ការបណ្តេញដោយបង្ខំទេ និងមានបញ្ចូលនូវការសន្យាមិនច្បាស់លាស់ និងគួរឱ្យក្រអួលក្នុងការឈានទៅរកជោគជ័យក្នុង "ការលុបបំបាត់ការតាំងលំនៅឋានដោយខុសច្បាប់"។ ប៉ុន្តែ ឯកសារនេះពិតជាបានកំណត់យ៉ាងច្បាស់អំពីតម្រូវការបន្ទាន់ដើម្បីបន្តកំណែទម្រង់ដីធ្លី និងសន្យាដោះស្រាយ "សុវត្ថិភាពកាន់កាប់ដីធ្លី និង ... ការរំលោភដីធ្លី និងគ្រប់គ្រងកម្មសិទ្ធិដីធ្លី ផ្តោតលើគោលបំណងទិញទុកលក់យកចំណេញ"^{៣០} ។

^{២៨} ឯកសារយុទ្ធសាស្ត្រកាត់បន្ថយភាពក្រីក្រ: ការណែនាំលំអិត, តម្រោង Bretton Woods ខែមេសាឆ្នាំ២០០៣ ។
^{២៩} យុទ្ធសាស្ត្រចតុកោណដើម្បីកំណើន ការងារ សមធម៌ និងប្រសិទ្ធភាព នៅកម្ពុជា, រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា, ឆ្នាំ២០០៤ ។
^{៣០} វាមិនច្បាស់ទាល់តែសោះថាតើ "ការលុបបំបាត់" បែបនោះតម្រូវយ៉ាងណា, ប៉ុន្តែរដ្ឋាភិបាលបញ្ជាក់ថា ខ្លួននឹងពិនិត្យឡើងវិញនូវ "ដីរបស់រដ្ឋដែលកាន់កាប់ខុសច្បាប់ដោយអង្គការឯកជនដោយផ្ទុយនឹងបទបញ្ជានិងនីតិវិធីនានា" ។

អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិបានប្តឹងថា គោលដៅទាំងនេះគឺប្តឹងត្រូវអនុវត្តតាមតែក្នុងករណីដែលវា ស្របទៅតាមច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិតែប៉ុណ្ណោះ។ អាស្រ័យហេតុនេះ គេគប្បីយល់ថា "ការលុបបំបាត់ ការតាំងលំនៅឋានខុសច្បាប់" ជាកាតព្វកិច្ចត្រូវចាត់វិធានការដោយមានប្រជាពលរដ្ឋដែលរស់នៅតាម លំនៅឋានមិនរៀបរយ ចូលរួមយ៉ាងសកម្មដើម្បីយល់ដឹងឱ្យបានច្បាស់លាស់អំពីសិទ្ធិមនុស្ស រួមទាំង សិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យរបស់គាត់ផង។ ទោះជាក្នុងកាលៈទេសៈណាក៏ដោយ គេមិនត្រូវយល់ថា គោលដៅទាំងនោះ ជាការផ្តល់សិទ្ធិដើម្បីអនុវត្តការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំឡើយ។

គោលនយោបាយដីធ្លី បានអនុម័តនៅឆ្នាំ២០០១ ហើយត្រូវបានកែសម្រួលឡើងវិញតាមរយៈ ឯកសារបណ្តោះអាសន្នស្តីពីយុទ្ធសាស្ត្រនៃក្របខណ្ឌគោលនយោបាយដីធ្លី (ឆ្នាំ២០០២) ដោយក្រុម ប្រឹក្សាអន្តរក្រសួងទទួលបន្ទុកគោលនយោបាយដីធ្លី។ ឯកសារគោលនយោបាយនេះ មិនបានសន្យាច្បាស់ លាស់ក្នុងការបំបាត់ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំទេ ប៉ុន្តែនៅក្នុងឯកសារបណ្តោះអាសន្ន ហាក់ដូចជាបាន កំណត់ទិសដៅមួយ៖ "ការព្រមព្រៀងរួមនៃគោលនយោបាយដែលកំពុងលេចឡើងជារូបរាងនេះគឺថា ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំត្រូវចៀសវាងឱ្យបានទៅតាមលទ្ធភាពដែលអាចធ្វើបាន, និងថា បើសិនជា ការផ្លាស់ប្តូរទីតាំងជាការចាំបាច់មិនអាចចៀសផុតទេ ដូច្នេះត្រូវផ្តល់ទាំងពេលវេលាគ្រប់គ្រាន់ និងទីតាំង ថ្មីសមរម្យ"។ ឯកសារនេះក៏បានចែងដែរថា គោលការណ៍ណែនាំនៅក្នុងកម្មវិធីដែលហៅថា កម្មវិធី តាំងលំនៅឋាន នឹងបង្កើតបានជា "មូលដ្ឋានមួយសម្រាប់ពង្រឹងគោលនយោបាយនៅក្នុងផ្នែកនេះ"^{៣១}។

របាយការណ៍របស់ក្រសួងរៀបចំដែនដី កាលពីឆ្នាំ២០០៤ បានវាយតម្លៃអំពីស្ថានភាពនៃគោល នយោបាយ "ការរុះរើនិងតាំងលំនៅឋានថ្មីដោយបង្ខំ" នៅក្រុងភ្នំពេញរវាងទសវត្សរ៍ទី៩០ និងឆ្នាំ២០០២ និងបានសន្និដ្ឋានថា "ទីតាំងថ្មីស្ថិតនៅក្រៅបរិមណូល និងគ្មានហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ និងសេវាកម្មមូលដ្ឋាន គ្រប់គ្រាន់ ព្រមទាំងខ្វះឱកាសផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច។ បណ្តាគោលនយោបាយទាំងនោះធ្វើឱ្យប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្រ កាន់តែក្រទៅៗ។ ជាលទ្ធផល ដោយបើក្សត្រូវផលប៉ះពាល់ដូច្នោះ (...) រដ្ឋាភិបាលព្យាយាមបញ្ចូល

^{៣១} កម្មវិធីរបស់អង្គការលំនៅឋាន Habitat, ដែលជាឯកសារនយោបាយយ៉ាងសំខាន់ដែលកើតឡើងពី សន្និសីទហាប៊ីតាប លើទី២ ឆ្នាំ១៩៩៦ នៅទីក្រុងអ៊ីស្តាំបុល ត្រូវបានអនុម័តដោយប្រទេសចំនួន១៧១នោះ រួមមានប្រទេសកម្ពុជាដែរ និងមាន ការប្តេជ្ញាចិត្ត និងអនុសាសន៍ស្តីពីបញ្ហាលំនៅឋានរបស់មនុស្សជាតិ។ មាត្រា៤០ ចំណុច (n) បញ្ជាក់ថា បណ្តារដ្ឋទាំងឡាយ ប្តេជ្ញាចិត្ត "ការពារប្រជាជនគ្រប់រូបពីការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងផ្តល់នូវការការពារ និងដោះស្រាយតាមផ្លូវច្បាប់ ចំពោះ ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំដែលផ្ទុយនឹងច្បាប់ ដោយយកចិត្តទុកដាក់លើសិទ្ធិមនុស្ស, នៅពេលដែលការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ មិនអាចចៀសបានទេ នៅពេលដែលអាចអនុវត្តបាន ត្រូវធានាថា មានផ្តល់នូវដំណោះស្រាយដែលជាជម្រើសផ្សេងយ៉ាង សមរម្យ"។

ប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្រចូលទៅក្នុងកម្មវិធីអភិវឌ្ឍន៍ដីធ្លីរបស់ខ្លួន ដើម្បីឱ្យសម្រេចបាននូវគោលដៅកាត់បន្ថយ ភាពក្រីក្រ និងគោលដៅនៃការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ចប្រកបដោយសមភាព ព្រមទាំងកំណត់ឱ្យបានច្បាស់ លាស់នូវតំបន់ដែលប្រជាពលរដ្ឋរកបានប្រាក់ចំណូលទាប ដែលទន្ទឹមនឹងនោះយកចិត្តទុកដាក់ផ្តល់ជូនប្រជា ពលរដ្ឋនូវសិទ្ធិកាន់កាប់ដីធ្លីដើម្បីការពារពួកគាត់ពីទីផ្សារដីធ្លីដ៏លំបាក”^{៣២} ។

ឯកសារពិគ្រោះយោបល់នេះ អនុវត្តតាមសេចក្តីប្រកាសរបស់សម្តេចអគ្គមហាសេនាបតីតេជោ ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃប្រទេសកម្ពុជា នៅខែឧសភាឆ្នាំ២០០៣ អំពីគោលនយោបាយលំនៅឋាននៅ ទីក្រុង ដែលនឹងតម្រូវឱ្យមានការអភិវឌ្ឍសហគមន៍ក្រីក្រនៅក្នុងក្រុងចំនួន១០០សហគមន៍ជារៀងរាល់ ឆ្នាំ ក្នុងរយៈពេល៣ឆ្នាំ^{៣៣} ។ ចាប់តាំងពីពេលប្រកាសនោះមក ដោយមានជំនួយពីភ្នាក់ងារសហប្រជាជាតិ ក្រសួងរៀបចំដែនដី បានតាក់តែងសេចក្តីព្រាងគោលនយោបាយលំនៅឋានមួយ ដែលបង្ហាញយ៉ាងច្បាស់ ថា នោះជាផ្នែកនៃកិច្ចប្រឹងប្រែងកាត់បន្ថយភាពក្រីក្ររបស់ខ្លួន^{៣៤} ។ សេចក្តីព្រាងនេះមានគំនិតផ្តួចផ្តើម មួយចំនួន មានដូចជា បទបញ្ញត្តិអំពីសុវត្ថិភាពកាន់កាប់ដីធ្លីរយៈពេលខ្លីនៅក្នុងភ្នំពេញ សម្រាប់ការតាំង លំនៅឋានមិនរៀបរយទាំងអស់ ។ សេចក្តីព្រាងនេះក៏តម្រូវឱ្យកំណត់យ៉ាងច្បាស់លាស់នូវភាពសមស្រប នៃការអភិវឌ្ឍ ជាដំណើការដែលគេបានស្មានថា នឹងប្រព្រឹត្តិទៅរយៈពេលប្រាំបួនខែ ដែលនៅអំឡុងពេល នោះ នឹងមានការប្រកាសផ្អាកការបណ្តេញចេញ និងការរុះរើទៅទីតាំងថ្មី^{៣៥} ។

កាលវិភាគសម្រាប់ចុះស្នង់មើលដើម្បីកំណត់ថា តើលំនៅឋានស្ថិតនៅលើដីរដ្ឋណាខ្លះដែល សមស្របសម្រាប់ការផ្តល់សិទ្ធិកាន់កាប់រយៈពេលមធ្យមទៅរយៈពេលវែង និងសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍ ។ ចំពោះតំបន់ដែលកំណត់ថា មិនសមស្របសម្រាប់គំនិតផ្តួចផ្តើមការអភិវឌ្ឍ “បើអាចជៀសបាន មិនត្រូវ ផ្លាស់ប្តូរទីតាំងទេ” ។ យន្តការទទួលពាក្យបណ្តឹងឯករាជ្យត្រូវបានស្នើបង្កើតឡើងសម្រាប់សហគមន៍ ដែលរងផលប៉ះពាល់ ។ ត្រូវផ្លាស់ប្តូរទីតាំង “ទៅទីតាំងណាមួយឱ្យនៅជិតបំផុតបើអាចធ្វើបាន និង

^{៣២} រវាងយុទ្ធសាស្ត្រកាត់បន្ថយភាពក្រីក្រ និងគោលនយោបាយថ្នាក់ជាតិស្តីពីលំនៅឋាន, ឯកសារពិភាក្សា, ម៉េង ប៊ុនណារិទ្ធិ, ក្រុមប្រឹក្សាគោលនយោបាយដីធ្លី, ក្រសួងរៀបចំដែនដី នគរូបនីយកម្ម និងសំណង់, ភ្នំពេញ, ឆ្នាំ២០០៤ ។

^{៣៣} ការវិភាគមេរៀនយ៉ាងធំ, ថ្ងៃទី២៥ ខែឧសភា ឆ្នាំ២០០៣, សម្ព័ន្ធសិទ្ធិលំនៅឋានអាស៊ីអគ្នេយ៍ ។

^{៣៤} សូមមើល គោលនយោបាយថ្នាក់ជាតិស្តីពីលំនៅឋាន, ក្រុមការងារគោលនយោបាយលំនៅឋានថ្នាក់ជាតិ

(រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា, ក្រុមប្រឹក្សាគោលនយោបាយដីធ្លី), ភ្នំពេញ, ថ្ងៃទី២៤ ខែកក្កដាឆ្នាំ២០០៦ ។

^{៣៥} យោងតាមសេចក្តីព្រាងច្បាប់នេះ សាលាក្រុងភ្នំពេញមានគោលបំណងមិនរុះរើការតាំងលំនៅឋានបច្ចុប្បន្ននៅក្នុង រយៈពេលខ្លីនេះទេ ។

មានលក្ខណៈសមស្របសម្រាប់ ឱកាសប្រកបរបររចិញ្ចឹមជីវិតនិងមានសេរីភាពសមស្រប និងចាំបាច់ត្រូវ ផ្តល់សំណងសមរម្យ និងពេល វេលាគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ការរៀបចំ” ក៏ដូចជាផ្តល់សិទ្ធិកាន់កាប់ទៀតផង ។ អង្គការ លើកលែងទោសអន្តរជាតិបានម្តង ទាំងឯកសារបណ្តោះអាសន្ន និងសេចក្តីព្រាងគោល នយោបាយស្តីពីលំនៅឋាននោះ មិនបញ្ជាក់ច្បាស់លាស់អំពីតួនាទីរបស់ប្រជាពលរដ្ឋដែល រងផលប៉ះពាល់ ក្នុងការកំណត់ថា តើការតាំងលំនៅឋានមិនរៀបរយនោះសមស្រប ឬមិនសមស្របសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍ ទេ ។ ឯកសារនោះក៏ខ្វះការធានាអំពីការចូលរួមរបស់សហគមន៍ និងការពិគ្រោះយោបល់ជាមួយ សហគមន៍ដែលត្រូវគេកំណត់ថា ជាភូមិឋាននោះដែរ ។ គោលនយោបាយស្តីពីលំនៅឋាននោះ នៅមិនទាន់អនុម័តជាផ្លូវការនៅឡើយ ។

ចុងក្រោយ រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាបន្តអនុវត្តគោលនយោបាយស្តីពីការផ្តល់កិច្ចសន្យាជូលទៅក្រុមហ៊ុន រយៈពេលរហូតដល់៩៩ឆ្នាំ សម្រាប់ការអភិវឌ្ឍពាណិជ្ជកម្ម ជាការប្តូរនឹងឈ្នួល និងការវិនិយោគទុន ។ ច្បាប់ភូមិបាលឆ្នាំ២០០១កំណត់ថា ជា “សម្បទានដីសម្រាប់គោលបំណងអភិវឌ្ឍន៍សេដ្ឋកិច្ច” មានដូចជា ដីចំការ និងដីកសិឧស្សាហកម្ម^{៣៦} ។ ក្នុងគោលបំណងដើម្បីបង្កើនការវិនិយោគទុន, ឱកាសផ្តល់ការងារ, និងការប្រកបរបររចិញ្ចឹមជីវិតនៅតាមតំបន់ជនបទ និងដើម្បីទាញប្រាក់ចំណូលជូនរដ្ឋ^{៣៧} ។ រហូតដល់ ដំណាច់ឆ្នាំ២០០៦ ដីដាំដំណាំរបស់ប្រទេសកម្ពុជា១៤,៥ភាគរយ ត្រូវជូលទៅសម្បទានិក^{៣៨} ។

៤. បទដ្ឋាននិងច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិនិងច្បាប់ជាតិ

ដោយសារប្រទេសកម្ពុជា ជាភាគីនៃកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និង វប្បធម៌ ដូច្នេះរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា មានកាតព្វកិច្ចតាមផ្លូវច្បាប់ត្រូវគោរព ការពារ និងអនុវត្តសិទ្ធិមានលំនៅ

^{៣៦} តាមមាត្រា២នៃអនុក្រឹត្យស្តីពីសម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ច (ខែធ្នូឆ្នាំ២០០៥) សម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ចជាយន្តការមួយមានមុខងារផ្តល់ ដីឯកជនរបស់រដ្ឋតាមរយៈកិច្ចសន្យាសម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ចពិសេសទៅសម្បទានិកដើម្បីប្រើប្រាស់សម្រាប់ធ្វើអាជីវកម្មកសិ- ឧស្សាហកម្ម ។

^{៣៧} ជាឧទាហរណ៍ សូមប្រៀបធៀប ព័ត៌មានស្តីពីសម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ចដែលដាក់ឱ្យមើលជាសាធារណៈ របស់ក្រសួងកសិកម្មនៅ គេហទំព័រនេះ: <http://www.maff.gov.kh/elc/objectives.html>. [ព័ត៌មានដែលបានចូលមើលចុងក្រោយ នៅថ្ងៃទី២៥ ខែសីហា ឆ្នាំ២០០៧]

^{៣៨} សម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ចនៅកម្ពុជា-ទស្សនៈសិទ្ធិមនុស្ស. តំណាងពិសេសនៃលោកអគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិ ទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្សនៅកម្ពុជា ខែមិថុនា ឆ្នាំ២០០៧. ទំព័រ៦ ។

ឋានសមរម្យ ដូចបានចែងនៅក្នុងមាត្រា១១ (ចំណុច១) ថា:

“ រដ្ឋភាគីទាំងឡាយ ទទួលស្គាល់នូវសិទ្ធិរបស់មនុស្សម្នាក់ៗ ក្នុងការមានកំរិតជីវភាពរស់នៅយ៉ាង គ្រប់គ្រាន់ សំរាប់ខ្លួនគេផ្ទាល់ និងសំរាប់គ្រួសារគេ រួមទាំងចំណីអាហារគ្រប់គ្រាន់ សំលៀកបំពាក់ និងទីលំនៅ ព្រមទាំងសម្ភារៈផ្សេងៗ សម្រាប់ធ្វើឱ្យស្ថានភាពជីវភាពបានប្រសើរឡើងជាលំដាប់ តទៅ ។ រដ្ឋភាគីទាំងឡាយត្រូវចាត់វិធានការឱ្យបានសមស្របដើម្បីធានានូវ សិទ្ធិកម្មនៃសិទ្ធិនេះ ដោយការទទួលស្គាល់អំពីសារៈសំខាន់ ពិសេសបំផុតនៃកិច្ចសហប្រតិបត្តិការអន្តរជាតិ ផ្អែកលើការ ស្រុះស្រួលមូលមតិគ្នាដោយសេរី ។”

សិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យក៏ត្រូវបានទទួលស្គាល់ដោយអនុលោមតាមសន្ធិសញ្ញា ដែលជា កាតព្វកិច្ចអន្តរជាតិដែលប្រទេសកម្ពុជាជាជនរដ្ឋភាគី រួមមានដូចជា កតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីការលុបបំបាត់ រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងពូជសាសន៍^{៣៩} និងកតិកាសញ្ញាស្តីពីការលុបបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើស អើងប្រឆាំងនឹងស្ត្រី^{៤០} និងកតិកាសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិកុមារ^{៤១} ។

សេចក្តីប្រកាសជាសកលស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស ក៏ដូចជាសន្ធិសញ្ញាសិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ ដែលប្រទេស កម្ពុជាបានផ្តល់សច្ចាប័ន បានផ្តល់នូវអនុភាពនៃច្បាប់នៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា តាមរយៈមាត្រា ៣១នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាដែលបានចែងថា^{៤២} :

“ ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាទទួលស្គាល់ និងគោរពសិទ្ធិមនុស្ស ដូចមានចែងក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃអង្គការ សហប្រជាជាតិ សេចក្តីប្រកាសជាសកលស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស និងកតិកាសញ្ញា ព្រមទាំងអនុសញ្ញា ទាំងឡាយទាក់ទងទៅនឹងសិទ្ធិមនុស្ស សិទ្ធិនារី និងសិទ្ធិកុមារ”^{៤៣} ។

ជំពូកនេះសង្ខេបឡើងវិញនូវ បទដ្ឋាននិងច្បាប់អន្តរជាតិដែលទាក់ទងនឹងការបណ្តេញដោយបង្ខំ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ដោយមានយោងសំអាងដល់ច្បាប់ក្នុងស្រុកផង ។

^{៣៩} មាត្រា ៥ ចំណុច iii ក្រោមចំណុច (ង) ។

^{៤០} មាត្រា ១៤ ចំណុច (ជ) ក្រោមចំណុច (២) ។

^{៤១} មាត្រា ២៧ ចំណុច (១) និងចំណុច (៣) ។

^{៤២} បានប្រកាសឱ្យប្រើប្រាស់នៅឆ្នាំ ១៩៩៣ ។

^{៤៣} កតិកាសញ្ញា និងអនុសញ្ញាទាំងនេះ ដែលទាំងកតិកាសញ្ញា និងអនុសញ្ញាដែលប្រទេសកម្ពុជាជាភាគីមួយដែរនោះ ក្នុងនោះមានដូចជា កតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិពលរដ្ឋ និងសិទ្ធិនិយោជក, កតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ អនុសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិកុមារ, អនុសញ្ញាស្តីពីការលុបបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងប្រឆាំងនឹងស្ត្រី, និងអនុសញ្ញា អន្តរជាតិស្តីពីការលុបបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងពូជសាសន៍ ។

៤.១ ការហាមឃាត់ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ

រដ្ឋាភិបាលនៃកម្ពុជាបានអនុវត្តនូវសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ និងសន្តិសញ្ញាអន្តរជាតិជាច្រើនទៀត មានករណីកិច្ចការពារប្រជាពលរដ្ឋរបស់ខ្លួនមិនឱ្យប្រឈមនឹងការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំទៅតាមសិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យ ដោយមានករណីលើកលែងតិចបំផុត។ គណៈកម្មាធិការស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌, អង្គការជំនាញរបស់សហប្រជាជាតិដែលទទួលបន្ទុកពិនិត្យតាមដានការអនុវត្តកតិកាសញ្ញានេះ បានបញ្ជាក់នៅក្នុងអនុសាសន៍រួម^{៤៤} របស់ខ្លួនថា គណៈកម្មាធិការ“ចាត់ទុកថា ព្រឹត្តិការណ៍នៃការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ពិតជាមិនស្របតាមលក្ខខណ្ឌរបស់កតិកាសញ្ញានេះទេ និងអាចធ្វើទៅបានតែក្នុងករណីដែលស្ថិតនៅក្នុងកាលៈទេសៈពិសេសបំផុត ព្រមទាំងត្រូវអនុលោមទៅតាមគោលការណ៍ច្បាប់អន្តរជាតិដែលពាក់ព័ន្ធទៅផង”^{៤៥} ។ ទោះបីជាមានករណីកិច្ចជាច្រើនទៅលើរដ្ឋដែលស្ថិតនៅក្រោមកតិកាសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ តម្រូវឱ្យអនុវត្តតាមបែបទំនើបនោះក៏ដោយ ក៏ករណីកិច្ចបញ្ឈប់ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំជាករណីបន្ទាន់ ព្រមទាំងដូចគ្នានឹងករណីកិច្ចមិនជ្រៀតជ្រែកបុគ្គលទាំងឡាយដែលទទួលបាននូវសិទ្ធិមានលំនៅឋានឡើយ ។

គណៈកម្មាធិការផ្នែកសិទ្ធិមនុស្ស^{៤៦} បានសម្តែងនូវការប្រកាសថា ការបណ្តេញដោយបង្ខំជាមូលហេតុនាំឱ្យមានការរំលោភកតិកាសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិពលរដ្ឋ និងនយោបាយ ដោយឡែកមាត្រា១៧ ដែលបានចែងជាពិសេសថា “ គ្មានជនណាម្នាក់ ត្រូវទទួលរងការជ្រៀតជ្រែកតាមអំពើចិត្ត ឬដោយខុសច្បាប់ក្នុងជីវិត ឯកជន គ្រួសារ លំនៅដ្ឋាន សំបុត្រឆ្លើយឆ្លងរបស់ខ្លួន ឬត្រូវរងការប៉ះពាល់ ដោយខុសច្បាប់ទៅលើកិត្តិយស និងកេរ្តិ៍ឈ្មោះរបស់ខ្លួនឡើយ ។ និងថាជនគ្រប់រូបមាន សិទ្ធិឱ្យច្បាប់ការពារ ប្រឆាំងនឹងការជ្រៀតជ្រែក ឬការប៉ះពាល់បែបនេះ”^{៤៧} ។

^{៤៤} អនុសាសន៍រួមគឺជាការបកស្រាយពន្យល់បញ្ជាក់ជាផ្លូវការអំពីបទបញ្ញត្តិ ឬទស្សនៈណាមួយអំពីសន្តិសញ្ញាសិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ ដោយអង្គការដែលទទួលបន្ទុកពិនិត្យតាមដានលើការអនុវត្តរបស់ខ្លួន។ អនុសាសន៍រួមត្រូវតែប្រើជាមូលដ្ឋានសម្រាប់ការសម្រេចចិត្តដែលធ្វើឡើងដោយតុលាការជាតិនៅតាមបណ្តាប្រទេសនានាជាច្រើន ។

^{៤៥} គណៈកម្មាធិការស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌, អនុសាសន៍រួមទី៤៖ សិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យ (មាត្រា១១ ចំណុចទី១) នៃកតិកាសញ្ញា, ធ្វើឡើងនៅសម័យប្រជុំលើកទី១៦ ថ្ងៃទី១៣ខែធ្នូឆ្នាំ១៩៩១ កថាខ័ណ្ឌ១៨ ។

^{៤៦} គណៈកម្មាធិការសិទ្ធិមនុស្សគឺជាអង្គការជំនាញមួយដែលមានអាណត្តិគ្រប់គ្រង និងមើលការខុសត្រូវលើការអនុវត្តកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិ ស្តីពីសិទ្ធិពលរដ្ឋ និងនយោបាយ ។

^{៤៧} សូមមើល ការសន្និដ្ឋានអំពីការអង្កេតលើប្រទេសកេនយ៉ា (Kenya) ដែលជារាយការណ៍របស់គណៈកម្មាធិការសិទ្ធិមនុស្ស, ឯកសាររបស់អង្គការសហប្រជាជាតិលេខ A/60/40 (Vol. I) (2004-5), កថាខ័ណ្ឌ ៨៦ ចំណុច (២២) ។

ការហាមប្រាមអំពីការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនេះ មិនអនុវត្តចំពោះការបណ្តេញចេញទាំងឡាយណាដែលអនុវត្ត ដោយអនុលោមតាមច្បាប់ និងស្របតាមច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិនោះទេ^{៤៨} ។

ច្បាប់របស់ប្រទេសកម្ពុជាមិនបានហាមប្រាមជាពិសេសចំពោះការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនេះទេ ប៉ុន្តែមាត្រា៤៤នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែលការពារសិទ្ធិប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជាគ្រប់រូប ទាំងបុគ្គលនិងសមូហភាព ដែលមានសិទ្ធិមានដីធ្លីនោះ មានកម្រិតយ៉ាងធំចំពោះអនុភាពដែលមាត្រានេះចែងថា "សិទ្ធិដកហូត កម្មសិទ្ធិអំពីជនណាមួយបាននោះ សុទ្ធត្រូវតែប្រយោជន៍សាធារណៈតម្រូវឱ្យធ្វើក្នុងករណីដែលច្បាប់បាន បញ្ជាក់ទុក ហើយត្រូវផ្តល់សំណងជាមុនដោយសមរម្យនិងយុត្តិធម៌" ។

៤.២ ការការពារប្រឆាំងនឹងការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ

ក្នុងនាមជារដ្ឋភាគីនៃកតិកាសញ្ញាមួយចំនួនស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស ប្រទេសកម្ពុជាក៏មានកាតព្វកិច្ចត្រូវ បញ្ឈប់ និងការពារកុំឱ្យមានការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនេះដែរ^{៤៩} ។ ផ្នែកមួយយ៉ាងសំខាន់ក្នុងចំណោម កាតព្វកិច្ចនេះគឺ ករណីកិច្ចហាមប្រាមមិនអនុញ្ញាតឱ្យមានការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ។ កាតព្វកិច្ចមួយ ទៀតគឺករណីកិច្ចត្រូវការពារជនគ្រប់រូបដែលស្ថិតនៅក្រោមសមត្ថកិច្ចរបស់ខ្លួនពីការបណ្តេញចេញដោយ បង្ខំ ដែលអនុវត្តដោយភាគីទីបី។ កាតព្វកិច្ចយ៉ាងសំខាន់ចំពោះការការពារបែបនេះគឺត្រូវអនុម័ត និង អនុវត្តច្បាប់ដែលស្របតាមបទដ្ឋានសិទ្ធិមនុស្ស ក្នុងការការពារមិនឱ្យមានការបណ្តេញចេញ ដោយបង្ខំ។

នៅក្នុងអនុសាសន៍រួមរបស់ខ្លួន ស្តីពីការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ (អនុសាសន៍រួមទី៧) គណៈកម្មាធិការស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌បានបញ្ជាក់ថា ការបណ្តេញចេញអាចអនុវត្តទៅ បាន តែក្នុងករណីដែលការការពារតាមនីតិវិធីច្បាប់យ៉ាងពិតប្រាកដត្រូវបានអនុវត្ត ដែលនីតិវិធីទាំងនោះ មានដូចជា:

^{៤៨} គណៈកម្មាធិការស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌, អនុសាសន៍រួមទី៧: សិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យ (មាត្រា១១ ចំណុច (១) នៃកតិកាសញ្ញា), ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ, សម័យប្រជុំលើកទី១៦ ថ្ងៃទី២០ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៩៧ កថាខ័ណ្ឌ ៣។

^{៤៩} ឧទាហរណ៍ កតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ មាត្រា១១ ចំណុច (១), អនុសញ្ញាស្តីពី ការបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងប្រឆាំងស្ត្រីភេទ មាត្រា១៤ ចំណុច (២) (ជ), អនុសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិរបស់កុមារ មាត្រា២៧ ចំណុច (៣), និងអនុសញ្ញាអន្តរជាតិ ស្តីពីការបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងជាតិសាសន៍ មាត្រា៥ ចំណុច (ង) (iii) ។

- “ផ្តល់ឱកាសសម្រាប់ពិគ្រោះយោបល់ពិតប្រាកដជាមួយប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់
- ជូនដំណឹងគ្រប់គ្រាន់និងសមរម្យទៅជនរងផលប៉ះពាល់មុនពេលបណ្តេញចេញ
- នៅពេលដែលអនុវត្តបាន ផ្តល់ព័ត៌មានអំពីសំណើបណ្តេញចេញ និងអំពីគោលបំណងដែលជាជម្រើសសម្រាប់ការប្រើប្រាស់ដី និងលំនៅឋាន និងត្រូវមបម្រុងជាស្រេចទៅតាមពេលវេលាយ៉ាងសមរម្យសម្រាប់ប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់ទាំងអស់
- មានវត្តមានរបស់មន្ត្រីរដ្ឋាភិបាល ឬតំណាងរដ្ឋាភិបាលនៅពេលបណ្តេញចេញ
- ជនគ្រប់រូបដែលអនុវត្តការបណ្តេញចេញនោះត្រូវបង្ហាញអត្តសញ្ញាណឱ្យបានត្រឹមត្រូវ
- ការបណ្តេញចេញនោះមិនត្រូវប្រព្រឹត្តទៅ ជាពិសេសនៅពេលមានអាកាសធាតុមិនល្អ ឬពេលយប់ទេ បើសិនជាប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់នោះមិនយល់ព្រម
- ផ្តល់ដំណោះស្រាយតាមផ្លូវច្បាប់
- នៅពេលដែលអាចអនុវត្តបាន ត្រូវផ្តល់ជំនួយផ្នែកច្បាប់ទៅប្រជាពលរដ្ឋដែលត្រូវការជំនួយផ្នែកច្បាប់នេះ ដើម្បីស្វែងរកដំណោះស្រាយពីតុលាការ”^{៥០} ។

ម្យ៉ាងទៀត យោងតាមអនុសាសន៍រួមទី៧ បានបញ្ជាក់ថា ការបណ្តេញចេញអាចនឹងអនុវត្តទៅបានតែក្នុងករណីដែលវាជាជម្រើសចុងក្រោយ បន្ទាប់ពីបានអនុវត្តគ្រប់លទ្ធភាពក្នុងការស្វែងរកជម្រើសផ្សេងៗសម្រាប់ការបណ្តេញចេញនោះតែប៉ុណ្ណោះ។ ការបណ្តេញទាំងអស់ត្រូវតែមានផែនការ និងត្រូវអនុវត្តដោយមានការពិគ្រោះយោបល់ជាមួយប្រជាពលរដ្ឋ ឬក្រុមដែលរងផលប៉ះពាល់ ក្នុងកិច្ចប្រឹងប្រែងដើម្បីបញ្ជ្រាប ឬបន្ថយការប្រើកម្លាំងឱ្យនៅកម្រិតតិចបំផុត^{៥១} ។

រដ្ឋទាំងឡាយដែលជាភាគីនៃកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ ត្រូវធានាថា បានត្រៀមលំនៅឋានដែលជាជម្រើសសមរម្យនិងសំណងគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ការបាត់បង់ទាំងអស់ ជូនប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់ មុនពេលអនុវត្តការបណ្តេញចេញ ដោយមិនគិតថា ពួកគាត់ជួល ជាម្ចាស់ ជាអ្នកកាន់កាប់ដីលំនៅឋានដែលមានបញ្ហានោះឡើយ។ ម្យ៉ាងទៀត ការបណ្តេញចេញទាំងអស់មិនត្រូវ “បណ្តាលឱ្យបុគ្គលគ្រប់រូបគ្មានលំនៅឋានរស់នៅ ឬទទួលរងការរំលោភសិទ្ធិផ្សេងៗទៀតរបស់ប្រជាពលរដ្ឋឡើយ”^{៥២} ។

^{៥០} គណៈកម្មាធិការស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌, អនុសាសន៍រួមទី៧ កថាខ័ណ្ឌទី១៥, ឆ្នាំ១៩៩៧ ។

^{៥១} ដូចកំណត់ចំណាំខាងលើដែរ ត្រង់កថាខ័ណ្ឌ១៣ ។

^{៥២} ដូចកំណត់ចំណាំខាងលើដែរ ត្រង់កថាខ័ណ្ឌ១៦ ។

ដោយសារប្រទេសកម្ពុជា ជាភាគីនៃកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និង វប្បធម៌ ដូច្នេះប្រទេសកម្ពុជាមានកាតព្វកិច្ចជាបន្ទាន់ត្រូវអនុម័តវិធានការមានប្រសិទ្ធភាពដែលមាន គោលបំណងធានាឱ្យបាន យ៉ាងតិចបំផុត នូវកម្រិតសុវត្ថិភាពនៃសិទ្ធិកាន់កាប់គ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីការពារ ប្រជាពលរដ្ឋទាំងមូលពីការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ពីការយាយីនានា និងការគំរាមផ្សេងៗទៀត ។ តាមគណៈកម្មាធិការស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ បានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថា:

“សិទ្ធិកាន់កាប់ មានច្រើនរូបភាពដូចជា ការកាន់កាប់ លំនៅឋានជួល (របស់រដ្ឋឬរបស់ឯកជន) លំនៅឋានរួម ភតិសន្យា ដីមានម្ចាស់កាន់កាប់ លំនៅឋានសង្គ្រោះបន្ទាន់ និងលំនៅឋានមិន រៀបរយ រួមទាំងការកាន់កាប់ដីឬអចលវត្ថុផង។ ទោះបីជាមានសិទ្ធិកាន់កាប់ច្រើនប្រភេទ ក៏ដោយ ក៏មនុស្សគ្រប់រូប គប្បីមានសុវត្ថិភាពនៃសិទ្ធិកាន់កាប់មួយកម្រិតដែលធានាបាននូវការ ការពារតាមផ្លូវច្បាប់មិនឱ្យមានការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ការប៉ុនប៉ងយាយី និងការគំរាម ផ្សេងៗទៀតឡើយ ។ ហេតុដូច្នេះហើយ រដ្ឋភាគីត្រូវចាត់វិធានការជាបន្តបន្ទាប់ក្នុងគោលបំណង ដើម្បី ពិគ្រោះយោបល់អំពីសុវត្ថិភាពកាន់កាប់ស្របច្បាប់ជាមួយប្រជាពលរដ្ឋ និងក្រុមគ្រួសារ ទាំងឡាយដែលបច្ចុប្បន្ននេះកំពុងខ្វះការការពារតាមផ្លូវច្បាប់ ដោយពិគ្រោះយោបល់យ៉ាងពិត ប្រាកដជាមួយប្រជាពលរដ្ឋ និងក្រុមទាំងអស់ដែលទទួលរងផលប៉ះពាល់”^{៥៣} ។

ដើម្បីផ្តល់ការណែនាំជូនរដ្ឋាភិបាលស្តីពីវិធានការនិងនីតិវិធីដែលត្រូវអនុម័ត ដើម្បីធានាថា ការបណ្តេញ ចេញដោយផ្អែកលើការអភិវឌ្ឍ មិនត្រូវអនុវត្តដោយបំពាននឹងបទដ្ឋានសិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ ដែលមាន ស្រាប់ និងដើម្បីកុំឱ្យទៅជាមូលហេតុនាំឱ្យមាន “ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ” អ្នករាយការណ៍ពិសេស ទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យដែលជាផ្នែកមួយនៃសិទ្ធិមានកិរិយាសមរម្យ (ចាប់ពីពេល នេះទៅហៅថា អ្នករាយការណ៍ពិសេសស្តីពីលំនៅឋានសមរម្យ) បានបង្កើតឡើង នូវគោលការណ៍គ្រឹះ និងគោលការណ៍ណែនាំស្តីពីការបណ្តេញចេញ និងការផ្លាស់លំនៅឋានដោយផ្អែកលើ ការអភិវឌ្ឍ (ហៅថាគោលការណ៍មូលដ្ឋាន)^{៥៤} ។ គោលការណ៍ណែនាំដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីការអភិវឌ្ឍបទដ្ឋាននិង នីតិសាស្ត្រដែលមានស្រាប់ទាក់ទងនឹងបញ្ហានេះ ត្រូវបានពិចារណាដោយក្រុមប្រឹក្សាសិទ្ធិ មនុស្សនៅឆ្នាំ

^{៥៣} គណៈកម្មាធិការស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌, អនុសាសន៍ទី៤ កថាខ័ណ្ឌ៨ ចំណុច(ក) ។

^{៥៤} គោលការណ៍មូលដ្ឋាន និងគោលការណ៍ណែនាំអំពីការបណ្តេញចេញ និងការរុះរើនិងតាំងលំនៅឋានថ្មីដោយផ្អែកលើ ការអភិវឌ្ឍ ឧបសម្ព័ន្ធ១ នៃរបាយការណ៍ លេខ A/HRC/4/18 របស់អ្នករាយការណ៍ពិសេសស្តីពីលំនៅឋានសមរម្យ ដែលជាផ្នែកនៃសិទ្ធិមានបទដ្ឋានរស់នៅសមរម្យ ។

២០០៧ និងត្រូវបានបញ្ជូនបន្ថែមទៅក្នុងរបាយការណ៍នេះ។ គោលការណ៍ទាំងនោះមាន បញ្ជូនយ៉ាង
លំអិតនូវបទបញ្ញត្តិស្តីពីវិធានការដែលរដ្ឋទាំងឡាយត្រូវអនុវត្ត មុនពេល ក្នុងពេល និង ក្រោយពេល
បណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ដើម្បីធានាអនុវត្តតាមគោលការណ៍ពាក់ព័ន្ធនានានៃច្បាប់សិទ្ធិ មនុស្សអន្តរជាតិ។

អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិជឿថា គោលការណ៍មូលដ្ឋានទាំងនេះជាការណែនាំយ៉ាងល្អ
បំផុតសម្រាប់ការតាក់តែងគោលការណ៍នាំស្តីពីការបណ្តេញថ្នាក់ជាតិ។

ការការពារតាមផ្លូវច្បាប់ប្រឆាំងនឹងការបណ្តេញដោយបង្ខំ ជាទូទៅតាមច្បាប់នៃប្រទេសកម្ពុជា
មិនរឹងមាំទេ។ ច្បាប់ភូមិបាល ដែលតាក់តែងឡើងក្នុងទស្សនៈដើម្បីធានាការអនុវត្តសិទ្ធិកម្មសិទ្ធិដែល
ធានាដោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញ មានគោលការណ៍ទូទៅច្រើនដែលតម្រូវឱ្យមានអនុក្រឹត្យ^{៥៥} និងបទបញ្ជា
សម្រាប់អនុវត្តឱ្យមានប្រសិទ្ធភាព។ ចាប់តាំងពីច្បាប់នេះត្រូវបានអនុម័តនៅឆ្នាំ២០០១មក ក្រប
ខណ្ឌច្បាប់ បានរីកចម្រើនជាបណ្តើរៗ ប៉ុន្តែមិនទាន់ពេញលេញនៅឡើយ។

មាត្រា៣៥ចែងអំពីនីតិវិធីបណ្តេញអ្នកកាន់កាប់អចលនវត្ថុដែលគ្មានប័ណ្ណ ឬមានប័ណ្ណមិនគ្រប់
គ្រាន់។ ការឱ្យចាកចេញបែបនេះ អាចធ្វើទៅបានតែតាមដីកាតុលាការទៅតាមការស្នើសុំរបស់អ្នកដែល
អះអាងថាខ្លួនជាម្ចាស់អចលនវត្ថុនោះតែប៉ុណ្ណោះ ហើយការអះអាងបែបនេះគឺស្ថិតនៅលើការបញ្ជាក់ និង
ផ្តល់សុពលភាពដោយតុលាការ។ ច្បាប់នេះក៏បានចែងដែរថា ថ្វីបើតុលាការមិនអាចបដិសេធដីកា
បណ្តេញចេញដោយគាំទ្រដល់អ្នកដែលមានប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិមានសុពលភាពពេញលេញដែលមានន័យថា ជា
ម្ចាស់កម្មសិទ្ធិស្របច្បាប់ក៏ដោយ ក៏អាចជាធរមានសមត្ថកិច្ចអាចសុំព្យួរការអនុវត្ត ជាបណ្តោះអាសន្នបាន
បើសិនជាការឱ្យបណ្តេញចេញនោះ "អាចបណ្តាលឱ្យមានភាពរីករវ ឬមានផលវិបាកធ្ងន់ធ្ងរដល់សង្គម"
(មាត្រា៣៦)។

តាមន័យនៃសុវត្ថិភាពនៃការកាន់កាប់ដីធ្លី ច្បាប់ភូមិបាលផ្ទេរសិទ្ធិភាគៈពីមុនទៅជាសិទ្ធិកាន់
កាប់កម្មសិទ្ធិ និងបានដាក់កំហិតលើគោលការណ៍ច្បាប់ចាស់ ដែលភាគៈនាំឱ្យក្លាយជាកម្មសិទ្ធិលើដីដែល
បានកាន់កាប់មុនឆ្នាំ២០០១។ តាមមាត្រា៣១ (នៃជំពូក៤) នៃច្បាប់នេះ បុគ្គលណាម្នាក់ដែលអាច
បញ្ជាក់ភាគៈដោយគ្មានការតវ៉ាតាមផ្លូវច្បាប់រយៈពេលប្រាំឆ្នាំមុនពេលច្បាប់នេះចូលជាធរមាន (នៅឆ្នាំ
២០០១) អាចក្លាយជាកម្មសិទ្ធិករលើដីនោះ ដោយការកាន់កាប់នោះគ្មានការជំទាស់រយៈពេលប្រាំឆ្នាំ

^{៥៥} អនុក្រឹត្យគឺជាឯកសារច្បាប់ដែលមានទម្រង់ជាការបញ្ជាផ្ទៃក្នុងដើម្បីអនុវត្តនិងបញ្ជាក់ច្បាស់លាស់អំពីបទបញ្ញត្តិនៃ
ច្បាប់។ អនុក្រឹត្យទាំងនេះមាននិទ្ទេសត្រូវរៀបចំតាក់តែងជាសេចក្តីព្រាងឡើង ដោយក្រសួងពាក់ព័ន្ធ ក្រោយមកត្រូវពិនិត្យ
និងអនុម័តដោយគណៈរដ្ឋមន្ត្រី និងចុះហត្ថលេខាដោយនាយករដ្ឋមន្ត្រី។

អាចក្លាយជាកម្មសិទ្ធិករស្របច្បាប់ ។

“សម្បទានដីសង្គមកិច្ច” គឺជាយន្តការបែងចែងដីធ្លីជាប្រព័ន្ធដែលបង្កើតឡើងទៅតាមច្បាប់នេះ ដែលតាមមធ្យោបាយនេះ ដីឯកជនរបស់រដ្ឋ^{៥៦} អាចនឹងត្រូវចែកជាដីលំនៅឋាន និងដីកសិកម្មជូនក្រុម គ្រួសារក្រីក្រនិងគ្មានលំនៅឋាន^{៥៧} ។ និយាយជារួម បទបញ្ញត្តិទាំងនេះការពារសុវត្ថិភាពកាន់កាប់ និង ត្រូវបានគេយល់ឃើញថា ជាបទបញ្ញត្តិជំនួសគោលការណ៍ចាស់ស្តីពីកម្មសិទ្ធិតាមរយៈភោគៈ ។

សុវត្ថិភាពនៃការកាន់កាប់ក៏ត្រូវពង្រីកទៅដល់ដីធ្លីរបស់ជនជាតិដើមភាគតិច ដោយផ្តល់នូវកម្ម សិទ្ធិសមូហភាពទៅសហគមន៍ទាំងនោះ។ បទបញ្ញត្តិទាំងនេះ ការពារសហគមន៍ជនជាតិដើមភាគតិចពី ការបាត់បង់លំនៅឋាន^{៥៨} ។

អនុក្រឹត្យស្តីពីសម្បទានដីសង្គមកិច្ច ដែលបានចុះហត្ថលេខានៅថ្ងៃទី២៧ខែធ្នូ ឆ្នាំ២០០៥ ចែងអំពី លក្ខខណ្ឌទូទៅដែលត្រូវតែបំពេញសម្រាប់ការផ្តល់សម្បទាន ដែលផ្តល់ជូនសហគមន៍ដោយការពារ ប្រឆាំងនឹងការបណ្តេញចេញ។ ជំពូក២ មាត្រា៤បានចែងថា “អាជ្ញាធរកិច្ចសន្យាត្រូវធានាថា គ្មាន ការផ្លាស់ប្តូររុះរើលំនៅឋានដោយបង្ខំចំពោះអ្នកកាន់កាប់ដីស្របច្បាប់នោះទេ និងត្រូវគោរពសិទ្ធិដីធ្លី ឯកជន” ។

៤.៣ សិទ្ធិចូលរួមនិងពិគ្រោះយោបល់

សិទ្ធិរបស់ជនគ្រប់រូបក្នុងការចូលរួមសម្រេចចិត្ត ដែលប៉ះពាល់ដល់ការអនុវត្តសិទ្ធិរបស់គាត់ ត្រូវ មានមូលដ្ឋានដោយផ្អែកតាមបទដ្ឋាននិងច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ ។

ទាំងសេចក្តីប្រកាសជាសកលស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស និងកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិពលរដ្ឋ និងសិទ្ធិ នយោបាយ ធានាសិទ្ធិចូលរួមក្នុងរដ្ឋាភិបាល និងក្នុងការដឹកនាំកិច្ចការសាធារណៈ។ យោងតាម គណៈកម្មាធិការសិទ្ធិមនុស្ស ដែលបកស្រាយមាត្រា២៥នៃកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិពលរដ្ឋ និង សិទ្ធិនយោបាយនោះ សិទ្ធិនេះមានដូចជាសិទ្ធិចូលរួមក្នុងការរៀបចំនិងអនុវត្តគោលនយោបាយ ចាប់ពី

^{៥៦} ដីឯកជនរបស់រដ្ឋសំដៅដល់ដីដែលជាកម្មសិទ្ធិរបស់សាធារណៈមួយប្រភេទ។ ជំពូក២ នៃច្បាប់ភូមិបាលឆ្នាំ២០០១ កំណត់ យ៉ាងច្បាស់ដាច់ពីគ្នារវាងដីឯកជនរបស់រដ្ឋ ដែលនឹងអាចត្រូវផ្ទេរ និងប្រើប្រាស់សម្រាប់ការអភិវឌ្ឍសង្គមនិងសេដ្ឋកិច្ច និងដីសា ធារណៈរបស់រដ្ឋ ដែលជាដីមិនអាចផ្ទេរបាន។ (បញ្ជាក់បន្ថែម)

^{៥៧} អនុក្រឹត្យស្តីពីសម្បទានដីសង្គមកិច្ច, ថ្ងៃទី១៩ខែមីនាឆ្នាំ២០០៣, រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា។

^{៥៨} ជំពូក៣ ផ្នែក២: អចលនទ្រព្យរបស់សហគមន៍ជនជាតិដើមភាគតិច, ជាពិសេសមាត្រា២៦ និង២៨។

ថ្នាក់មូលដ្ឋាន រហូតដល់ថ្នាក់ជាតិ និងអន្តរជាតិ ។

“ការដឹកនាំកិច្ចការសាធារណៈ ដែលបានលើកឡើងនៅកថាខណ្ឌ (ក) គឺជាទស្សនៈយ៉ាងទូលំទូលាយដែលទាក់ទងនឹងការអនុវត្តអំណាចនយោបាយ ជាពិសេស ការអនុវត្តអំណាចនីតិបញ្ញត្តិ នីតិប្រតិបត្តិ និងរដ្ឋបាល ។ វាគ្របដណ្តប់គ្រប់ផ្នែកនៃរដ្ឋបាលសាធារណៈ និងការតាក់តែង និងការអនុវត្ត គោលនយោបាយនៅថ្នាក់អន្តរជាតិ ថ្នាក់ជាតិ ថ្នាក់តំបន់ និងថ្នាក់មូលដ្ឋាន”^{៥៩} ។

ជាពិសេស ទាក់ទងនឹងការហាមប្រាមការបណ្តេញដោយបង្ខំនោះ អនុសាសន៍រួមទី៧របស់ គណៈកម្មាធិការសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌បានបញ្ជាក់ថា:

“រដ្ឋភាគីត្រូវធានា អនុវត្តឱ្យអស់លទ្ធភាពក្នុងការស្វែងរកជម្រើសផ្សេងដោយពិគ្រោះយោបល់ ជាមួយប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់ ក្នុងទស្សនៈដើម្បីបញ្ចៀស ឬដើម្បីកាត់បន្ថយការប្រើ កម្លាំងឱ្យនៅតិចបំផុត មុនពេលអនុវត្តការបណ្តេញចេញណាមួយ ជាពិសេសចំពោះការបណ្តេញ ដែលមានទ្រង់ទ្រាយធំដែលប៉ះពាល់ដល់ក្រុមមនុស្សជាច្រើន”^{៦០} ។

ការការពារតាមនីតិវិធីសំខាន់ៗដើម្បីបញ្ចៀសការបណ្តេញដោយបង្ខំមាន “ផ្តល់ឱកាស សម្រាប់ ពិគ្រោះយោបល់យ៉ាងពិតប្រាកដជាមួយប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់... ផ្តល់ព័ត៌មានអំពីសំណើ បណ្តេញចេញ, និងនៅពេលដែលអាចអនុវត្តបាន ផ្តល់ព័ត៌មានអំពីគោលបំណងជាជម្រើសផ្សេង ចំពោះ ដីប្រដាប់នៅឋានដែលត្រូវប្រើប្រាស់ ត្រូវត្រៀមទុកជាស្រេច ទៅតាមពេលវេលាសមរម្យជូនប្រជាពលរដ្ឋ ទាំងអស់ដែលរងផលប៉ះពាល់, ... ផ្តល់ដំណោះស្រាយតាមផ្លូវច្បាប់, និងបើអាចធ្វើបានត្រូវផ្តល់ ជំនួយ ផ្នែកច្បាប់ជូនប្រជាពលរដ្ឋដែលត្រូវការជំនួយបែបនេះដើម្បីស្វែងរកដំណោះស្រាយពិតប្រាកដ”^{៦១} ។

នៅក្នុងគោលការណ៍មូលដ្ឋានដែលតាក់តែងឡើងដោយអ្នករាយការណ៍ពិសេសអំពីលំនៅឋាន គ្រប់គ្រាន់ គោលការណ៍នេះត្រូវការពង្រីកបន្ថែមទៀតសម្រាប់អនុវត្តន៍ ដោយផ្អែកលើបទដ្ឋាន និងច្បាប់ សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ ។ គោលការណ៍ដែលត្រូវរៀបចំបន្ថែមនោះរួមមាន:

“ក្រុមនិងប្រជាពលរដ្ឋដែលអាចនឹងរងផលប៉ះពាល់ទាំងអស់ រួមទាំងស្ត្រី ជនជាតិដើមភាគតិច

^{៥៩} គណៈកម្មាធិការសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌, អនុសាសន៍រួមទី២៥, “សិទ្ធិចូលរួមក្នុងកិច្ចការសាធារណៈ” ។ ឯកសាររបស់ អង្គការសហប្រជាជាតិ លេខ UN. Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.7 (1996), កថាខណ្ឌ៥ ។

^{៦០} អនុសាសន៍រួមទី៧: ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងសិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យ (មាត្រា១១ កថាខណ្ឌ១, ឆ្នាំ១៩៩៧,

កថាខណ្ឌ១៣ ។

^{៦១} គណៈកម្មាធិការសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌, អនុសាសន៍ទី៧ កថាខណ្ឌ១៥ ។

និងប្រជាពលរដ្ឋពិការ ក៏ដូចជាអ្នកផ្សេងទៀតដែលបម្រើការក្នុងនាមប្រជាពលរដ្ឋរងផលប៉ះពាល់មាន **សិទ្ធិទទួលបានព័ត៌មានពាក់ព័ន្ធ សិទ្ធិពិគ្រោះយោបល់ និងការចូលរួមយ៉ាងពេញលេញក្នុងដំណើរការ តាំងពីដំបូងរហូតដល់ចប់** និងលើកឡើងនូវសំណើដែលជាជម្រើសផ្សេងដែលអាជ្ញាធរត្រូវពិចារណាយ៉ាងត្រឹមត្រូវ។ នៅក្នុងករណីដែលមិនអាចឈានដល់កិច្ចព្រមព្រៀងស្តីពីសំណើជម្រើសផ្សេង នៅក្នុងចំណោមភាគីពាក់ព័ន្ធទេ នោះអង្គការឯករាជ្យដែលមានអំណាចជាមូលដ្ឋានរឹងមាំ ដូចជា សាលាជំនុំជំរះ តុលាការ ឬព្រះអយ្យការ ត្រូវសម្រុះសម្រួល ធ្វើជាអាជ្ញាកណ្តាល ឬសម្រេចសេចក្តី នៅពេលដែលចាំបាច់។ (កថាខណ្ឌ ៣៨)។ "នៅក្នុងដំណើរការធ្វើផែនការ ត្រូវផ្តល់ឱកាសសម្រាប់ចរចា និងពិគ្រោះយោបល់យ៉ាងទូលំទូលាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពជូន **ប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់ទាំងអស់** រួមទាំងស្ត្រី និងក្រុមដែលងាយរងគ្រោះនិងទន់ខ្សោយផង ហើយពេលដែលចាំបាច់ត្រូវអនុវត្តតាមបណ្តាវិធានការ ឬនីតិវិធីពិសេស"។ (កថាខណ្ឌ៣៩) ៦២ ។

មាត្រា៣៥នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ការពារសិទ្ធិរបស់ប្រជាពលរដ្ឋក្នុងការចូលរួមយ៉ាងសកម្មក្នុងជីវភាពនយោបាយ សេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ រីឯមាត្រា៤១ចែងនូវលក្ខខណ្ឌយ៉ាងទូលំទូលាយ អំពីសេរីភាពក្នុងការបញ្ចេញមតិ សេរីភាពផ្នែកសារព័ត៌មាន សេរីភាពក្នុងការបោះពុម្ពផ្សាយ និង សេរីភាពក្នុងការប្រជុំ។ ក្រៅពីច្បាប់សារព័ត៌មាន គ្មានច្បាប់ណាផ្សេងដែលធ្វើឱ្យសិទ្ធិដែលចែងក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះអាចអនុវត្តបានជាក់ស្តែងនោះឡើយ រួមទាំងច្បាប់គ្រប់គ្រង សិទ្ធិទទួលបានព័ត៌មានផង។ ក្រសួងទំនាក់ទំនងសភានិងអធិការកិច្ច កំពុងដំណើរការតាក់តែងឯកសារគោលនយោបាយដើម្បីបង្កើតមូលដ្ឋានសម្រាប់ច្បាប់បែបនេះ ៦៣ ។

នៅក្នុងបរិបទពិសេសនៃសម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ច អនុក្រឹត្យស្តីពីសម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ចបានដាក់ចេញនូវលក្ខខណ្ឌជាច្រើនសម្រាប់ការពិគ្រោះយោបល់ និងការចូលរួមជាសាធារណៈ ។

៦២ គោលការណ៍មូលដ្ឋាន និងគោលការណ៍នាំស្តីពីការបណ្តេញចេញនិងការរុះរើលំនៅឋានដោយផ្អែកលើការអភិវឌ្ឍ.
ឯកសារលេខ A/HRC/4/18 ។ ត្រូវបញ្ជាក់បន្ថែម ។
៦៣ ជាឧទាហរណ៍ សូមមើល: ជួយប្រទេសកម្ពុជាដើម្បីអភិវឌ្ឍ សិទ្ធិទទួលបានព័ត៌មាន អំពីឯកសារគោលនយោបាយ, ភ្នាក់ងារ USAID នៅគេហទំព័រ http://phnompenh.usembassy.gov/usaaid_monasri_mou.html ។

៤.៤ សិទ្ធិមានដំណោះស្រាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព

រដ្ឋភាគីនៃកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិពលរដ្ឋ និងសិទ្ធិនយោបាយ និងកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌^{៦៤} មានកាតព្វកិច្ចធានាថា មានដំណោះស្រាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពជូនប្រជាពលរដ្ឋដែលត្រូវគេរំលោភសិទ្ធិរបស់គាត់ ។ សិទ្ធិនេះនៅពេលដែលផ្តល់ជូនហើយអាជ្ញាធរមានសមត្ថកិច្ច^{៦៥} ត្រូវតែអនុវត្ត។ គណៈកម្មាធិការផ្នែកសិទ្ធិមនុស្សបានបញ្ជាក់នៅក្នុងអនុសាសន៍រួមទី៣១ថា កតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិពលរដ្ឋនិងសិទ្ធិនយោបាយ

... តម្រូវឱ្យរដ្ឋភាគីទាំងអស់ផ្តល់សំណងជូនបុគ្គលគ្រប់រូបដែលសិទ្ធិចែងក្នុងកតិកាសញ្ញារបស់គាត់ត្រូវគេរំលោភ ។ ដោយគ្មានសំណងជូនបុគ្គលគ្រប់រូបដែលសិទ្ធិចែងក្នុងកតិកាសញ្ញារបស់គាត់ត្រូវគេរំលោភទេនោះមានន័យថា កាតព្វកិច្ចត្រូវផ្តល់ដំណោះស្រាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព ... មិនត្រូវបានគេយកមកអនុវត្តទេ ... ។ គណៈកម្មាធិការ កត់សម្គាល់ឃើញថា បើសិនជាមានឱកាសសមស្របសំណងនោះអាចមាន ការជួសជុលឡើងវិញ ការស្តារនីតិសម្បទា និងវិធានការ ប្រកបដោយភាពពេញចិត្ត ដូចជាការសុំទោសជាសាធារណៈ ការរំលឹកជាសាធារណៈ ការធានាថាមិនមានករណីបែបនោះកើតឡើងជាថ្មី និងការផ្លាស់ប្តូរទៅតាមច្បាប់និងការអនុវត្តន៍ដែលសមស្រប ក៏ដូចជាការនាំជនល្មើសដែលរំលោភសិទ្ធិមនុស្សឡើងតុលាការដើម្បីរកយុត្តិធម៌ជាដើម^{៦៦} ។

ក្នុងករណីពិសេសដែលមានករណីកិច្ច ត្រូវហាមប្រាមនិងការពារកុំឱ្យមានការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ គណៈកម្មាធិការស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ បានកំណត់នូវផ្នែកមួយចំនួនដូចជា “(ក) ការអំពាវនាវតាមផ្លូវច្បាប់ដែលមានគោលបំណងទប់ស្កាត់ការបណ្តេញ ឬការរុះរើតាមផែនការតាមរយៈការចេញអធិបញ្ជា, (ខ) នីតិវិធីតាមផ្លូវច្បាប់ ដើម្បីស្វែងរកសំណងក្រោយពីការបណ្តេញចេញដោយខុសច្បាប់, (គ) បណ្តឹងប្រឆាំងនឹងចំណាត់ការខុសច្បាប់ដែលអនុវត្ត ឬគាំទ្រដោយម្ចាស់ដី (មិនថាជាម្ចាស់ដីរដ្ឋ ឬឯកជនទេ) ដែលទាក់ទងនឹងការកំណត់ការជួល ការជួសជុលលំនៅឋាន និងទម្រង់នៃការ

^{៦៤} សូមមើល អនុសាសន៍រួមទី៩ ។

^{៦៥} កតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិពលរដ្ឋនិងសិទ្ធិនយោបាយ, មាត្រា២.៣ ។

^{៦៦} គណៈកម្មាធិការសិទ្ធិមនុស្ស អនុសាសន៍រួម លេខ៣១ មាត្រា២នៃកតិកាសញ្ញា លក្ខណៈនៃកាតព្វកិច្ចទៅកំណត់លើរដ្ឋភាគីចំពោះកតិកាសញ្ញា ឯកសាររបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ UN Doc. CCPR/C74/CRP.4/Rev.6, ថ្ងៃទី២១ខែមេសា ឆ្នាំ២០០៤, កថាខ័ណ្ឌ១៦ ។

រើសអើងជាតិសាសន៍ប្រមូលផ្សំផ្សេងៗទៀត ...^{៦៧} ។ គណៈកម្មាធិការស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និង វប្បធម៌ ក៏បានបញ្ជាក់ដែរថា អាជ្ញាធរមានសមត្ថកិច្ចត្រូវតែធានាថា បុគ្គលដែលពាក់ព័ន្ធមានសិទ្ធិ ទទួលសំណងសមរម្យ សម្រាប់ទ្រព្យសម្បត្តិដែលខូចខាត ទាំងរបស់របរផ្ទាល់ខ្លួននិងអចលនវត្ថុ^{៦៨} ។ តាម ការបញ្ជាក់របស់គណៈកម្មាធិការនេះ រដ្ឋភាគីទាំងឡាយ "ត្រូវធ្វើឱ្យប្រាកដថា បុគ្គលទាំងអស់ដែលពាក់ ព័ន្ធ មានសិទ្ធិទទួលសំណងសមរម្យសម្រាប់ទ្រព្យសម្បត្តិ ទាំងទ្រព្យសម្បត្តិផ្ទាល់ខ្លួន និងអចលនវត្ថុ ដែលទទួលបានផលប៉ះពាល់"^{៦៩} ។

តាមគោលការណ៍ជាមូលដ្ឋានបានបញ្ជាក់ថា សិទ្ធិមានដំណោះស្រាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព សម្រាប់ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ត្រូវមានសិទ្ធិទទួលបានយុត្តិធម៌ ទទួលសំណង ការជួសជុលនិង ប្រគល់ជូនវិញ ការតាំងលំនៅឋានថ្មី និងការស្តារនីតិសម្បទាឡើងវិញ។ គោលការណ៍ដែលត្រូវអនុវត្ត ចំពោះករណីនីមួយៗត្រូវពង្រីកឱ្យបានលំអិតបន្ថែមមួយកម្រិតទៀត (សូមមើលឧបសម្ព័ន្ធ) ។

តំណាងពិសេសរបស់លោកអគ្គលេខាអង្គការសហប្រជាជាតិបានត្រួតពិនិត្យបញ្ជាក់ អំពីការខកខានក្នុង ការរកដំណោះស្រាយតាមប្រព័ន្ធតុលាការនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា:

" ការខ្វះខាតរាជ្យភាព និងបូរណភាពរបស់តុលាការ, អំណាចព្រះរាជអាជ្ញានិងជំនាញវិជ្ជាជីវ្យាប្រាប់ បង្កឱ្យមានការគំរាមកំហែងយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរចំពោះសិទ្ធិមនុស្ស ... ប្រជាពលរដ្ឋដែលគ្មានកំហុស តាមបណ្តឹងរបស់រដ្ឋាភិបាល ក្លាយជាជនរងគ្រោះដោយសារប្រព័ន្ធច្បាប់នោះ ។ ហេតុដូច្នេះហើយ ដោយស្ថិតនៅយ៉ាងឆ្ងាយពីការការពារសិទ្ធិមនុស្ស ប្រព័ន្ធច្បាប់ក្លាយជាភ្នាក់ងារយ៉ាងធំក្នុង ការ ដាក់គំនាប"^{៧០} ។

តាមមាត្រា៣៩នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញបានចែងថា: " ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរមានសិទ្ធិប្តឹងបរិហារ ប្តឹងតវ៉ា រឺប្តឹង ទារសំណងជួសជុលការខូចខាតដែលបណ្តាលមកពីអំពើខុសច្បាប់របស់អង្គការរដ្ឋ របស់អង្គការសង្គម និង របស់បុគ្គលិកនៃអង្គការទាំងនោះ ។ ការដោះស្រាយបណ្តឹងតវ៉ា និងសំណងជួសជុលការខូចខាតជា

៦៧ អនុសាសន៍រួមលេខ៤, កថាខ័ណ្ឌ ១៧ ។

៦៨ គណៈកម្មាធិការស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌, អនុសាសន៍រួមលេខ ៧, កថាខ័ណ្ឌ១៣ ។

៦៩ អនុសាសន៍រួមលេខ ៧, កថាខ័ណ្ឌ១៣ ។

៧០ របាយការណ៍របស់តំណាងពិសេសនៃអគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិ ទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្សប្រចាំនៅប្រទេស កម្ពុជា ដែលធ្វើជូនទៅក្រុមប្រឹក្សាសិទ្ធិមនុស្ស, ឯកសាររបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ UN Doc. A/HRC/4/36 ថ្ងៃទី៣០ខែមករា ឆ្នាំ២០០៧ កថាខ័ណ្ឌ៤០ ។

សមត្ថកិច្ចរបស់តុលាការ” ។

ទាំងច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងច្បាប់ភូមិបាលមានបទបញ្ញត្តិអំពីសំណងសមរម្យ និងយុត្តិធម៌ ទៅតាមស្ថានភាពនៃការដកហូតកម្មសិទ្ធិ^{៧១} ។ សំណងបែបនោះត្រូវផ្តល់មុនពេលដកហូត ។ មាត្រា៥នៃច្បាប់ភូមិបាល បានចែងថា “ការដកហូតកម្មសិទ្ធិត្រូវធ្វើទៅតាមទម្រង់និងនីតិវិធីបញ្ញត្តិដោយច្បាប់ និងបទបញ្ជាបន្ទាប់ពីបានផ្តល់សំណងជាមុនដោយសមរម្យនិងយុត្តិធម៌ ” ។ “ច្បាប់និងបទបញ្ជា” ដែលបញ្ញត្តិសម្រាប់នីតិវិធីនៅមិនទាន់អនុម័តនៅឡើយ ។

៤.៥ ការហាមឃាត់ចំពោះការប្រើកម្លាំងច្រើនលើសលប់នៅពេលមិនចាំបាច់

បទបញ្ញត្តិអំពីសិទ្ធិរស់រាន និងសន្តិសុខរបស់មនុស្សនៅក្នុងកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិពលរដ្ឋនិងសិទ្ធិនយោបាយ^{៧២} កំណត់កាតព្វកិច្ចឱ្យអាជ្ញាធរកម្ពុជាប្រើកម្លាំងតែក្នុងករណីដែលមិនអាចចៀសបាននិងជាការចាំបាច់បំផុតតែប៉ុណ្ណោះ និងតែក្នុងករណីដែលបានជូនដំណឹងយ៉ាងគ្រប់គ្រាន់បំផុត ។ តាមបទដ្ឋានអន្តរជាតិ មន្ត្រីអនុវត្តច្បាប់ទាំងឡាយត្រូវ៖

- “អនុវត្តមធ្យោបាយអហិង្សា ឱ្យអស់លទ្ធភាពដែលអាចធ្វើបាន មុនប្រើកម្លាំងនិងអាវុធ ។ មន្ត្រីអនុវត្តច្បាប់អាចប្រើកម្លាំងនិងអាវុធ តែក្នុងករណីដែលការប្រើមធ្យោបាយផ្សេងៗនៅតែគ្មានប្រសិទ្ធភាព ឬមិនអាចទទួលបានលទ្ធផលតាមការរំពឹងទុក”^{៧៣} ។
- ប្រើអាវុធតែ “ក្នុងករណីដែលជនល្មើសដែលជាមុខសញ្ញាប្រើអាវុធតបត ឬបើមិនដូច្នោះទេបង្កគ្រោះថ្នាក់ដល់អាយុជីវិតរបស់អ្នកផ្សេង និងនៅក្នុងករណីដែលប្រើវិធានការស្រាលគ្មានប្រសិទ្ធភាពក្នុងការទប់ស្កាត់ឬឃាត់ខ្លួនជនល្មើសដែលជាប់សង្ស័យបានតែប៉ុណ្ណោះ”^{៧៤} ។

^{៧១} រដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា មាត្រា៤៤, ច្បាប់ភូមិបាលឆ្នាំ២០០១ មាត្រា៥ ។

^{៧២} សូមមើល មាត្រា៦ ចំណុច(១) និងមាត្រា៩ ចំណុច (១) ។

^{៧៣} គោលការណ៍ទី៤ នៃគោលការណ៍មូលដ្ឋាន ស្តីពីការប្រើកម្លាំង និងអាវុធដោយមន្ត្រីអនុវត្តច្បាប់ (គោលការណ៍មូលដ្ឋានរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ) , អនុម័តដោយមហាសន្និបាតទលើកទី៨នៃអង្គការសហប្រជាជាតិស្តីពីការទប់ស្កាត់បទឧក្រិដ្ឋ និងការប្រព្រឹត្តចំពោះជនល្មើស, នៅទីក្រុងហាវ៉ាណា ប្រទេសគុយបា ដែលប្រព្រឹត្តទៅពីថ្ងៃទី២៧ ខែសីហា ដល់ថ្ងៃទី៧ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៩០ ។

^{៧៤} ក្រមសីលធម៌របស់អង្គការសហប្រជាជាតិសម្រាប់មន្ត្រីអនុវត្តច្បាប់ ដែលអនុម័តដោយសេចក្តីសម្រេចចិត្ត 34/169 ថ្ងៃទី១៧ខែធ្នូឆ្នាំ១៩៧៩ របស់មហាសន្និបាតនៃអង្គការសហប្រជាជាតិ មាត្រា៣, សេចក្តីពន្យល់ ។

បើសិនជា មិនអាចបញ្ចៀសការប្រើកម្លាំងនិងអារុំបានទេ គោលការណ៍ទី៥នៃគោលការណ៍ មូលដ្ឋានរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ ជាឧទាហរណ៍ បញ្ជាក់ថា មន្ត្រីអនុវត្តច្បាប់ទាំងឡាយ:

- " (ក) ត្រូវតែអនុវត្តការទប់ស្កាត់បែបនោះ និងអនុវត្តឱ្យស្របទៅនឹងសភាពធ្ងន់ធ្ងរនៃបទល្មើស និងគោលបំណងស្របច្បាប់ដែលត្រូវអនុវត្តឱ្យទទួលបានជោគជ័យ ។
- (ខ) ត្រូវតែបន្ថយការខូចខាតនិងរបួសស្នាមឱ្យនៅតិចបំផុត និងត្រូវគោរពនិងការពារអាយុ ជីវិតរបស់មនុស្សជាតិ.
- (គ) ត្រូវតែធានាថា ជំនួយនិងថ្នាំព្យាបាលត្រូវបានផ្តល់ជូនអ្នកដែលមានរបួស និងអ្នកដែលរង ផលប៉ះពាល់ឱ្យបានលឿនបំផុត" ។

សិទ្ធិរបស់ប្រជាពលរដ្ឋជនជាតិភាគតិច

ជនជាតិដើមភាគតិចមានសិទ្ធិមានដីធ្លី មានទឹកដី និងធនធាន។ សិទ្ធិនេះត្រូវបានទទួលស្គាល់ និងត្រូវបានការពារដោយបទដ្ឋាន និងច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ ។

សេចក្តីប្រកាសស្តីពីសិទ្ធិរបស់ជនជាតិដើមភាគតិចបានធានា នូវសិទ្ធិមនុស្សមួយចំនួនទាក់ទងនឹង "ដីនិងធនធាននានាដែលជនជាតិដើមភាគតិចមាន កាន់កាប់ ឬបានប្រើប្រាស់ ឬទទួលបានតាមប្រពៃណី" ។ សេចក្តីប្រកាសនោះបញ្ជាក់ថា ជនជាតិដើមភាគតិច មិនត្រូវគេបណ្តេញចេញពីដីឬដែនដីរបស់គាត់ ទេ។ គេមិនត្រូវឱ្យពួកគាត់ផ្លាស់ចេញពីដីនិងដែនដីទាំងនេះឡើយ^{៧៥} ឬមិនត្រូវអនុវត្ត ការរុះរើទៅ លំនៅឋានថ្មីដោយគ្មានការយល់ព្រមច្បាស់លាស់ និងដោយស្ម័គ្រចិត្តជាមុនឡើយ។ សេចក្តីប្រកាសនេះ ក៏បានបញ្ជាក់ដែរថា ការរុះរើទៅកន្លែងថ្មីនោះអាចនឹងប្រព្រឹត្តទៅបាន តែក្នុងករណីក្រោយពីមាន ការព្រមព្រៀងអំពីសំណងសមរម្យនិងយុត្តិធម៌ និងបើសិនជាអាចធ្វើបាន ដោយមានការជ្រើសរើស សំណង^{៧៦} ។ សេចក្តីប្រកាសនេះបញ្ញត្តិថា ជនជាតិដើមភាគតិចមានសិទ្ធិចូលរួមក្នុងការសម្រេចចិត្តចំពោះ បញ្ហាដែលប៉ះពាល់ដល់សិទ្ធិតាមរយៈតំណាងដែលជ្រើសតាំងដោយជនជាតិដើម ទៅតាមនីតិវិធីរបស់ គាត់ ក៏ដូចជាមានសិទ្ធិក្នុងការរក្សានិងអភិវឌ្ឍធម្មនុញ្ញជនជាតិដើមភាគតិចក្នុងការសម្រេចចិត្តដែរ^{៧៧} ។ រដ្ឋទាំងឡាយត្រូវពិគ្រោះយោបល់ និងសហការដោយសុច្ឆន្ទៈជាមួយជនជាតិដើមភាគតិចដែលពាក់ព័ន្ធ

៧៥ មាត្រា១០
 ៧៦ ដូចខាងលើ
 ៧៧ មាត្រា១៨

តាមរយៈស្ថាប័នតំណាងជនជាតិ ដើម្បីទទួលបាននូវការយល់ព្រមច្បាស់លាស់និងដោយស្ម័គ្រចិត្តជាមុន មុននឹងអនុម័តនិងអនុវត្តវិធានការច្បាប់ និងវិធានការរដ្ឋបាលដែលអាចប៉ះពាល់ដល់ជនជាតិដើមភាគតិច^{៧៨} ។ សេចក្តីប្រកាសក៏បានបញ្ជាក់បន្ថែមទៀតថា ករណីកិច្ចការទទួលស្គាល់និងការពារសិទ្ធិដីធ្លី ទឹកដីនិងធនធានរបស់ជនជាតិដើមភាគតិច និងថវិកាដ្ឋត្រូវកំណត់នូវសិទ្ធិដែលត្រូវទទួលបាននូវដំណោះស្រាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពនៅពេលដែលសិទ្ធិទាំងនេះត្រូវគេរំលោភ^{៧៩} ។

ប្រទេសកម្ពុជា ក៏ជាភាគីមួយនៃកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីការលុបបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងជាតិសាសន៍នេះដែរ^{៨០} ។ គណៈកម្មាធិការស្តីពីការលុបបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងជាតិសាសន៍ បញ្ជាក់ថា ការរើសអើងប្រឆាំងនឹងជនជាតិដើមភាគតិចមានចែងនៅក្នុងកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីការលុបបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងជាតិសាសន៍ និងបញ្ជាក់ថា ត្រូវប្រើមធ្យោបាយសមស្របដើម្បីប្រឆាំង ព្រមទាំងលុបបំបាត់ការរើសអើងបែបនោះ^{៨១} ដែលរួមមាន ការការពារសិទ្ធិក្នុងការយល់ព្រមច្បាស់លាស់ និងដោយស្ម័គ្រចិត្តជាមុន ទាក់ទងនឹងការសម្រេចចិត្តដែលប៉ះពាល់ការអនុវត្តសិទ្ធិរបស់ជនជាតិដើមភាគតិច ។ គណៈកម្មាធិការស្តីពីការលុបបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងជាតិសាសន៍បានបញ្ជាក់ថា

“ គណៈកម្មាធិការអំពាវនាវ ជាពិសេសដល់រដ្ឋភាគីឱ្យទទួលស្គាល់និងការពារជនជាតិដើមភាគតិច ដែលមានសិទ្ធិ ជាម្ចាស់ អភិវឌ្ឍ និងប្រើ ដី ទឹកដី និងធនធានរបស់សហគមន៍គាត់ និងនៅពេលដែលដីនិងទឹកដីដែលពួកគាត់មានតាមប្រពៃណី ឬដែលពួកគាត់តាំងភូមិឋានរស់នៅ ត្រូវគេដកហូតដោយគ្មានការយល់ព្រមច្បាស់លាស់ដោយស្ម័គ្រចិត្តជាមុន ត្រូវចាត់វិធានការប្រគល់ដី និងទឹកដីទៅប្រជាពលរដ្ឋជនជាតិភាគតិចទាំងនោះវិញ ។ នៅក្នុងករណីដែលអាចលើកលែងចំពោះហេតុផលជាក់ស្តែងដែលអាចអនុវត្តបាន ពេលនោះសិទ្ធិទទួលសំណងជួសជុលត្រូវយកមកជំនួសវិញដោយសិទ្ធិទទួលសំណងសមរម្យ យុត្តិធម៌ និងទាន់ពេលវេលា ។ សំណងបែប

៧៨ សូមមើលមាត្រា១៩
៧៩ មាត្រា២៦ ចំណុច (៣) មាត្រា២៧ និង២៨ ។
៨០ ប្រទេសកម្ពុជាបានផ្តល់សច្ចាប័នលើអនុសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីការបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងជាតិសាសន៍ នៅខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៨៣ ។
៨១ អនុសាសន៍ទៅលេខ២៣ (អនុសាសន៍រួម) : ជនជាតិដើមភាគតិច នៅឆ្នាំ១៩៩៧ ។

នោះដ៏រាបណាអាចធ្វើបានត្រូវមានទម្រង់ជាដីធ្លី និងទឹកដី^{៨២} ។

ច្បាប់ភូមិបាលឆ្នាំ២០០១នៃប្រទេសកម្ពុជា បញ្ញត្តិអំពីការការពារតាមផ្លូវច្បាប់យ៉ាងទូលំទូលាយ ចំពោះសិទ្ធិដីធ្លីរបស់ជនជាតិដើមភាគតិច ។ បណ្តាសហគមន៍ជនជាតិដើមភាគតិច មានសិទ្ធិស្របច្បាប់ក្នុង ការទទួលនូវកម្មសិទ្ធិសមូហភាព ជាដីលំនៅឋាន ដីកសិកម្ម ឬដីទុកចោលដែលជាផ្នែកនៃប្រព័ន្ធកសិកម្ម វិលជុំតាមប្រពៃណី ដែលជាការឆ្លុះបញ្ចាំងអំពីរបៀបជាសមូហភាពដែលនៅក្នុងរបៀបនេះ ក្រុមជនជាតិ ដើមភាគតិចនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ជាអ្នករៀបចំ^{៨៣} ។ មាត្រា២៨នៃច្បាប់នេះចែងថា "គ្មានអាជ្ញាធរ ណាមួយក្រៅពីសហគមន៍ អាចទទួលបានសិទ្ធិលើអចលនវត្ថុរបស់ជនជាតិដើមភាគតិចបានឡើយ" ។

បទបញ្ញត្តិមួយចំនួននៃច្បាប់នេះ មិនអាចអនុវត្តបានទេ ដោយរង់ចាំការចេញអនុក្រឹត្យមួយស្តីពី ការចុះបញ្ជីដីសមូហភាពរបស់ជនជាតិដើមភាគតិច ដែលបានចាប់ផ្តើមតាក់តែងជាសេចក្តីព្រាងជាច្រើន ឆ្នាំមកហើយ ។ ដំណើរការតាក់តែងនេះមានដំណើរការទៅមុខយឺតណាស់ ព្រមទាំងកាន់តែមានកង្វល់ ខ្លាំងឡើងៗថា នឹងមានដីជនជាតិដើមភាគតិចនៅសល់កាន់តែតិចដែលមានប័ណ្ណកាន់កាប់នៅពេលដែល ក្រឹត្យច្បាប់ត្រូវបានអនុម័ត និងនៅពេលដែលដំណើរការចេញប័ណ្ណកាន់កាប់ដីចាប់ផ្តើម^{៨៤} ។ នៅពេល ដែលសេចក្តីព្រាងអនុក្រឹត្យមិនទាន់បានអនុម័ត មាត្រា១៨និង២៣នៃច្បាប់ភូមិបាលបានចែងនូវបទ បញ្ញត្តិ អំពីសុវត្ថិភាពកាន់កាប់ដីធ្លីជាបណ្តោះអាសន្ន និងការការពារមិនឱ្យផ្ទេរដីធ្លីប្រពៃណីរបស់ជនជាតិ ដើមភាគតិច ។ វាជាអំពើខុសច្បាប់ បើសិនជាសមាជិកណាម្នាក់នៃសហគមន៍លក់ដីរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ ជនជាតិដើមភាគតិច ។ អ្វីដែលកំពុងរង់ចាំដែរនោះគឺ ច្បាប់សម្រាប់គ្រប់គ្រងដំណើរការដែលតាមរយៈ នេះ សហគមន៍ជនជាតិដើមភាគតិចអាចនឹងក្លាយជានីតិបុគ្គល ដែលជាវិធានការមួយដែលជាផ្នែកនៃ ដំណើរការចេញប័ណ្ណកាន់កាប់ជាសមូហភាព ។ ច្បាប់នេះក៏ត្រូវបានចាប់ផ្តើមជាយូរណាស់មកហើយដែរ ។

ច្បាប់ស្តីពីព្រៃឈើ២០០២ និងអនុក្រឹត្យស្តីពីការគ្រប់គ្រងព្រៃសហគមន៍ (ឆ្នាំ២០០៣) ចែងអំពី បទបញ្ញត្តិ ខ្លះដែលទាក់ទងនឹងលក្ខខណ្ឌនៃការគ្រប់គ្រង និងប្រើប្រាស់តំបន់ព្រៃឈើដោយប្រជាពលរដ្ឋ ជនជាតិដើមភាគតិច ដែលជាបេះដូងសម្រាប់ជីវភាពរស់នៅរបស់ជនជាតិដើមភាគតិច ។ ប៉ុន្តែ នៅមាន

^{៨២} គណកម្មាធិការស្តីពីការបំបាត់រាល់ទម្រង់នៃការរើសអើងជាតិសាសន៍ ។ សម័យប្រជុំលើកទី៥១ ឆ្នាំ១៩៩៧:

"អនុសាសន៍ទូទៅទី២៣, ជនជាតិដើមភាគតិច, កថាខណ្ឌ៥ ។

^{៨៣} ច្បាប់ភូមិបាលឆ្នាំ២០០១ ជំពូក៣ ស្តីពីកម្មសិទ្ធិរបស់សមូហភាព: អចលនវត្ថុរបស់សហគមន៍ជនជាតិភាគតិច ។

^{៨៤} ក្រុមសិទ្ធិជនជាតិភាគតិចអន្តរជាតិ ស្ថានភាពរបស់ជនជាតិភាគតិចនៅលើពិភពលោក, ទំព័រ១២៧ ។

ចំណុចមិនច្បាស់ចំពោះការបញ្ជូនតំបន់ព្រៃដែលប្រើប្រាស់ជាព្រៃវប្បធម៌និងសាសនា ដូចជាដីជំនឿ និងដី កប់ខ្មោច ទាក់ទងនឹងដីដែលកើតឡើងពីប័ណ្ណកាន់កាប់ជាសមូហភាពរបស់សហគមន៍ជនជាតិភាគតិច ។

៤.៦ ការអនុវត្តគោលការណ៍មូលដ្ឋាននិងគោលការណ៍នៃស្តីពីការបណ្តេញចេញ ដោយ ផ្អែកលើការអភិវឌ្ឍនិងការតាំងលំនៅឋានថ្មីនៅតាមបរិបទនៃប្រទេសកម្ពុជា

មុនពេលក្រុមប្រឹក្សាសិទ្ធិមនុស្សពិចារណាអំពីគោលការណ៍មូលដ្ឋាន បណ្តាញអង្គការក្រៅរដ្ឋា ភិបាលកម្ពុជានិងអន្តរជាតិ, ការិយាល័យឧត្តមស្នងការនៃអង្គការសហប្រជាជាតិទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្ស ប្រចាំនៅកម្ពុជា និងសាលាក្រុងភ្នំពេញបានឯកភាពគ្នាលើសេចក្តីត្រូវការឯកសារដូចគ្នាអំពីគោលការណ៍ និង បានគូសបញ្ជាក់ដោយខ្លីថា " សេចក្តីប្រកាសអំពីគោលការណ៍សម្រាប់ប្រតិបត្តិយ៉ាងប្រសើរបំផុត ក្នុង ការអភិវឌ្ឍប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្រនៅកម្ពុជាគឺ: លើកកំពស់វិធីសាស្ត្រអភិវឌ្ឍក្រុងដោយយកសិទ្ធិមនុស្សជា មូលដ្ឋាន " ។ សេចក្តីប្រកាសនេះត្រូវបានប្រកាសឱ្យប្រើប្រាស់នៅក្នុងឱកាសទិវាលំនៅឋានពិភពលោក នៅថ្ងៃទី៤ ខែតុលា ឆ្នាំ២០០៤ និងត្រូវបានដាក់ជូនទៅក្រសួងមហាផ្ទៃដើម្បីសុំអនុម័ត^{៨៥} ។ សាលាក្រុង ភ្នំពេញ ដោយបានចុះហត្ថលេខាដែលនៅមានប្រសិទ្ធភាពនៅឡើយនោះបានសន្យាថា នឹងអនុវត្ត ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ តែក្នុងករណីដែលជាជម្រើសចុងក្រោយក្នុងការបញ្ឈប់វិវាទដីធ្លី និងក្នុងការ ទូទាត់សំណងសមរម្យនិងយុត្តិធម៌ ។ អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិ មិនបានដឹងថា តើក្រសួងមហាផ្ទៃ បានអនុម័ត ឬថាគោលការណ៍ទាំងនោះកំពុងត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយ និងប្រតិបត្តិនៅតាមផ្នែកទទួលបន្ទុក លំនៅឋានរបស់សាលាក្រុងភ្នំពេញ ឬនៅថ្នាក់ជាតិយ៉ាងណានោះទេ ។

នៅពេលដែលយើងសរសេររបាយការណ៍នេះ អនុក្រឹត្យមួយស្តីពី " ការរុះរើនិងតាំងលំនៅឋានថ្មី ដោយបង្ខំសំរាប់គម្រោងអភិវឌ្ឍន៍ "^{៨៦} កំពុងត្រូវបានរៀបចំតាក់តែងជាសេចក្តីព្រាង មួយដែលគាំទ្រ ដោយធានាគារអភិវឌ្ឍន៍អាស៊ី ដោយមានគោលនយោបាយដែលគេសង្ឃឹមថា នឹងឆ្លើយតបទៅតាម គោលនយោបាយរបស់ធនាគារអភិវឌ្ឍន៍អាស៊ី ។ បណ្តាគោលនយោបាយទាំងនេះនឹងដំណើរ ការដោយជួយ លើកកំពស់ការការពារដោយស្របច្បាប់ប្រឆាំងនឹងការបណ្តេញចេញដែលកើតឡើងដោយ សារគម្រោង អភិវឌ្ឍន៍នានាដែលតាមជាក់ស្តែងបច្ចុប្បន្ននេះការការពារបែបនេះគ្មានទេ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តីមាន

^{៨៥} ឯកសារលេខ E/CN.4/2005/111, កថាខ័ណ្ឌ៥០ ។

^{៨៦} សេចក្តីព្រាងអនុក្រឹត្យ ពីខែឧសភាឆ្នាំ២០០៧ មានចំណងជើងថា " ការដោះស្រាយផលប៉ះពាល់សេដ្ឋកិច្ច-សង្គមដោយសារ គម្រោងអភិវឌ្ឍន៍ " ។

កង្វល់ជាច្រើននៅក្នុងចំណោមអង្គការសង្គមស៊ីវិលខ្មែរ ដែលបានលើកឡើងថា សេចក្តីព្រាងច្បាប់ ដែលកំពុងមានប្រសិទ្ធភាពនេះនឹងផ្តល់សិទ្ធិស្របច្បាប់ឱ្យមានការបណ្តេញប្រជាពលរដ្ឋដោយបង្ខំ នៅក្នុង ស្ថានភាពមួយចំនួន ក្នុងខណៈដែលប្រគល់អំណាចដែលគ្មានការគ្រប់គ្រងជាក់ស្តែងទៅភ្នាក់ងារប្រតិបត្តិ ដើម្បីសម្រេចថា តើគម្រោងអភិវឌ្ឍន៍អ្វីខ្លះដែលត្រូវពិចារណាថា ជាប្រយោជន៍សាធារណៈ។ អង្គការ ក្រៅរដ្ឋាភិបាលក្នុងស្រុកមួយចំនួន ក៏បានរាយការណ៍មកអង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិ អំពីបណ្តា បញ្ហាផ្សេងៗទៀតដែលមាននៅក្នុងសេចក្តីព្រាងនេះដែរ ដែលបញ្ហាទាំងនោះមានដូចជា គ្មានយន្តការ សម្រាប់ទទួលពាក្យបណ្តឹងពីប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់ រហូតដល់ក្រោយពេលបណ្តេញចេញ។ វាហាក់ដូចជាបង្ហាញថា គេមិនបានផ្អែកលើគោលការណ៍មូលដ្ឋានរបស់អ្នករាយការណ៍ពិសេសនៃអង្គការ សហប្រជាជាតិសម្រាប់តាក់តែងសេចក្តីព្រាងនេះទេ ។

៥. ករណីនៃការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ

៥.១ សហគមន៍សំបុកចាប: “ពួកយើងយកយើង មកទម្លាក់ចោលនៅទីនេះ”

នៅខែឧសភា និងខែមិថុនាឆ្នាំ២០០៦ មានប្រជាពលរដ្ឋជាង១៥០០គ្រួសារត្រូវបណ្តេញចេញដោយបង្ខំចេញពីសហគមន៍សំបុកចាប ដែលជាសហគមន៍មានលំនៅឋានមិនរៀបរយតាំងពីដើមទសវត្សរ៍ទី៩០ នៅតាមច្រាំងទន្លេបាសាក់ ។ នៅក្នុងអំឡុងពេលបណ្តេញចេញនោះ មានប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្ររាប់រយនាក់គ្មានទីជម្រករស់នៅទេ^{៨៧} ជាពិសេសប្រជាពលរដ្ឋដែលជួលផ្ទះគេ នៅក្នុងតំបន់លំនៅឋានមិនរៀបរយនេះ ។

© លីកាដូ

ទីតាំងថ្មីនៅភូមិអណ្តូង ខ្លះសេវាកម្មជាមូលដ្ឋានគ្រប់បែបយ៉ាង ។

មុនពេលអនុវត្តការបណ្តេញចេញ ប្រជាពលរដ្ឋនៅសហគមន៍សំបុកចាប មិនបានទទួលដំណឹងលំអិតអំពីផែនការរុះរើនិងតាំងលំនៅឋានថ្មីទេ ហើយសំណើទៅសាលាក្រុងពីអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលដើម្បី

៨៧ អ្នកជំនាញការនៃអង្គការសហប្រជាជាតិ អំពាវនាវឱ្យគោរពសិទ្ធិមនុស្សដល់ប្រជាពលរដ្ឋនៅសហគមន៍បាសាក់ ក្រុងភ្នំពេញ ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា, តំណាងពិសេសនៃអគ្គលេខាធិការនៃអង្គការសហប្រជាជាតិអំពីក្រុមអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្ស និង អ្នករាយការណ៍ពិសេសស្តីពីលំនៅឋានសមរម្យដែលជាផ្នែកមួយនៃសិទ្ធិមានកម្រិតជីវភាពរស់នៅសមរម្យ លោក Miloon Kothari ថ្ងៃទី៣០ខែឧសភាឆ្នាំ២០០៦ ។
[http://cambodia.ohchr.org/Documents/Statements%20and%20Speeches/English/300.pdf]

សុំពិគ្រោះយោបល់ និងពិភាក្សាអំពីការបណ្តេញនិងការរុះរើលំនៅឋាននោះត្រូវបដិសេធ រីឯការព្យាយាមរបស់អង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលទាំងនោះដើម្បីចូលទៅជួបប្រជាពលរដ្ឋមួយចំនួន ដែលរងផលប៉ះពាល់ពិតប្រាកដក៏ត្រូវបដិសេធដែរ^{៨៨} ។ អង្គការសិទ្ធិមនុស្សជាច្រើនដែលតាមដានព្រឹត្តិការណ៍ដែលបណ្តាលឱ្យមានការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនោះបានប្រាប់អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិថា ទាំងភស្តុតាងបញ្ជាក់អំពីសិទ្ធិកាន់កាប់ ទាំងភស្តុតាងអំពីដីកាឱ្យរុះរើលំនៅឋានចេញក៏មិនបានឱ្យប្រជាពលរដ្ឋដឹងដែរដែលក្នុងចំណោមប្រជាពលរដ្ឋទាំងនោះ មានប្រជាពលរដ្ឋជាច្រើនបានមករស់នៅលើដីនេះជាច្រើនឆ្នាំមកហើយ ហើយគេមិនបានជូនដំណឹងអំពីគោលការណ៍ជាមូលដ្ឋានណាមួយសម្រាប់ការប្តឹងជំទាស់អំពីដីកាបោះរើនេះឡើយ^{៨៩} ។

ភូមិសំបុកចាប ដែលគេហៅថា ភូមិ១៤ដែរនោះ ត្រូវគេយកទៅឱ្យក្រុមហ៊ុនអចលនវត្ថុឯកជនមួយ ដែលតាមរបាយការណ៍បានឱ្យដឹងថា ត្រូវគេផ្តល់ឱ្យនូវប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិស្របច្បាប់ជាម្ចាស់ដីនោះ តាំងពីទសវត្សរ៍ទី៩០ ។

ចាប់តាំងពីមានការចោទប្រកាន់ថា ទទួលបាននូវប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិនោះមក ក្រុមហ៊ុននេះមិនបានប្រើវារទេ និងមានការតាំងលំនៅឋានមិនរៀបរយកាន់តែច្រើនឡើងៗ ។ គេមិនបានផ្សព្វផ្សាយជាសាធារណៈឬ ផ្សព្វផ្សាយទៅតំណាងសហគមន៍អំពីផែនការរៀបចំដីឡើងវិញរបស់ក្រុមហ៊ុន មុនពេលបណ្តេញចេញនោះទេ ផ្ទុយទៅវិញ ឯកឧត្តម កែប ជុតិមា អភិបាលក្រុងភ្នំពេញបានបញ្ជាក់ថា ទីជម្រករបស់សហគមន៍ "ធ្វើឱ្យខូចសោភ័ណភាពក្រុង"^{៩០} ។ រហូតមកដល់ពេលនេះ គេនៅតែមិនដឹងអំពីផែនការអភិវឌ្ឍន៍នោះទេ ។

ការពិគ្រោះយោបល់អំពីលំនៅឋានរវាងសាលាក្រុង អាជ្ញាធរ និងប្រជាពលរដ្ឋមួយចំនួននោះមិនត្រូវគ្នា និងមិនបានការទេ ក្រោយពីតំណាងមួយចំនួននៃសហគមន៍បានស្នើសុំឱ្យមានសេវាកម្មចាំបាច់ៗ

^{៨៨} សហគមន៍ទន្លេបាសាក់: ករណីសិក្សាអំពីយុទ្ធសាស្ត្រកាត់បន្ថយភាពក្រីក្រ និងយុទ្ធសាស្ត្រចតុកោណ នៅក្នុងភ្នំពេញ, ការឃ្នាំមើលការអភិវឌ្ឍនៅកម្ពុជា ឆ្នាំទី២ លេខ២ វេទិកាអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាល ភ្នំពេញ ខែសីហាឆ្នាំ២០០៦ ។

^{៨៩} មជ្ឈមណ្ឌលអប់រំច្បាប់សម្រាប់សហគមន៍ និងអង្គការជំនួយផ្នែកច្បាប់នៃកម្ពុជា ដែលជាតំណាងការពារតាមផ្លូវច្បាប់នូវវិវាទដីធ្លីនៅសហគមន៍ទន្លេបាសាក់, សេចក្តីថ្លែងសារព័ត៌មានដោយមជ្ឈមណ្ឌលអប់រំច្បាប់សម្រាប់សហគមន៍ ថ្ងៃទី១៦ខែមិថុនា ឆ្នាំ២០០៦ ។ សេចក្តីថ្លែងសារព័ត៌មាននេះមាននៅក្នុង <http://www.clec.org.kh/hotnews.asp?qNID=1>.

[បើកមើលចុងក្រោយ ថ្ងៃទី២៨ខែមករាឆ្នាំ២០០៨]

^{៩០} អ្នកភូមិនៅទន្លេសាក់នឹងត្រូវបណ្តេញចេញនៅសប្តាហ៍ក្រោយ, អត្ថបទរបស់ ឌី ឃៃមបូឌា ដេលី ថ្ងៃទី៥ ខែមិថុនា ឆ្នាំ២០០៦ ។

នៅនឹងកន្លែងថ្មីជាស្រេចមុននឹងរុះរើទៅ ដែលនៅពេលនោះដែរមានប្រជាពលរដ្ឋជាច្រើនបានជំទាស់នឹងសំណើទីតាំងថ្មីដែលពួកគាត់យល់ឃើញថា ស្ថិតនៅឆ្ងាយពេកពីទីក្រុង និងមិនអាចធានាដល់ការប្រកបរបរចិញ្ចឹមជីវិតបានទេ។ តាំងពីពេលនោះមក គ្មានការប្រឹងប្រែងថ្មីក្នុងការពិគ្រោះយោលបល់ឡើងវិញជាមួយតំណាងប្រជាពលរដ្ឋទាំងអស់នោះទេ ។

ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី សាលាក្រុងភ្នំពេញ និងក្រុមគ្រួសារជាម្ចាស់ផ្ទះបានព្រមព្រៀងលើដីជាផ្លូវដែលក្រុមហ៊ុនផ្តល់ជូនម្ចាស់លំនៅឋានមួយចំនួន នៅត្រពាំងក្រសាំង ដែលស្ថិតនៅប្រហែល២០គ.ម. ពីភ្នំពេញ។ អាជ្ញាធរខកខានមិនបានធានាបាននូវហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ និងសេវាកម្មចាំបាច់ៗ ដូចជា ទឹកបរិភោគ អនាម័យ និងអគ្គិសនី នៅទីតាំងលំនៅឋានថ្មីនោះឡើយ ។

សាលាក្រុងភ្នំពេញបានជំទាស់ដោយចំហមិនព្រមទទួលខុសត្រូវ ចំពោះស្ថានភាពរបស់អ្នកជួលផ្ទះគេរាប់ពាន់អ្នក ដែលគេមិនបានពិគ្រោះយោលបល់ជាមួយពួកគាត់ឡើយ។ ផ្ទុយទៅវិញ ក្រុមគ្រួសារដែលជួលផ្ទះគេទាំងនោះត្រូវ ទុកចោលដោយគ្មានការគិតគូរអស់រយៈពេលជាច្រើនសប្តាហ៍។ ឆ្លើយនឹងសំណួររបស់វិទ្យុអេប៊ីស៊ីអូស្ត្រាលី (ABC Radio Australia) ដែលសួរថា តើពួកគាត់ទៅរស់នៅទីណាក្រោយពីការបណ្តេញចេញ។ ពេលនោះឯកឧត្តមកែប ជុតិមា អភិបាលក្រុងភ្នំពេញបានពន្យល់ថា: "យើងមិនដឹងទេ ព្រោះប្រជាពលរដ្ឋ ទាំងនោះជួលផ្ទះគេនៅ"^{៩១} ។

ដំណាក់ដំបូងនៃការបណ្តេញចេញនោះបានចាប់ផ្តើមនៅថ្ងៃទី៣ ខែឧសភា ឆ្នាំ២០០៦ ដែលនៅពេលនោះ ក្រុមនគរបាល, ក្រុមកម្មកររុះរើវាយកំទេច, ក្រុមមន្ត្រីមូលដ្ឋាន និងក្រុមគ្រួសារជាម្ចាស់លំនៅឋាន បានចាប់ផ្តើមរុះរើលំនៅឋានដែលពេលនោះក្រុមគ្រួសារដែលជាម្ចាស់ផ្ទះត្រូវគេគំរាមកំហែង។ មានប្រជាពលរដ្ឋខ្លះបានបដិសេធមិនព្រមរើចេញ ដោយពន្យល់ហេតុផលថា ដីតាំងលំនៅឋានថ្មីនោះគ្មានអគ្គិសនី និងគ្មានទឹកប្រើប្រាស់ទេ។ អ្នកជួលផ្ទះគេដែលគេធ្វើឱ្យពួកគាត់គ្មានជម្រករស់នៅក៏បានប្រឆាំងនឹងការរុះរើលំនៅឋាននោះដែរ ។

ប្រជាពលរដ្ឋដែលត្រូវគេបណ្តេញចេញជាច្រើននាក់ បានប្រាប់អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិថា កងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធបានប្រើកម្លាំងកាន់តែច្រើនឡើងៗនៅក្នុងអំឡុងពេលនៃការបណ្តេញចេញក្នុងរយៈពេលយ៉ាងយូរក្នុងខែនោះ។ នៅពេលនោះ ការគំរាមកំហែង និងការយាយីរំខាន ក៏មានច្រើនណាស់ដែរ រីឯរបស់របរផ្ទាល់ខ្លួនក៏ត្រូវកំទេចចោលដែរ ។

^{៩១} ប្រទេសកម្ពុជា: គ្រួសារក្រីក្រត្រូវបណ្តេញចេញពីតំបន់សំណង់រខេកខាងក្នុងក្រុង, ថ្ងៃទី៤ ខែឧសភា ឆ្នាំ២០០៦ ។

អ្នកដែលធ្លាប់ជួលផ្ទះគេនៅ ដែលគ្មានផ្ទះរស់នៅនោះ បានរស់នៅតាមតង់ និងជម្រកបណ្តោះអាសន្ននៅទីនោះ តាំងពីពេលចាប់ផ្តើមរុះរើរហូតដល់ចប់ នៅក្នុងខែនៃដើមរដូវវស្សា។ អង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលនានាប្រឈមនឹង ការរារាំងមិនឱ្យផ្តល់ជំនួយមនុស្សធម៌ទៅប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់ដែលស្ថានភាពនៃការរស់នៅរបស់ពួកគាត់កាន់តែដុះដាបទៅៗនោះឡើយ ។ ក្រុមអាជ្ញាធរ គ្រប់គ្រងច្រកចូលទៅតំបន់ដែលព្រៃបងជិតនោះ ហើយនៅយាមជាប្រចាំនៅទីនោះ។ នៅថ្ងៃទី៣១ ខែឧសភា កុប្បកម្មមួយបានផ្ទុះឡើងក្រោយពីមានការចោទប្រកាន់ថា អ្នកយាមបានធ្វើឱ្យមានរបួសដល់កុមារ និងស្ត្រីមានផ្ទៃពោះ។ តាមរបាយការណ៍បានឱ្យដឹងថា ក្រុមអ្នកភូមិដែលពោរពេញដោយកំហឹងជាច្រើននាក់ បានហែករបង ដុតផ្ទះរបស់មេភូមិរង និងបានបំផ្លាញទិស្នាក់ការភូមិអស់^{៥២} ។ ក្នុងរយៈពេលប៉ុន្មានថ្ងៃនៃកុប្បកម្មនោះ ក្រុមនគរបាលបានចាប់ខ្លួនប្រជាពលរដ្ឋចំនួន៩នាក់ ។

© លីកាដ

ក្នុងរយៈពេលមួយខែ អ្នកជួលផ្ទះគេ នាក់នៅក្នុងជម្រកបណ្តោះអាសន្នលើតំបន់កំទេចកំទី។

ប្រជាពលរដ្ឋបីនាក់ដែលត្រូវបានចាប់ឃាត់ខ្លួនដំបូងនោះត្រូវបានចោទប្រកាន់ពី បទបំផ្លាញទ្រព្យសម្បត្តិ^{៥៣} ដែលក្នុងចំណោមអ្នកទាំងបីរូបនោះមាន ហែម ជុន អាយុ៤៧ឆ្នាំ ជាអ្នកយកព័ត៌មាន និងអ្នកភូមិពីររូបទៀតគឺ ឈិន សារ៉ាន់ អាយុ៤៥ឆ្នាំ និងចាន់ រ៉ា អាយុ៤៨ឆ្នាំ។ តាមមេធាវី

^{៥២} ដូចកំណត់ចំណាំខាងលើ ។

^{៥៣} មាត្រា៥២នៃច្បាប់អ៊ុនតាក់ ។

តំណាងជនរងគ្រោះបានឱ្យដឹងថា នៅថ្ងៃទី៣០ខែ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ២០០៦ ពួកគាត់ត្រូវកាត់ទោសពីបទបំផ្លាញ ទ្រព្យសម្បត្តិ ដោយផ្អែកលើចម្លើយរបស់សាក្សីម្នាក់ដែលមិនបានបង្ហាញខ្លួននៅឯតុលាការ^{៤៤} ។ បុរសទាំង នោះត្រូវកាត់ទោស ឱ្យជាប់ពន្ធនាគាររយៈពេលពីរឆ្នាំ នៅពន្ធនាគារព្រៃសនៃក្រុងភ្នំពេញ ។

អ្នកស្រី ស្រី ម៉ុំ និងកូនរបស់គាត់ចំនួនបីនាក់ ក៏ស្ថិតនៅក្នុងចំណោមប្រជាពលរដ្ឋរាប់ពាន់នាក់ ដែលគ្មានផ្ទះសំបែងរស់នៅដោយសារការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនៅថ្ងៃទី៦ ខែមិថុនានោះដែរ ។ នៅ ក្នុងប្រតិបត្តិការ មុនថ្ងៃរះមួយនោះ ក្រុមនគរបាលប្រឆាំងក្រុមកុប្បករ និងកងរាជអាវុធបាត់ដែល ប្រដាប់ដោយអាវុធចុះចូល (អាវុធរឹង) ចំនួនពី៦០០ទៅ៧០០នាក់បានបំពានប្រកបបំបែកបំបែកនេះ បាន បណ្តេញបុគ្គលិកសិទ្ធិមនុស្សសហប្រជាជាតិ, អង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាល និងអ្នកយកព័ត៌មានដែលទៅពិនិត្យ តាមដានស្ថានភាព មិនឱ្យនៅពិនិត្យស្ថានភាពនោះឡើយ, បានលុប និងបំផ្លាញរូបថតដែលថតបាននៅក្នុង ម៉ាស៊ីនថត និងបានរារាំងមិនឱ្យថតសម្លេងឡើយ ។ អ្នកស្រី ស្រី ម៉ុំ បានប្រាប់អង្គការលើកលែងទោស អន្តរជាតិថា:

“នៅថ្ងៃបណ្តេញចេញនោះ ខ្ញុំបាត់បង់របស់របរ ទ្រព្យសម្បត្តិ ដូចជា សម្លៀកបំពាក់ បានក្បាន និងកន្ទួល ។ ក្រុមនគរបាលនិងកងរាជអាវុធបាត់ មកដល់ទាំងក្រុមៗ ។ ខ្ញុំបានឃើញពួកគេ ចាប់ញីកូនៗ របស់ខ្ញុំ និងបានព្យាយាមឱ្យពួកគេចេញឱ្យឆ្ងាយ ។ ពួកគេបានចូលមកដោយស្រែកថា “រុះរើទៅៗ! ហើយចាកចេញទៅ!” ខ្ញុំបានអង្វរពួកគេ កុំឱ្យវាយខ្ញុំ ។ ខ្ញុំព្រមរុះរើផ្ទះខ្ញុំហើយ ។ ហើយក្រោយមក គេក៏យកខ្ញុំមក ទម្លាក់ចោលនៅទីនេះ” តែម្តង ។

ក្រុមអ្នកភូមិបានបញ្ឈប់ការប្រឆាំងតវ៉ា នៅពេលដែលកងសន្តិសុខផ្តល់ឱកាសដល់ពួកគាត់ មួយ ម៉ោងដើម្បីចាកចេញតាមរថយន្តទៅកាន់តំបន់តាំងលំនៅឋានថ្មី ដែលគ្មានប្រជាពលរដ្ឋណាម្នាក់ដឹងថា គេយកពួកគាត់ទៅទីណានោះទេ ។ ផ្ទះនិងជម្រករស់នៅបណ្តោះអាសន្នដែលនៅសល់ទាំងប៉ុន្មាន ត្រូវ កំទេចអស់ ។

អ្នកស្រី ស្រី ម៉ុំ និងកូនរបស់គាត់បីនាក់បានមករស់នៅលើ វាលស្រែលិចទឹក នៅក្នុងខណ្ឌដង្កោ ដែលមានចម្ងាយពីទីនេះ (កន្លែងថ្មី) ទៅកណ្តាលក្រុងភ្នំពេញប្រហែល២០គ.ម. ។ មួយរយៈក្រោយមក គេបានប្រគល់ដីឱ្យពួកគាត់មួយឡូត៍ដែលមានទំហំ ៤ x ៦ ម៉ែត្រ នៅភូមិអណ្តូងដែលជាទីតាំងថ្មី សម្រាប់អ្នកជួលផ្ទះនៅភូមិ១៤ មកតាំងលំនៅឋានថ្មីនៅទីនេះ ។ អ្នកស្រីជឿថា គេបានសន្យាធ្វើប័ណ្ណ

^{៤៤} មនុស្សបីនាក់ត្រូវកាត់ទោសពីបទព្យាបាទកុប្បករនៅសហគមន៍ទន្លេបាសាក់, អត្ថបទរបស់ ការសែត ឌី ប៊ែមបូឌា ដេលី ថ្ងៃទី១ ខែធ្នូ ឆ្នាំ២០០៧ ។

បង្កដីជូនគ្រួសាររបស់គាត់ ក្រោយពីគាត់បានរស់នៅរយៈពេលប្រាំឆ្នាំលើដីដែលគេបានផ្តល់ឱ្យគាត់រស់នៅ នេះ ។ មួយឆ្នាំក្រោយពីការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនោះ អ្នកស្រី ស្រី ម៉ុំ និងកូនៗរបស់គាត់ នៅតែរស់នៅទីនោះ ក្នុងជម្រកប្រក់តង់ដែលឆ្ងាយលិចទឹកដីដែល ។

“នៅពេលដែលគេឱ្យយើងមកទីនេះ គេបាននិយាយថា “នៅពេលដែលអ្នកមកដល់ទីនោះភ្លាម, គេនឹងវាស់ដីឱ្យអ្នកភ្លាម” ។ ប៉ុន្តែ អ្វីដែលគេនិយាយនោះមិនពិតទេ ។ គេមិនបានផ្តល់ដីឱ្យយើងទេ ។ យើងរស់នៅហាលភ្លៀងនិងព្យុះផ្ការ” ។

អ្នកស្រីមិនគ្រាន់តែបាត់បង់លំនៅឋាន និងរបស់របរប្រើប្រាស់នោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងបាត់បង់ប្រាក់ចំណូលទៀតផង ។

អ្នកស្រី ស្រី ម៉ុំ បាននិយាយប្រាប់ អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិថា “ពេលយើងរស់នៅឯភ្នំពេញ កូនប្រុសខ្ញុំ និងខ្ញុំដើររើសរបស់ចាស់ៗដែលគេបោះចោល(អេដថាយ) ” ។ “យើងអាចរកបានប្រាក់ពី៣០០០រៀល ទៅ៥០០០រៀល ប្រហែល០,៧៥ ទៅ ១,២៥ ដុល្លារ ក្នុងមួយថ្ងៃ” ។

នៅភូមិអណ្តូង អ្នកស្រីប្រឈមនឹងឧបសគ្គយ៉ាងធំ ក្នុងការរកប្រាក់ឱ្យបានគ្រប់គ្រាន់ដើម្បីធានាជីវភាព រស់នៅដោយភាពថ្លៃថ្នូរ ។ “តើយើងរស់យ៉ាងម៉េចនឹងកើតបើគ្មានបាយនិងទឹក?”

អ្នកស្រី ប៉ែន សារី អាយុ២៨ឆ្នាំ ជាស្ត្រីមេម៉ាយ មានកូនតូចអាយុប្រាំខែ ដែលរងផលប៉ះពាល់ដោយសារការបណ្តេញដោយបង្ខំនៅថ្ងៃទី១៦ ខែមិថុនាដែរនោះ ក្រុមសន្តិសុខបានប្រាប់អ្នកស្រីថា គេនឹងឱ្យដីអ្នកស្រីនៅទីតាំងថ្មីនោះ និងប្រាប់ថា អ្នកស្រីមិនចាំបាច់យកអ្វីតាមខ្លួនទេ ។

“ស្ថានភាពនៅពេលនោះច្របូកច្របល់ណាស់ ហេតុដូច្នោះហើយខ្ញុំធ្វើតាមអ្វីដែលគេបានប្រាប់ខ្ញុំតែប៉ុណ្ណោះ ។ គេបានប្រាប់ខ្ញុំថា គេនឹងរកការងារឱ្យខ្ញុំ និងឱ្យដីខ្ញុំ ។ គេនឹងសង់រោងចក្រ មន្ទីរពេទ្យ សាលារៀន និងអ្វីៗទៀត ។ ផ្ទុយទៅវិញ នៅពេលដែលខ្ញុំមកដល់ទីនេះ អ្វីៗទទេស្អាត ។ ដីលិចទឹកនិងមាន អារម្មណ៍ថា អស់សង្ឃឹមតែម្តង ។

តែខ្ញុំបានទទួលសុំយកគ្រែតូចមួយមកជាមួយ ។ ហើយនៅពេលដែលយើងមកដល់ទីនេះ ដីនោះសុទ្ធតែភក់និងលិចទឹក ។ សំណាងហើយដែលខ្ញុំមានគ្រែ” ។

មួយឆ្នាំក្រោយពីមករស់នៅទីនេះ ភាគច្រើននៃភូមិនេះលិចទឹកទាំងអស់ ។ ប្រជាពលរដ្ឋដែលត្រូវគេបណ្តេញចេញ បានប្រាប់អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិថា នៅក្នុងភូមិនេះមានបង្គន់តែមួយប៉ុណ្ណោះ ព្រមទាំងចាក់សោជិត ដោយគេមិនដឹងថា ហេតុអ្វីបានជាមានតែពីរ-បីគ្រួសារប៉ុណ្ណោះដែលអាចប្រើបង្គន់នោះបាន ។ កូនប្រុសច្បងរបស់អ្នកស្រី ស្រី ម៉ុំ ដែលមុនពេលបណ្តេញមកទីនេះរៀនថ្នាក់ទី៤នោះ

ឥឡូវនេះមិនអាចបន្តការសិក្សាបានទេ តាំងពីពេលនោះមក ព្រោះគ្មានសំបុត្រកំណើតដែលជាលក្ខខណ្ឌសម្រាប់ចុះឈ្មោះចូលរៀននៅសាលារដ្ឋដែលនៅជិតនោះ ។

© អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិ

មួយឆាប់បន្ទាប់មក ទីតាំងថ្មីនោះនៅតែខ្វះសេវាកម្មជាមូលដ្ឋានដដែល ។

គេបានរាយការណ៍ថា ប្រជាពលរដ្ឋមានជំងឺជាច្រើន ជាពិសេសក្មេងៗ ។ លោក រតនៈ គ្រូពេទ្យនៅតំបន់នេះ ដែលអង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិបានជួបសម្ភាសន៍បានប្រាប់ថា គ្រុនឈាម និងកង្វះអាហារូបត្ថម្ភ កើតមានជាទូទៅ និងមានក្មេងបីនាក់ស្លាប់ដោយសារគ្រុនឈាម និងម្នាក់ដោយសារកង្វះអាហារូបត្ថម្ភ ។

ដូចគ្នានោះដែរ កង្វះទឹកស្អាត និងមណ្ឌលសុខភាពនៅភូមិអណ្តូង ហាក់បីដូចជា ប៉ះពាល់ដល់សុខភាពរបស់ប្រជាពលរដ្ឋដែលមករស់នៅទីនេះ ជាពិសេស កុមារ ព្រោះថា តាមរបាយការណ៍បានឱ្យដឹងថា ចំនួននៃករណីជំងឺរាករូស, រោគសើស្បែក, កង្វះអាហារូបត្ថម្ភ និងរលាកទងស្នូតកាន់តែកើនឡើង ។

៥.២ ភូមិក្បាលស្ពានៈ វិវាទក្លាយជាអំពើហិង្សាបង្កគ្រោះថ្នាក់ដល់រោយជីវិត

ក្បាលស្ពានជាភូមិមួយស្ថិតនៅក្បែរក្រុងប៉ោយប៉ែតភាគពាយ័ព្យ ។ ភាគច្រើននៃប្រជាពលរដ្ឋដែលរស់នៅក្នុងភូមិជាកម្មករ ជញ្ជូនឥវ៉ាន់ឆ្លងព្រំដែនកម្ពុជា-ថៃ នៅក្បែរភូមិនេះ រីឯប្រជាពលរដ្ឋផ្សេងទៀត ជាអ្នកប្រកបរបរធ្វើស្រែចំការចិញ្ចឹមជីវិត ។ នៅព្រឹកថ្ងៃទី២១ខែមីនា ឆ្នាំ២០០៥ មានកងកម្លាំង

សន្តិសុខជាង១២០នាក់ មាននគរបាល, កងរាជអាវុធបាតុ និងតាមការរាយការណ៍ឱ្យដឹងថា មានក្រុមស្ម័គ្រពាក់ឯកសណ្ឋានគ្មានអត្តសញ្ញាណមួយក្រុមទៀតបានមកដល់ភូមិនេះ ។ ក្រុមកងប្រដាប់អាវុធទាំងនោះមានអមដោយកម្មករវាយកំទេចជាង៥០នាក់មកជាមួយផង^{៥៥} ។

© លីកាដូ

ផ្ទះត្រូវបានគេដុត និងឈូសបំផ្លាញចោល ។

កងសន្តិសុខនោះបានបំបែកជាក្រុម ដើម្បីបំពេញភូមិ ។ របាយការណ៍ដែលអង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិទទួលបានពីបុគ្គលិកអង្គការសិទ្ធិមនុស្សធ្វើការនៅទីនោះ បានរាយការណ៍យ៉ាងលំអិតនូវរបៀបដែលនគរបាលបាញ់រះទៅលើអាកាសនៅពេលដែលកងប្រដាប់អាវុធទាំងនេះចូលក្នុងភូមិ ។ នៅពេលប្រជាពលរដ្ឋនៅសហគមន៍ព្យាយាមទប់ទល់ ព្រមទាំងគប់ដីថ្ម ក្រុមកម្លាំងប្រដាប់អាវុធបាញ់រះកាន់តែខ្លាំង និងនៅពេលទន្ទឹមគ្នានោះដែរ លំនៅឋានរបស់អ្នកភូមិត្រូវដុត និងឈូសកំទេច ។ នៅក្នុងស្ថានភាពដ៏ច្របូកច្របល់នោះ ធ្វើឱ្យអ្នកភូមិស្ទើរតែទាំងអស់មិនត្រូវបានគេអនុញ្ញាត ឬមិនអាចយករបស់របរ ប្រើប្រាស់ចេញពីផ្ទះបានឡើយ ។

រហូតដល់ពេលបញ្ចប់ការបណ្តេញចេញនោះ មនុស្សប្រាំនាក់ត្រូវគេបាញ់ស្លាប់ និងយ៉ាងតិចណាស់ក៏មានមនុស្ស៤០នាក់ដែរត្រូវរបួស ដែលក្នុងនោះមាន១៤នាក់របួសធ្ងន់ ។ រីឯមនុស្ស៣០នាក់ទៀតត្រូវគេចាប់ខ្លួន ។ យោងតាមការសិក្សាយ៉ាងល្អិតល្អន់មួយ ដោយគណៈកម្មាធិការប្រព្រឹត្តិកម្មនៃអង្គការ

^{៥៥} ថ្លែងដើម្បីខ្ពស់៖ ការបណ្តេញចេញប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់ដល់អាយុជីវិត, គណៈកម្មាធិការប្រព្រឹត្តិកម្ម នៃអង្គការសមាគមសិទ្ធិមនុស្សកម្ពុជា ខែសីហាឆ្នាំ២០០៥ ។

សមាគមសិទ្ធិមនុស្សកម្ពុជា ដែលជាបណ្តាញនៃអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលបំពេញបេសកកម្មផ្នែកសិទ្ធិមនុស្សបានឱ្យដឹងថា ផ្ទះចំនួន២១៨ខ្នងត្រូវដុតកំទេច ឬវាយកំទេច ហើយប្រជាពលរដ្ឋភូមិក្បាលស្ពានបាត់បង់ផ្ទះសំបែងនិងរបស់របររបស់គាត់គ្មានសល់^{៩៦} ។

ពេជ្រ ប៊ុនធឿន អាយុ៤០ឆ្នាំ ស្លាប់នៅនឹងកន្លែងកើតហេតុ ដោយសារត្រូវវរបូសនៅក្នុងពេលបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនោះ ។

ស៊ាន សុខ អាយុ៤៤ឆ្នាំ ស្លាប់នៅនឹងកន្លែងកើតហេតុ ដោយសារត្រូវ របូសនៅក្នុងពេលបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនោះ ។

តឹម សំបាន អាយុ៣៩ឆ្នាំ ស្លាប់នៅនឹងកន្លែងកើតហេតុ ដោយសារត្រូវវរបូស នៅក្នុងពេលបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនោះ ។

ពោម ប៊ុនធីន អាយុ៣៨ឆ្នាំ ស្លាប់នៅនឹងកន្លែងកើតហេតុ ដោយសារត្រូវវរបូស នៅក្នុងពេលបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនោះ ។

កន កឿន អាយុ៣៩ឆ្នាំ ជនពិការ ស្លាប់នៅមន្ទីរពេទ្យ ដោយសារគេបាញ់ចំពោះនិងជើងស្តាំ ។

ប្រហែលជាប្រាំបីឆ្នាំមុន នៅឆ្នាំ១៩៩៧ មុនពេលបញ្ចប់សង្គ្រាមស៊ីវិល រវាងខ្មែរក្រហមនិងកងកម្លាំងរបស់រដ្ឋាភិបាល អាជ្ញាធរស្រុកបានសុំឱ្យគ្រួសារជាច្រើនមករស់នៅភូមិក្បាលស្ពាន ដែលជាតំបន់សម្បូរទៅដោយមីន ជាតំបន់ព្រៃ ព្រមទាំងគ្មានអ្នកស្រុករស់នៅឡើយ។ នៅពេលនោះ តំបន់នេះគ្មានសុវត្ថិភាពទេ ដោយសារភូមិនេះស្ថិតនៅជិតតំបន់ដែលកាន់កាប់ដោយខ្មែរក្រហម និងជាសមរម្យភូមិ ព្រមទាំងដោយសារតំបន់នេះសម្បូរដោយមីនផង ។

អ្នកភូមិ ដែលមានអ្នកខ្លះវិលមកពីជំរុំជនភៀសខ្លួននៅជាប់ប្រទេសថៃ និងអ្នកផ្សេងទៀតជាយោធនរំសាយផងនោះ បាននាំគ្នាសម្អាតមីន មានពេលខ្លះប៉ះពាល់មិនបណ្តាលឱ្យផ្ទុះ ធ្វើឱ្យស្លាប់ក៏មានរបួសក៏មាន។ ក្រោយៗមកទៀត អាជ្ញាធរមូលដ្ឋានបានរៀបចំចែកដី និងចេញឯកសារជាច្រើនឱ្យសហគមន៍ដែលឯកសារទាំងនោះមានដូចជា លេខផ្ទះនៃដីឡូត៍នីមួយៗ ។

ដោយសារការបើកច្រកព្រំដែនជាផ្លូវការ ចូលទៅប្រទេសថៃ នៅឆ្នាំ១៩៩៨ ក្រោយពីចប់សង្គ្រាមនោះ ប៉ោយប៉ែតបានក្លាយជាទីក្រុងមួយនៅតាមព្រំដែនមានមនុស្សយ៉ាងច្រើន ។ ក្រោយមកមាន

^{៩៦} ដូចគ្នានឹងកំណត់ចំណាំខាងលើ ។

កាស៊ីណូមួយដោយមានមនុស្សច្រើនកុះករ ហើយនៅក្នុងតំបន់ដែលជាប់នឹងកាស៊ីណូនៅក្នុងភូមិក្បាលស្ពាន មានទិលានវាយកូនគោលនិងសណ្តាគារជាច្រើនសម្រាប់ផ្គត់ផ្គង់ភ្ញៀវមកពីប្រទេសថៃ បានរឹកដូចផ្សិតធ្វើឱ្យដីនៅទីនេះឡើងថ្លៃយ៉ាងខ្ពស់ ។

© សិកាដូ

យ៉ាងហោចណាស់ អ្នកភូមិចំនួន ៤០ នាក់ ត្រូវរងរបួស ក្នុងពេលបណ្តេញចេញ រាប់បញ្ចូលទាំង ១៤ នាក់ របួសធ្ងន់ និងអ្នកភូមិ ៣០ នាក់ ត្រូវបានចាប់ខ្លួន ។

នៅឆ្នាំ១៩៩៨ មានបុរសម្នាក់ ដែលពីមុន អ្នកភូមិពុំធ្លាប់ស្គាល់ តាមសេចក្តីរាយការណ៍ឱ្យដឹងថា បានឡើងកាន់តំណែងជាមេភូមិជាផ្លូវការ ។ ក្នុងរយៈពេលតែមួយឆ្នាំ មេភូមិនេះបានដាក់ពាក្យបណ្តឹង ដោយផ្អែកលើប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិដែលតាមការចោទប្រកាន់ថា គ្មានសុពលភាពនោះ ទៅតុលាការខេត្តបន្ទាយ មានជ័យ អះអាងថា ដីជាង៥១០០០ម៉ែត្រក្រឡា ដែលគេបានចែកជូនប្រជាពលរដ្ឋនោះថា ជាកម្មសិទ្ធិ របស់គាត់ ព្រមទាំងអះអាងថា អ្នកភូមិទាំងអស់ជា "អ្នកតាំងលំនៅឋានអនាធិបតេយ្យ គ្មានច្បាប់ ទម្លាប់" ។ នៅថ្ងៃទី១៨ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៩៩ តុលាការបានចេញសាលក្រមសម្រេចឱ្យ "មេភូមិ" នោះឈ្នះ ក្តី ក្រោយពីបានបើកសវនាការមួយដែលតុលាការមិនបានស្តាប់សាក្សីណាម្នាក់ ក្នុងនាមសហគមន៍ ឬមិន បានអនុញ្ញាតឱ្យមានតំណាងស្របច្បាប់ការពារអ្នកភូមិឡើយ^{៥៧} ។ តុលាការបានផ្តល់ប័ណ្ណប្តឹងដី ទៅលោក មេភូមិនោះប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព ។ ទោះបីជាមានបណ្តឹងអំពីភាពមិនប្រក្រតីជាច្រើននៅតុលាការថ្នាក់

^{៥៧} ដូចគ្នានឹងកំណត់ចំណាំខាងលើ ។

ខេត្តក៏ដោយ ក៏សាលាឧទ្ធរណ៍នៅតែសម្រេចគាំទ្រ សាលក្រមនោះ នៅក្នុងខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០០១ដដែល^{៩៨} ។

ថ្វីបើគ្មានការពិគ្រោះយោបល់អំពីការរុះរើលំនៅឋានជាមួយអ្នកភូមិក៏ដោយ ក៏មានសេចក្តី រាយការណ៍ថា មានការប៉ុនប៉ងបណ្តេញចេញចំនួនបីលើក ក្នុងចន្លោះពេលសាលក្រមរបស់សាលាឧទ្ធរណ៍ និងការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំលើកចុងក្រោយនៅខែមីនាឆ្នាំ២០០៥^{៩៩} ។ សហគមន៍ក្បាលស្ពានអះអាង ថា គេមិនបានជូនដំណឹងជាផ្លូវការថា ពួកគាត់ត្រូវរុះរើលំនៅឋានចេញនោះទេ ។

ក្រោយពីការបណ្តេញចេញនោះមក ក្រុមគ្រួសារជាច្រើនបានសង់ជម្រករស់នៅបណ្តោះអាសន្ន នៅក្បែរភូមិដីខ្ពេចខ្នំនោះ ដោយបដិសេធមិនព្រមទទួលសំណើ របស់អាជ្ញាធរមូលដ្ឋានដែលឱ្យអ្នកភូមិ ទៅរស់នៅទីតាំងថ្មីដែលស្ថិតនៅចម្ងាយជាច្រើនគីឡូម៉ែត្រពីភូមិនោះឡើយ ។ ពួកគាត់បានពន្យល់ហេតុ ផលថា ទីតាំងនោះស្ថិតនៅឆ្ងាយពីច្រកទ្វារព្រំដែនពេក នាំឱ្យពួកគាត់បាត់បង់របរចិញ្ចឹមជីវិត ។ ទោះបីជា ប្រឈមនឹងគ្រោះថ្នាក់នៃការបណ្តេញចេញទៀតក៏ដោយ ក៏រយៈពេលប្រហែលមួយខែក្រោយមក អ្នក ភូមិដែលត្រូវគេបណ្តេញចេញនោះ បានរើមករស់នៅក្នុងភូមិវិញ ដោយសង់លំនៅឋានខូចខាតនោះឡើង វិញ^{១០០} ។

បន្ទាប់ពីការបណ្តេញចេញដែលបង្កឱ្យមានមនុស្សស្លាប់នោះមក ឯកឧត្តម អាន ស៊ុម អភិបាល រងខេត្តបន្ទាយមានជ័យបានមានប្រសាសន៍ថា "យើងនឹងចុះស៊ើបអង្កេតថែមទៀត ដើម្បីស្វែងរកឱ្យ ឃើញប្រាកដថា តើមានអ្វីខ្លះដែលបានកើតឡើង"^{១០១} ហើយប៉ុន្មានថ្ងៃក្រោយមក អាជ្ញាធរបានបង្កើត គណៈកម្មការ ស្រាវជ្រាវអន្តរក្រសួងដើម្បីចុះស៊ើបអង្កេតបុព្វហេតុនៃអំពើហិង្សាដែលបានកើតឡើង នោះ ។ គណៈកម្មការនេះបានរកឃើញមន្ត្រីដែលទទួលខុសត្រូវក្នុងការបណ្តេញចេញនេះ ព្រមទាំងបាន រៀបចំកងកម្លាំងមួយចំនួន ដាក់ពង្រាយនៅទីនោះ ដែលហៅថា ក្រុម១២៤ ។ ជាបន្តបន្ទាប់មកទៀត នគរបាលស្រុកពីររូបត្រូវបានឃាត់ខ្លួនជាបណ្តោះអាសន្ន^{១០២} ។

^{៩៨} របាយការណ៍របស់អ្នករាយការណ៍ពិសេសស្តីពីសិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យ, ដោយ Miloon Kothari, របស់សកម្មនៅ ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា, E/CN.4/2006/41/Add.3, ថ្ងៃទី២១ខែមីនាឆ្នាំ២០០៦ ។

^{៩៩} បញ្ហាដីធ្លីនៅតំបន់របាំងប៉ែត, វេទិកាអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលស្តីពីកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០៥ ។

^{១០០} ថ្លៃដីឡើងខ្ពស់, គណៈកម្មាធិការប្រព្រឹត្តិកម្មនៃអង្គការសមាគមសិទ្ធិ មនុស្សកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០៥ ។

^{១០១} កងនគរបាលបាញ់ក្រុមតវ៉ានៅរបាំងប៉ែត៥នាក់, អត្ថបទរបស់កាសែត ឌី ឃែមបូឌា ដេលី ចុះផ្សាយថ្ងៃទី២២ ខែមីនា ឆ្នាំ២០០៥ ។

^{១០២} ថ្លៃដីឡើងខ្ពស់, គណៈកម្មាធិការប្រព្រឹត្តិកម្មនៃអង្គការសមាគមសិទ្ធិ មនុស្សកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០៥ ។

លោកហេង ស៊ិន ប្រធានកិត្តិយសនៃគណៈបក្សប្រជាជនកម្ពុជាដែលកំពុងកាន់អំណាច ក៏បានសន្យាផ្តល់អំណោយមនុស្សធម៌ដែរ ។ លោកបានប្រាប់អ្នកយកព័ត៌មាននៅក្រុងភ្នំពេញថា៖

“ក្នុងនាមជាថ្នាក់ដឹកនាំម្នាក់នៃរដ្ឋសភា ក៏ដូចជាក្នុងនាមគណៈបក្សប្រជាជនកម្ពុជា ខ្ញុំសុំឱ្យរដ្ឋាភិបាលគ្រប់គ្រងស្ថានភាពនោះ និងចាប់ជនប្រព្រឹត្តិបទល្មើសទាំងអស់នាំមកតុលាការដើម្បីកាត់ទោស”^{១០៣} ។

ទន្ទឹមនឹងនោះ ក្រសួងយុត្តិធម៌ បានបញ្ជូនបណ្តឹងព្រហ្មទណ្ឌប្រឆាំងនឹងកងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធដែលគេបានប្តឹងទៅតុលាការខេត្តបន្ទាយមានជ័យនោះ ទៅខេត្តបាត់ដំបង ។ តាមប្រភពរបស់មេធាវីម្នាក់នៃអង្គការសិទ្ធិមនុស្សដែលបានតាមដានរឿងក្តីនេះបានឱ្យដឹងថា រឿងនេះកើតឡើងដោយសារមានការចូលរួមរបស់បុគ្គលិកតុលាការខេត្តបន្ទាយមានជ័យ ក្នុងវិវាទដីធ្លី និងការបណ្តេញចេញនេះ ។ ក្រោយពីការចុះស្រាវជ្រាវ មានកងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធយ៉ាងច្រើនរហូតដល់៦៦នាក់ និងមានអ្នកភូមិចំនួន៥២នាក់រួមទាំងប្រជាពលរដ្ឋស្លាប់បួននាក់នោះផង ត្រូវជាប់បទចោទប្រកាន់ពីបទធ្វើឃាត និងការវាយតប់បណ្តាលឱ្យមានរបួស ។ កងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធប្រាំបួនត្រូវបញ្ជូនទៅមន្ទីរឃុំឃាំង^{១០៤} ។

រហូតមកដល់ខែសីហា តុលាការបានដកការចោទប្រកាន់ជនសង្ស័យ^{១០៥} ។ លោក នីល ណុន ដែលជាចៅក្រមស៊ើបអង្កេតបានប្រាប់សារព័ត៌មានថា គ្មានភស្តុតាងគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់កាត់ទោសទេ ។ របាយការណ៍របស់គណៈកម្មការស្រាវជ្រាវមិនដែលត្រូវបានផ្ញើទៅតុលាការខេត្តបាត់ដំបងឡើយ ។ ប្រជាពលរដ្ឋច្រើនគ្រួសារបានប្តឹងឧទ្ធរណ៍ជំទាស់នឹងសាលក្រមនោះ^{១០៦} ។ បុគ្គលិកអង្គការសិទ្ធិមនុស្សប្រចាំនៅខេត្តបាត់ដំបងបានប្រាប់ អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិថា ទាំងបុគ្គលិកនៃអង្គការសិទ្ធិមនុស្ស និងអ្នកភូមិខកចិត្តដូចគ្នាចំពោះសាលក្រមនោះ ។

“បើសិនជា [តុលាការ] ចង់រក គេពិតជារកឃើញជនដែលបាញ់រះនោះហើយ” ។

រឿងក្តីនោះកំពុងរង់ចាំនៅឯសាលាឧទ្ធរណ៍នៅឡើយ ។

តាមសេចក្តីរាយការណ៍ថា មកដល់ពាក់កណ្តាលខែឧសភា ឆ្នាំ២០០៦ អាជ្ញាធរខេត្ត បាន

^{១០៣} ប្រធានកិត្តិយសនៃគណៈបក្សប្រជាជនកម្ពុជា ថ្កោលទោសការសម្លាប់នៅហើយប៉ែត, អត្ថបទកាសែត ឌី ប៊ែមបូឌា ដេលី ថ្ងៃទី២៤ ខែមីនាឆ្នាំ ២០០៥ ។

^{១០៤} ថ្លែងដើម្បីឱ្យដឹងខ្លួន, គណៈកម្មាធិការប្រព្រឹត្តិកម្មនៃអង្គការសមាគមសិទ្ធិ មនុស្សកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០៥ ។

^{១០៥} របាយការណ៍របស់អ្នករាយការណ៍ពិសេសស្តីពីសិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យ ដោយ Miloon Kothari, ឯកសារបន្ថែម: បេសកកម្មនៅប្រទេសកម្ពុជា, លេខ: E/CN.4/2006/41/Add.3, ថ្ងៃទី២១ខែមិថុនា ឆ្នាំ២០០៦ ។

^{១០៦} ថ្លែងដើម្បីឱ្យដឹងខ្លួន, គណៈកម្មាធិការប្រព្រឹត្តិកម្មនៃអង្គការសមាគមសិទ្ធិមនុស្សកម្ពុជា ឆ្នាំ២០០៥ ។

ចាត់ការតាមការណែនាំរបស់នាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន នោះ បានសម្របសម្រួលរកដំណោះស្រាយ ក្រៅប្រព័ន្ធតុលាការ រវាងក្រុមគ្រួសារដែលត្រូវគេបណ្តេញចេញ និងជាមួយមេភូមិ។ ក្រុមគ្រួសារ ប្រជាពលរដ្ឋទទួលបាននូវកម្មសិទ្ធិដីចំនួន៤ហិកតា ក្នុងទំហំដី៥ហិកតា ដែលក្នុងមួយឡឥតមានទំហំ ៨ x ២០ម៉ែត្រ នៃដីឡឥតទំហំដី ១០ x ២០ ម៉ែត្រ ដែលប្រជាពលរដ្ឋមានតាំងពីដើមមក។ ចាប់តាំង ពីពេលនោះមកពុំមានឮសេចក្តីរាយការណ៍មកថា មានបញ្ហាទៀតឡើយ ។

ក្រោយពីការបណ្តេញដោយបង្ខំ និងក្រោយពីការសម្លាប់ប្រជាពលរដ្ឋនោះមក គេបានផ្តល់ អំណោយទៅគ្រួសារដែលមានសមាជិកស្លាប់។ លោក ជួង ប្រាស៊ីត អនុប្រធានស្តីទីនៃខុទ្ទកាល័យ ខេត្តបន្ទាយមានជ័យបានប្រាប់កាសែតភ្នំពេញប៉ុស្តិ៍ថា អាជ្ញាធរខេត្តបានផ្តល់អង្ករ១០០គ.ក្រ. និងប្រាក់ ចំនួន៣០០.០០០,០០ (បីរយពាន់) រៀល (ប្រហែល៧៥ដុល្លា) ទៅគ្រួសារនីមួយៗនៃគ្រួសារ រងគ្រោះទាំងប្រាំគ្រួសារនោះ។ លើសពីនោះទៅទៀត អាជ្ញាធរស្រុកនិងឃុំ បានផ្តល់ប្រាក់ចំនួន ២០០.០០០,០០ (ពីររយពាន់) រៀល (៥០ដុល្លា) ទៅគ្រួសារទាំងនោះ^{១០៧}។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក្រោយ ពីការបណ្តេញចេញដែលបណ្តាលឱ្យមានមនុស្សស្លាប់ និងរបួសនោះមក ការដោះស្រាយប្រកបដោយ ប្រសិទ្ធភាពជូនជនរងគ្រោះនិងក្រុមគ្រួសារទាំងនោះក៏គ្មាន សំណងសម្រាប់ការបាត់បង់ទ្រព្យសម្បត្តិនៅ ក្នុងការបាញ់ប្រហារ ឬការវាយកំទេចនៅក្នុងអំឡុងនៃការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនោះក៏គ្មានដែរ។ រហូត មកដល់ពេលនេះ គ្មានអ្នកណាម្នាក់ទទួលខុសត្រូវចំពោះការប្រើប្រាស់កម្លាំងដ៏ច្រើនលើសលុបនោះទេ រួមទាំងការទទួលខុសត្រូវចំពោះការបាញ់សម្លាប់អ្នកភូមិប្រាំនាក់នោះផង។

៥.៣ សង្វាត់ចិត្តភាព៖ ធ្វើឱ្យប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្រគ្មានផ្ទះសំបែងរស់នៅ

“ខ្ញុំបាត់បង់លំនៅឋាន ស្រែចំការ និងរបស់របរប្រើប្រាស់ដូចជា សម្លៀកបំពាក់និងថាវាក្យាន។ ផ្ទះទាំងអស់ត្រូវដុត និងកំទេចដោយគ្រឿងចក្រ (ត្រាក់ទ័រដឹកនិងឈូស)។ ពួកគេយកស្បែកស៊ី និងក្តារល្អៗទុកជារបស់ខ្លួន។ សូម្បីតែពាងទឹកក៏គេយកទៅដែរ ថែមទាំងចាប់យកមាន់-ទារ របស់យើងទៀតផង។ ពីមុន ពួកគេមិនដែលមកដេញយើងបែបនេះឡើយ”។

នៅថ្ងៃទី២០ខែមេសា ឆ្នាំ២០០៧ អ្នកស្រី សុភាព អាយុ៤៣ឆ្នាំ និងសមាជិកក្នុងគ្រួសារ

^{១០៧} ក្រុមអ្នកភូមិដែលតវ៉ាពីការបណ្តេញចេញត្រូវបាញ់ស្លាប់, អត្ថបទរបស់កាសែតភ្នំពេញប៉ុស្តិ៍, លេខ១៤/០៦, ថ្ងៃទី៨ ដល់ ២៣ ខែមេសាឆ្នាំ ២០០៥ ។

ទាំងប្រាំមួយនាក់របស់អ្នកស្រី ក៏ស្ថិតនៅក្នុងចំណោមប្រជាពលរដ្ឋ១០០គ្រួសារដែលត្រូវគេបណ្តេញចេញ ដោយបង្ខំពីភូមិមិត្តភាព៤ ដែលស្ថិតនៅតាមឆ្នេរសមុទ្រ^{១០៨} ជាយក្រុងព្រះសីហនុនោះដែរ។ គេធ្វើឱ្យ ពួកគាត់ទាំងអស់គ្មានផ្ទះសំបែងរស់នៅទេ។

នៅអំឡុងពាក់កណ្តាលទសវត្សរ៍ទី៨០ ប្រជាពលរដ្ឋ១៧គ្រួសារបានផ្លាស់មករស់នៅតំបន់នេះ។ ពួកគាត់បន្តរស់នៅទីនេះ រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ដោយរួមមានដីឡូត៍សម្រាប់ប្រកបរបរកសិកម្ម។ ដោយសារសាច់ញាតិផ្លាស់មករស់នៅទីនេះ និងដោយសារកូនចៅរបស់ប្រជាពលរដ្ឋមានគ្រួសាររៀងៗខ្លួន ដូច្នេះដីនៅទីនេះត្រូវចែកជាដីឡូត៍តូចៗ។

ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនេះបានកើតមានឡើងក្រោយពីមានវិវាទដីធ្លីនៅឆ្នាំ២០០៦ ដែល នៅពេលនោះ មនុស្សម្នាក់ដែលគេនិយាយថា ជាប្រពន្ធរបស់មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ បានដាក់ពាក្យបណ្តឹងទៅមេឃុំ មិត្តភាព៤ ព្រមទាំងបានផ្ញើលិខិតទៅក្រសួងមហាផ្ទៃ, រដ្ឋសភា និងព្រឹទ្ធសភា ដោយអះអាងថាអ្នកភូមិ ទាំងនោះមក "តាំងលំនៅឋានរស់នៅខុសច្បាប់" លើដីរបស់គាត់។ ដើមបណ្តឹងរូបនោះមិនដែលបាន បង្ហាញប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិប្រកបសារផ្សេងៗទៀត ដូចជា កិច្ចសន្យាផ្ទេរដីដែលជាភស្តុតាងនៃពាក្យបណ្តឹងនោះ ទេ។

© សីកាដូ

អ្នកភូមិ ១៣ នាក់ត្រូវបានចាប់ខ្លួនបន្ទាប់ពីការបណ្តេញចេញ។

^{១០៨} គេក៏ហៅភូមិនេះថា ភូមិស្ពានឆេះ ដែលបកទៅជាភាសាអង់គ្លេសថា *Burning Bridge* ។

ថ្វីបើយ៉ាងដូច្នោះក៏ដោយ ក៏ពាក្យបណ្តឹងនោះជាបុព្វហេតុដែលនាំឱ្យអាជ្ញាធរខ័ណ្ឌ ចេញលិខិត ជូនដំណឹងមួយ នៅថ្ងៃទី២៦ខែតុលា ឆ្នាំ២០០៦ ឱ្យប្រជាពលរដ្ឋរុះរើលំនៅឋានចេញ ដើម្បីឱ្យភ្នាក់ងារ អនុវត្តច្បាប់និងយោធាចុះអនុវត្ត ដោយគ្មានឆ្លងកាត់ការពិនិត្យតាមនីតិវិធីតុលាការឡើយ ។ គេមិនបាន ផ្តល់ឱកាសឱ្យអ្នកភូមិរងគ្រោះប្តឹងជំទាស់សេចក្តីសម្រេចចិត្តនោះឡើយ ។ សេចក្តីជូនដំណឹងអំពី ការ បណ្តេញចេញនោះអះអាងថា ដីភូមិជាដីសាធារណៈរបស់រដ្ឋ, ដីឯកជនរបស់រដ្ឋ និងជាដីឯកជន^{១០៩} របស់ ដើមបណ្តឹង ។ ដោយមិនបានពិគ្រោះយោបល់អ្វីបន្តិចសោះនោះ អាជ្ញាធរមូលដ្ឋានបានលើកសំណើ ផ្តល់ជូនប្រជាពលរដ្ឋចំនួន១៧គ្រួសារដែលមកតាំងលំនៅឋានរស់នៅដំបូងនៅទសវត្សរ៍ទី៨០ នូវប្រាក់ ៥០០ដុល្លារអាមេរិក ឬការរុះរើទៅតាំងលំនៅឋានថ្មីនៅតំបន់មួយដែលស្ថិតនៅយ៉ាងឆ្ងាយពីសមុទ្រដើម្បី ឱ្យពួកគាត់បន្តប្រកបរបរចិញ្ចឹមជីវិតដោយការនេសាទ ។ អ្នកភូមិបានច្រានចោលសំណើផ្តល់ជូនទាំងពីរ នោះ ។

ពីរសប្តាហ៍ក្រោយមក ប្រជាពលរដ្ឋ៥៣គ្រួសារបានដាក់ពាក្យបណ្តឹងទៅគណៈកម្មាធិការព្រឹទ្ធ សភាទទួលបន្ទុកផ្នែកសិទ្ធិមនុស្ស ដោយក្នុងពាក្យបណ្តឹងនោះបញ្ជាក់ថា ពួកគាត់ត្រូវគេតំរាមបណ្តេញ ចេញដោយបង្ខំពីដីដែលជាកម្មសិទ្ធិស្របច្បាប់របស់ពួកគាត់ ។ នៅក្នុងចំណាត់ការខុសធម្មតាមួយ គណៈ កម្មាធិការនេះបានជូនដំណឹងអំពីពាក្យបណ្តឹងនេះទៅអភិបាលក្រុងព្រះសីហនុ និងថា ខ្លួននឹងចុះស៊ើប អង្កេត ។ ការចុះស៊ើបអង្កេតនោះបានសន្និដ្ឋានថា រឿងក្តីនោះជា រឿងក្តីរដ្ឋប្បវេណីដែលត្រូវដោះស្រាយ ដោយតុលាការ ។

នៅថ្ងៃទី១៩ខែមករាឆ្នាំ២០០៧ សហគមន៍នេះបានទទួលសេចក្តីជូនដំណឹងអំពីការបណ្តេញនេះ ជាលើកទីពីរ ដែលសេចក្តីជូនដំណឹងលើកនេះចុះហត្ថលេខាដោយលោកអភិបាលក្រុង សាយ ហាក់ ដែល លោកបានទុកពេលតែពីរសប្តាហ៍ប៉ុណ្ណោះដើម្បីឱ្យប្រជាពលរដ្ឋចាកចេញពីលំនៅឋាន ។ សេចក្តីជូនដំណឹង នេះ ក៏គ្មានសេចក្តីសម្រេចរបស់តុលាការ ដូចសេចក្តីជូនដំណឹងមុនដែរ^{១១០} ។

តាំងពីព្រឹកព្រលឹមនៅថ្ងៃបណ្តេញចេញនោះ មានកងនគរបាលជាច្រើនដែលប្រដាប់ដោយ

^{១០៩} នៅក្នុងភាពជាម្ចាស់កម្មសិទ្ធិដីសាធារណៈ ជំពូក២នៃច្បាប់ភូមិបាលឆ្នាំ២០០១ ចែងយ៉ាងច្បាស់ រវាងដីកម្មសិទ្ធិឯកជន របស់រដ្ឋដែលអាចផ្ទេរ និងប្រើសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍសង្គមកិច្ចនិងសេដ្ឋកិច្ច និងដីសាធារណៈរបស់រដ្ឋ ដែលមិនអាចផ្ទេរកម្មសិទ្ធិ ។ នៅក្នុងភាពជាម្ចាស់កម្មសិទ្ធិឯកជន ច្បាប់នេះទទួលស្គាល់ ឧទាហរណ៍៖ កម្មសិទ្ធិរបស់បុគ្គល (ជំពូក១)

និងកម្មសិទ្ធិសហមូហភាព (ជំពូក៣ ផ្នែក២) ។

^{១១០} សូមមើល ឯកសារ អំពីការបណ្តេញប្រជាពលរដ្ឋចំនួន១០៥គ្រួសារ នៅក្រុងព្រះសីហនុ ឱ្យចេញពីលំនៅឋានដោយ បង្ខំនិងដោយខុសច្បាប់, អង្គការលីកាដូ ខែកក្កដាឆ្នាំ២០០៧ ។

កាំភ្លើងអាកាស ៤៧ (AK47) និងប្រដាប់ដោយរបាំងការពារក្រុមកុប្បករបានមកដល់ភូមិនេះ ហើយបានបញ្ជាអ្នកភូមិឱ្យចាកចេញពីលំនៅឋាន។ មានស្ត្រីខ្លះបានព្យាយាមចរចាស់ពន្យាការបណ្តេញចេញនោះ ប៉ុន្តែគម្របបានបដិសេធ។ ពេលនោះការប៉ះទង្គិចគ្នាក៏បានផ្ទុះឡើង។ កងនគរបាលបានបាញ់រះទៅលើនិងបាញ់ភ្លង់ដី រីឯអ្នកភូមិនាំគ្នាគប់ដំថ្ម សំបកដប និងការពារខ្លួនដោយដាក់របាំងខ្សែលូសបន្តាការពារ។ ពេលនោះ កងនគរបាលបានដកថយ ហើយក្រោយមកក៏វិលត្រឡប់មកវិញ ដោយមានកងជំនួយប្រហែល១៥០នាក់ ដែលក្នុងនោះមានយោធានិងកងរាជអាវុធបាត់ចូលរួមដែរ។

ក្រុមអ្នកភូមិ និងបុគ្គលិកតាមដានសភាពការណ៍របស់អង្គការសិទ្ធិមនុស្ស បានរាយការណ៍ថា កងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធទាំងនោះ បានមកដល់ដោយមានត្រាក់ទ័រគាស់កាយ និងរថយន្តអគ្គិភ័យពីរ គ្រឿងដែលមានទឹកលាយនិងសាំង។ កងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធទាំងនោះ លើកនេះបានបាញ់រះទៅលើអាកាសនិងភ្លង់ដីទៀត ដែលនៅពេលនោះបានវាយដំប្រជាពលរដ្ឋនឹងដំបងឆក់។ មានអ្នកភូមិ១៨នាក់, បុរស១៣ និងស្ត្រី៥នាក់ ត្រូវរបួស និងមានមនុស្សជាច្រើនក្នុងចំណោមប្រជាពលរដ្ឋទាំងនោះ សន្លប់បាត់ស្មារតី។ រីឯកងនគរបាលពីរនាក់ក៏ត្រូវរបួសដែរ។

កងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធនៅតែបន្តការវាយកំទេចនៅក្នុងភូមិ ព្រមទាំងគេនិយាយថាកងកម្លាំងទាំងនោះបានយករបស់របរមានតម្លៃពីអ្នកភូមិ រួមទាំងម៉ូតូចំនួន១៦គ្រឿងផង។ រួចពួកគេបន្តដុតផ្ទះសំបែងចំនួន៨០ខ្នង រួមទាំងសម្លៀកបំពាក់និងរបស់របរផ្សេងៗទៀត ដែលកងកម្លាំងរាជរដ្ឋាភិបាលមិនយក។ ផ្ទះចំនួន២៦ខ្នងទៀតត្រូវវាយកំទេច។

ក្រោយពីមានអំពើហិង្សានោះមក ប្រជាពលរដ្ឋ១៣នាក់ត្រូវចាប់ខ្លួន វាយដំ និងបញ្ជូនទៅពន្ធនាគារ ដែលនៅទីនោះពួកគាត់ត្រូវគេសួរចម្លើយ។ មនុស្សដែលជាប់មន្ទីរឃុំឃាំងនោះ ត្រូវជាប់ចោទពីបទ "បង្ករបួសស្នាម" (តាមមាត្រា៤១នៃច្បាប់ដែលគេហៅថា ច្បាប់អ៊ុនតាក់ ដែលនៅមានប្រសិទ្ធភាពនៅឡើយ^{១១១}) និង ពីបទ "បំផ្លាញទ្រព្យសម្បត្តិ" (តាមមាត្រា៥២)។

បុរសទាំងនោះត្រូវបាន ការពារដោយមេធាវីមកពីអង្គការលីកាដូដែលជាអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាផ្នែកសិទ្ធិមនុស្សឈានមុខមួយ។ នៅថ្ងៃទី៣-៤ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៧ ពួកគាត់ត្រូវតុលាការក្រុងព្រះសីហនុកាត់ក្តី ពីបទពាក់ព័ន្ធនឹងអំពើហិង្សាដែលបានកើតឡើងនៅអំឡុងពេលនៃការបណ្តេញ

^{១១១} "បទបញ្ញត្តិស្តីពីប្រព័ន្ធតុលាការ ច្បាប់ព្រហ្មទណ្ឌ និងនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌសម្រាប់អនុវត្តនៅប្រទេសកម្ពុជាក្នុងសម័យអន្តរកាល". ឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាជាតិជនខ្ពស់. សេចក្តីសម្រេចចិត្ត នៅថ្ងៃទី១០ខែកញ្ញាឆ្នាំ ១៩៩២។

ចេញ ដែលបានបំផ្លាញលំនៅឋាន និងរបស់របរប្រើប្រាស់របស់គាត់ស្ទើរតែទាំងអស់^{១១២} ។

ភាពស្របច្បាប់នៃការបណ្តេញចេញ និងរបៀបអនុវត្តការបណ្តេញចេញនោះ មិនត្រូវបានគេលើកយកមកពិនិត្យទាល់តែសោះ នៅក្នុងអំឡុងពេលបើកសវនាការនោះ ព្រមទាំងគ្មានការព្យាយាមរកឱ្យឃើញនូវការទទួលខុសត្រូវចំពោះអំពើហិង្សានិងការបំផ្លាញនោះឡើយ ។

តាមការពិតទៅ ទោះបីជាការកាត់ទោសនោះខកខានមិនបានបង្ហាញភស្តុតាងទាក់ទងនឹងបុគ្គលដែលប្រព្រឹត្តបទល្មើសតាមការចោទប្រកាន់នោះក៏ដោយ ក៏អ្នកភូមិ៩នាក់ត្រូវតុលាការកាត់ទោសថាមានកំហុសដែរ ។ គ្មានសាក្សីដែលអាចបញ្ជាក់អំពីដើមចោទណាម្នាក់ដែលរូបស និងខូចខាតទ្រព្យសម្បត្តិតាមការចោទប្រកាន់នោះទេ ។

ប្រជាពលរដ្ឋបីរូបត្រូវកាត់ទោសពីបទ "បង្កឱ្យមានរបួសស្នាម" និង "ធ្វើឱ្យខូចខាតទ្រព្យសម្បត្តិ" ។ ប្រជាពលរដ្ឋបួនរូបទៀត ត្រូវតុលាការរកឃើញថា មានកំហុសពីបទឃុបឃិតឱ្យ "ប្រមូលដុំថ្ម" ដើម្បីជួយអ្នកផ្សេងឱ្យយកដុំថ្មគប់កងកម្លាំងអន្តរាគមន៍ ឬពីបទប៉ុនប៉ងបំផ្លាញទ្រព្យសម្បត្តិសាធារណៈដោយយកដុំថ្មគប់រថយន្តអគ្គិភ័យ ។ យោងតាមការវិនិច្ឆ័យទោសនោះ តុលាការបានសន្និដ្ឋានថា ការប៉ុនប៉ងនោះបរាជ័យៈ មិនបណ្តាលឱ្យមានការខូចខាតទេ ។

បុរសពីររូបត្រូវកាត់ទោសដោយម្នាក់កំបាំងមុខ ឱ្យជាប់ពន្ធនាគារ៨ខែ និងព្យួរទោសបួនខែ ។ ប្រាំពីរនាក់ទៀតត្រូវកាត់ទោសឱ្យជាប់ពន្ធនាគារ៧៥ថ្ងៃ ដែលបញ្ចប់នៅថ្ងៃទី៤ខែកក្កដាឆ្នាំ២០០៧ ។ បុរសប្រាំនាក់ត្រូវកាត់ទោសឱ្យរួចទោស រួមទាំងអនិតិជនម្នាក់ ដែលតាមអ្នកចូលរួមតាមដានការកាត់ក្តីនោះបាន បញ្ជាក់អះអាងនៅក្នុងតុលាការថា ត្រូវគេបង្ខំឱ្យសារភាពថាបានចូលរួមប្រព្រឹត្តបទល្មើស ។

ព្រះរាជអាជ្ញាបានប្តឹងឧទ្ធរណ៍ចំពោះការកាត់ទោសមនុស្សប្រាំបួនរូបនោះ ។ លោកមានទស្សនៈថា ការកាត់ទោសនោះស្រាលពេក^{១១៣} ហេតុដូច្នេះហើយអ្នកដែលត្រូវតុលាការកាត់ទោសនោះមិនទាន់ត្រូវដោះលែងទេ ទោះបីជាពួកគាត់ជាប់ពន្ធនាគារគ្រប់រយៈពេលហើយក៏ដោយ ដើម្បីបើកសវនាការនៅសាលាឧទ្ធរណ៍ដែលមិនទាន់បានកំណត់ពេលនៅឡើយ តែអាចនឹងប្រើរយៈពេលជាច្រើនឆ្នាំ ។ នេះបញ្ជាក់

^{១១២} ប្រាំបួននាក់ត្រូវកាត់ឱ្យជាប់ទោស ប្រាំនាក់ត្រូវកាត់ឱ្យរួចទោស នៅពេលកាត់ក្តីអ្នកភូមិ៩នៅក្រុងព្រះសីហនុ, អត្ថបទរបស់កាសែត ឌី ប៊ែមបូឌា ដេលី, ថ្ងៃទី៥ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៧ ។

^{១១៣} ការកាត់ទោសអ្នកភូមិ៩នៅក្រុងព្រះសីហនុ ត្រូវប្តឹងទៅសាលាឧទ្ធរណ៍, អត្ថបទរបស់កាសែត ឌី ប៊ែមបូឌា ដេលី, ថ្ងៃទី១១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៧ ។

យ៉ាងច្បាស់ថាមានការឃុំឃាំងតាមទំនើងចិត្ត ។ អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិ សូមអំពាវឱ្យដោះលែងប្រជាពលរដ្ឋទាំងនោះជាបន្ទាន់ ។

© ស៊ីកាដូ

ផ្ទះចំនួនរហូតដល់ ៨០ ត្រូវបានដុតបំផ្លាញក្នុងពេលបណ្តេញចេញ ។

ជាលទ្ធផលនៃការបណ្តេញចេញនោះ មានគ្រួសារជាច្រើន ដែលភាគច្រើនជាអ្នកនេសាទ និងជាអ្នកលក់ដូរតាមឆ្នេរសមុទ្រកំប៉ុកកំប៉ុកនោះ បានបាត់បង់ទ្រព្យសម្បត្តិផ្ទាល់ខ្លួន ដូចជាសំណាញ់ និងឧបករណ៍ផ្សេងៗទៀត និងទីជម្រកជាដើម ។ នៅពេលដែលយើងកំពុងសរសេររបាយការណ៍នេះ ប្រជាពលរដ្ឋជាង៩០គ្រួសារ បានសង់ជម្រករស់នៅប្រចាំថ្ងៃក្នុងស្ថានភាពតូចចង្អៀតមែនទែន នៅតាមចិញ្ចើមផ្លូវ ក្បែរភូមិរបស់គាត់ ។ ពួកគាត់ខ្វះជម្រករស់នៅ, ចំណីអាហារ, ទឹកសម្រាប់បរិភោគ និងអនាម័យប្រចាំថ្ងៃ ក៏ដូចជាខ្វះមធ្យោបាយប្រកបរបរចិញ្ចឹមជីវិតទៀតផង ។ កុមារជាច្រើនមានសុខភាពមិនល្អដោយសារមានជំងឺ ផ្តាសាយ គ្រុនក្តៅ ឬរាករូសជាដើម ។

“ គេដុតផ្ទះរបស់ខ្ញុំ ។ ឥឡូវនេះខ្ញុំរស់នៅក្រោមដំបូលតង់នៅតាមចិញ្ចើមផ្លូវ ។ អង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលមួយបានផ្តល់តង់ទាំងនេះមកយើងខ្ញុំ ” ។

ក្រុមអ្នកភូមិមិនទទួលបានការគាំទ្រពីរដ្ឋាភិបាលទេ ប៉ុន្តែទទួលបានការទ្រព្យជំនួយមនុស្សធម៌ខ្លះទៀត ពីបណ្តាញអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាល រួមមានដូចជា អង្គការលីកាដូដែលជាអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលផ្នែកសិទ្ធិមនុស្សដែលបានជួយអ្នកមានរបួស អ្នកជំងឺ និងមានជំងឺភ័យភ័យតក់ស្លុតរួមទាំងកុមារដែលខ្វះអាហារូបត្ថម្ភជាដើម ដែលទន្ទឹមនឹងនោះក៏ផ្តល់ជំនួយផ្នែកច្បាប់ទៀតផង ។

អ្នកភូមិម្នាក់បានប្រាប់អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិដូច្នោះថា:

“កូនប្រុសរបស់ខ្ញុំត្រូវគេចាប់ខ្លួន និងត្រូវវាយដំ នៅពេលដែលវាកំពុងប្រមែប្រមូលរបស់របរ ពីផ្ទះ ។ ខ្ញុំបានឃើញគេនាំកូនប្រុសរបស់ខ្ញុំចេញទៅ ទាំងវាយដំផង ។ ពេលនោះគេចង់វា ហើយ រុញច្រូលក្នុងរថយន្ត”។

“ពីមុន វាធ្លាប់ទៅរកត្រីនិងធ្វើស្រែចំការ ។ ឥឡូវនេះ តើឱ្យខ្ញុំរឹងអ្នកណា? តាំងពីគេចាប់វាទៅ ខ្ញុំមិនអាចរកប្រាក់បានមួយរៀលឡើយ ។ ផ្ទះរបស់ខ្ញុំត្រូវគេដុតខ្ទេចអស់ហើយ”។

៦. ការការពារ ក្រុមអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្ស

“ មនុស្សគ្រប់រូប មានសិទ្ធិផ្ទាល់ខ្លួន និងសិទ្ធិរួមជាមួយអ្នកដទៃ ក្នុងការលើកស្ទួយ និងការខិតខំ ប្រឹងប្រែងការពារនិងធ្វើឱ្យសម្រេចបាននូវសិទ្ធិមនុស្ស និងសេរីភាពជាមូលដ្ឋាន”។

មាត្រា១នៃសេចក្តីប្រកាសស្តីពីក្រុមអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្ស^{១១៤} . អនុម័តដោយមហាសន្និបាត អង្គការសហប្រជាជាតិនៅឆ្នាំ១៩៤៨ ។

នៅក្នុងស្ថានភាពនៃការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនោះ ក្រុមអ្នកការពារដីធ្លីនិងធនធានធម្មជាតិ និងសិទ្ធិមនុស្សប្រឈមនឹងការគាបសង្កត់កាន់តែខ្លាំងឡើងៗពីអាជ្ញាធរ និងគូប្រជែងរបស់គេបានប្រើ តុលាការជាមធ្យោបាយដើម្បីបញ្ឈប់សកម្មភាពរបស់គាត់ និងដើម្បីបិទមាត់របស់ក្រុមនេះ ។

ក្រុមអ្នកសារព័ត៌មានដែលសរសេរអំពីប្រធានបទដូចជា ការរំលោភដីធ្លី និងការកាប់ព្រៃឈើ ខុសច្បាប់ ដែលដកហូតយកព្រៃសហគមន៍ និងជីវភាពរស់នៅរបស់សហគមន៍នោះ ត្រូវទទួលការគំរាម ដល់អាយុជីវិត ។ បុគ្គលិកអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាល ដូចជា មេធាវី ជាដើម ទទួលការគំរាមកំហែង ប្តឹងផ្តល់ ដែលមានការចោទប្រកាន់ពីបទព្រហ្មទណ្ឌ ចំពោះការងាររបស់បុគ្គលិកធ្វើការជាមួយសហគមន៍ដែល មានវិវាទដីធ្លី និងដែលប្រឈមនឹងការបណ្តេញចេញ។ សកម្មជនមូលដ្ឋានជាច្រើនដែលព្យាយាមការពារ អ្វីដែលគេដឹងថា ជាដីធ្លីរបស់គាត់នោះ ត្រូវទទួលរងនូវការចោទប្រកាន់ជាច្រើន។ ក្រុមមេដឹកនាំ សហគមន៍ ត្រូវបានហាមឃាត់ដោយអាជ្ញាធរខេត្តមិនឱ្យចេញពីភូមិទៅចូលរួមប្រជុំ និងសិក្ខាសាលានានា ដែលមានប្រធានបទស្តីពីសិទ្ធិជនជាតិដើមភាគតិចទេ ។

ក្រុមអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្សជាច្រើនដែលព្យាយាមការពារដី បរិស្ថាន ឬព្រៃឈើបានប្រាប់ អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិថា ពួកគាត់ភ័យខ្លាចការវាយដំ, ការចាប់ខ្លួន និងការប្រើកម្លាំងបង្ខិត បង្ខំ។

៦.១ ការចាប់ខ្លួននិងការវាយដំ

អ្នកស្រី រ៉ាវី អាយុ៤៩ឆ្នាំ ដែលជាម្ចាស់ហាងលក់ស៊ុប និងជាតំណាងក្រៅផ្លូវការរបស់អ្នកភូមិ នៅខេត្តសៀមរាប បានប្រាប់អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិថា “ យើងទាំងអស់គ្នាមានអារម្មណ៍ថាមិន

^{១១៤} ឈ្មោះពេញអានថា: “ សេចក្តីប្រកាសស្តីពីសិទ្ធិ និងការទទួលខុសត្រូវរបស់បុគ្គល ក្រុម និងអង្គការសង្គម ក្នុងការលើក ស្ទួយ និងការពារសិទ្ធិមនុស្ស និងសេរីភាពមូលដ្ឋានដែលត្រូវបានទទួលស្គាល់ជាសកល” ។

សុខសោះក្នុងការនិយាយស្តី។ មានម្តងនោះនៅពេលដែលមានគេមកជួបសម្ភាសន៍ជាមួយយើងខ្ញុំ [អំពីស្ថានភាពនោះ] យើងបាននិយាយប្រាប់ពួកគេគ្រប់បែបយ៉ាង។ ពីរ-បី ថ្ងៃក្រោយមក ពួកយើងត្រូវគេកោះហៅឡើងតុលាការ”។

អ្នកស្រីត្រូវគេយកចេញពីតុលាការខេត្តសៀមរាប ទៅពន្ធនាគារ ដែលអ្នកស្រីត្រូវគេឃុំនៅទីនោះ ដោយគេចោទប្រកាន់ពីបទ “ព្យួរព្យួរឱ្យប្រព្រឹត្តបទល្មើស”។ ១២ថ្ងៃក្រោយមក អ្នកស្រីរ៉ាវីត្រូវគេដោះលែងចេញពីមន្ទីរឃុំឃាំង ក្រោយពីមានការអំពាវនាវរបស់សម្តេចហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃប្រទេសកម្ពុជា នៅខែមីនា ឆ្នាំ២០០៥ ដើម្បីឱ្យដោះលែងអ្នកជាប់ឃុំឃាំងទាំងអស់ដែលជាប់ទាក់ទងនឹងវិវាទដីធ្លី។

អ្នកស្រីបានតវ៉ាប្រឆាំងនឹងអាជ្ញាធរ ដែលប្រើត្រាក់ទ័រឈូសរបងនៅក្នុងភូមិរបស់អ្នកស្រី ដែលស្ថានភាពតាមផ្លូវច្បាប់កំពុងនៅមានវិវាទរវាងអ្នកភូមិនិងអាជ្ញាធរអប្សរា ដែលជាស្ថាប័នរដ្ឋដែលមានសិទ្ធិអំណាចគ្រប់គ្រង ប្រាសាទអង្គរ និងបរិវេណនៅជុំវិញប្រាសាទ។

ក្រោយពីមានការប៉ុនប៉ងបាញ់ប្រហារ និងការសម្លាប់គ្រោងទុកពីរលើកដោយឡែកពីគ្នាលើសកម្មជនព្រៃឈើសហគមន៍ពីររូបនៅឆ្នាំ២០០៥រួចមក សកម្មជនម្នាក់ទៀតបានប្រាប់អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិថា:

“យើងលែងហានធ្វើអ្វីដែលរឹងទទឹងទៀតហើយ។ វាពិបាកណាស់ ព្រោះរហូតមកដល់ពេលនេះគ្មានជនល្មើសណាម្នាក់ត្រូវរកឃើញនិងចាប់ខ្លួនទេ។ បើសិនជាគេឃើញថា យើងប្រឆាំងនឹងអ្នកណាម្នាក់ដែលខ្លាំង នោះយើងមិនដឹងថា អ្វីនឹងអាចកើតឡើងចំពោះយើងឡើយ”។

ក្រោយពីការវាយប្រហារនោះមក បុរសពីរនាក់បានគេចលាក់ខ្លួន ហើយបានបង្ហាញខ្លួននៅខេត្តផ្សេងនៅខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៥។ សាក្សីជាច្រើនបានឃើញហេតុការណ៍បាញ់ប្រហារ ដែលករណីវាយប្រហារទាំងពីរលើកនោះត្រូវបានអង្គការសិទ្ធិមនុស្សរាយការណ៍ជូនអាជ្ញាធរ។ មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ម្នាក់ដែលបានឃើញហេតុការណ៍នោះ ប៉ុន្តែសុំមិនបញ្ចេញឈ្មោះបានប្រាប់អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិថា “មនុស្សគ្រប់រូបដឹងថា អ្នកណាជាអ្នកបាញ់” ប៉ុន្តែ ទោះបីជាមានសេចក្តីរាយការណ៍ថា លោក ហុក ឡុងឌីមេនគរបានជាតិ បានបញ្ជាឱ្យចុះស៊ើបអង្កេតរឿងក្តីនោះក៏ដោយ ក៏រហូតមកដល់ពេលនេះគ្មានការចុះស៊ើបអង្កេតណាម្តងឡើយ។ នៅក្នុងខែកក្កដា ឆ្នាំ២០០៧ បុរសម្នាក់នៃបុរសទាំងពីររូបនោះបានរួចផុតពីការវាយប្រហារដោយគ្រាប់បែក នៅផ្ទះថ្មីរបស់គាត់។ នៅក្នុងខែដដែលនោះ សកម្មជនសហគមន៍ ឈ្មោះសេង សារ៉ន ដែលធ្លាប់មានសម្ព័ន្ធភាពជាមួយអង្គការអាដហុកដែលជាអង្គការសិទ្ធិមនុស្សជាយូរមក

ហើយត្រូវគេបាញ់ស្លាប់នៅក្នុងខេត្តស្ទឹងត្រែងដែលតាមសេចក្តីរាយការណ៍ថា ក្រោយពីគាត់បានលើក
ទឹកចិត្តយ៉ាងសកម្មឱ្យប្រជាពលរដ្ឋនៅក្នុងសហគមន៍តវ៉ាប្រឆាំងនឹងការផ្ទេរកម្មសិទ្ធិធនធានធម្មជាតិ និង
ប្រឆាំងនឹងការរំលោភដីធ្លី^{១១៥} ។

៦.២ ការបង្ខំបង្ខំផ្លូវចិត្តដើមភាគតិច

ក្រុមអ្នកតំណាងជនជាតិដើមភាគតិច^{១១៦} ដែលទទួលរងផលប៉ះពាល់ដោយសារការផ្តល់
សម្បទានដីដាំដើមស្រែលំនៅខេត្តមណ្ឌលគិរីភាគខាងកើតប្រទេស ក៏ប្រឈមនឹងឧបសគ្គដែរនៅពេល
ដែលពួកគាត់ព្យាយាមការពារដីសហគមន៍របស់គាត់ ។ អាជ្ញាធរមិនបានអនុវត្តតាមវិធីនៃការពិគ្រោះ
យោបល់ជាមួយជនជាតិព្នងមុនពេលសម្រេចចិត្តចុងក្រោយលើ កិច្ចព្រមព្រៀងផ្តល់សម្បទានរវាងរដ្ឋា
ភិបាលនិងក្រុមហ៊ុននៅខែសីហាឆ្នាំ២០០៤នោះទេ ។ តាមមេដឹកនាំសហគមន៍បានប្រាប់អង្គការលើកលែង
ទោសអន្តរជាតិថា ផ្ទុយទៅវិញ នៅពេលសម្រេចកិច្ចព្រមព្រៀងនោះ ពួកគាត់ត្រូវអាជ្ញាធរខេត្តកំរាម
ឱ្យផ្តិតមេដៃនិងចុះហត្ថលេខាឯកភាពលើផែនទីមួយដែលបង្កើតបានជាកិច្ចព្រមព្រៀងមួយ ។ មានម្នាក់
ក្នុងចំណោមមេដឹកនាំសហគមន៍ទាំងនោះ បានប្រាប់អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិថា នៅពេលគាត់
កំពុងជិះម៉ូតូធ្វើដំណើរតាមផ្លូវដាច់ស្រយាលមួយ អាជ្ញាធរបានស្តាប់ឃាត់គាត់ឱ្យផ្តិតមេដៃលើផែនទី
នោះ ។ តាមសេចក្តីរាយការណ៍បានឱ្យដឹងថា មានអ្នកផ្សេងទៀតត្រូវចុះហត្ថលេខាលើផែនទីនោះនៅផ្ទះ
របស់មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ម្នាក់នៅទីរួមខេត្ត នៅចំពោះមុខកងរាជអាវុធហត្ថ និងតំណាងក្រុមហ៊ុន^{១១៧} ។

^{១១៥} ជាឧទាហរណ៍ សូមមើល ការធ្វើឃាតរលឹអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្ស លោក សេង សារ៉ន, ទស្សនៈអង្កេតដើម្បីការពារ
អ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្ស, ថ្ងៃទី៩ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ២០០៧ ។

^{១១៦} ជនជាតិដើមភាគតិចដែលរស់នៅតំបន់ខ្ពស់រាប នៅខេត្តមណ្ឌលគិរីភាគឦសាននៃប្រទេសកម្ពុជាមាន៥៤ភាគរយ
នៃប្រជាពលរដ្ឋទាំងអស់នៃខេត្តនេះដែលមានប្រហែល២៤៥០០នាក់ ។ តាមការជំរឿនប្រជាពលរដ្ឋឆ្នាំ១៩៩៨បានឱ្យដឹងថា
មានក្រុមជនជាតិដើមភាគតិចនៃប្រទេសកម្ពុជាចំនួន១៧ក្រុមដែលមានរហូតដល់០,៩ភាគរយនៃប្រជាជនសរុប ទោះបីជាគេ
ជឿថា ចំនួននេះជាការប៉ាន់ស្មានមិនគ្រប់ជ្រុងជ្រោយក៏ដោយ ។ ជាឧទាហរណ៍ វេទិកាអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលស្តីពីកម្ពុជា វាយ
តម្លៃថា ចំនួនដែលពិតមាន១,៤ភាគរយ ។ (ជាឧទាហរណ៍ សូមមើលឯកសារ ប្រជាពលរដ្ឋជនជាតិដើមភាគតិចនៅកម្ពុជា,
វេទិកាអង្គការមិនមែនរដ្ឋាភិបាលស្តីពីកម្ពុជាខែមេសាឆ្នាំ២០០៦ ។)

^{១១៧} សម្បទានដីសម្រាប់គោលបំណងអភិវឌ្ឍន៍សេដ្ឋកិច្ចនៅកម្ពុជា-ទស្សនៈសិទ្ធិមនុស្ស, តំណាងពិសេសនៃអគ្គលេខាធិការ
អង្គការសហប្រជាជាតិ ទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្សប្រចាំនៅកម្ពុជា, ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ២០០៤ (ឧបសម្ព័ន្ធៈ ក្រុមហ៊ុន Wuzhishan L.S.
Group - ដំណាំស្រែលំនៅខេត្តមណ្ឌលគិរី, ខែមិថុនាឆ្នាំ២០០៥) ។

ដល់ឆ្នាំ២០០៥ ចំការស្រល់ដែលបានបង្ហាញឱ្យឃើញជារូបរាងនោះ បានប៉ះពាល់យ៉ាងខ្លាំងដល់ដី ទឹកដី និងធនធានរបស់ជនជាតិព្នងរួចទៅហើយ។ គេបានរុំព័ទ្ធ និងមួយផ្នែកទៀតបានបំផ្លាញដីកសិកម្ម ព្រៃ និងផលដំណាំ, វាលស្មៅនិងព្រៃដូនតា និងកន្លែងកប់ខ្លោចប្រពៃណីនៅជុំវិញភូមិ^{១១៨} ។ លើសពីនោះ ទៅទៀត ការរុករាននេះ ប៉ះពាល់ដល់វប្បធម៌របស់ជនជាតិព្នងដែលជំនឿ ការប្រតិបត្តិសាសនា និង បរិស្ថានប្រពៃណីរបស់គាត់ដែលទាក់ទងគ្នាយ៉ាងជិតស្និទ្ធ។ ជាពិសេស ព្រៃឈើជាបេះដូងនៃជីវភាពជំនឿ សាសនារបស់ជនជាតិព្នងដែលគោរពបូជា គឺជាតំបន់ដីពិសិដ្ឋនៃព្រៃជំនឿ^{១១៩} ។

នៅក្នុងខែកក្កដាឆ្នាំ២០០៥ តំណាងពិសេសនៃលោកអគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជាជាតិ ទទួលបន្ទុកផ្នែកសិទ្ធិមនុស្សប្រចាំនៅប្រទេសកម្ពុជា បានអំពាវនាវទៅរដ្ឋាភិបាលឱ្យផ្អាកការសម្បទាន នោះ^{១២០} :

“រដ្ឋាភិបាលនិងក្រុមហ៊ុន មិនបានគោរពសុខុមាលភាព វប្បធម៌ និងជីវភាពរស់នៅរបស់ ប្រជាពលរដ្ឋដែលជាជនជាតិដើមភាគតិចព្នង ដែលមានប្រជាពលរដ្ឋជាងពាក់កណ្តាលនៃខេត្ត នេះទេ ព្រមទាំងបានប្រព្រឹត្តល្មើសនឹងច្បាប់និងសិទ្ធិមនុស្សទៀតផង”។

ជនជាតិព្នង ក៏ដូចជាប្រជាពលរដ្ឋរស់នៅតំបន់ខ្ពង់រាបផ្សេងៗទៀតដែរ ជាជនជាតិទន់ខ្សោយ (គ្មានអំណាច) ដោយគ្មានតំណាងរបស់ខ្លួន នៅក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធអំណាចថ្នាក់ជាតិ និងដោយសារតែបញ្ហា ភាសាដែលជាឧបសគ្គ។ ភាសាព្នងជាភាសានិយាយ គ្មានអក្សរសម្រាប់សរសេរទេ ហើយជនជាតិព្នង និយាយភាសាខ្មែរបានតិចតួច ឬមិនអាចនិយាយខ្មែរបានទេ។

តំណាងសហគមន៍ (Blong) ប្តូងបានពន្យល់អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិថា *“យើងបារម្ភអំពី ការសំដែងនូវកង្វល់របស់យើង។ យើងជាជនជាតិភាគតិច ហើយយើងហាក់ដូចជាមិនអាចបញ្ជូនសារ*

^{១១៨} តំបន់ដែលទទួលរងគ្រោះបំផុតនៅក្នុងស្រុកអូររាំង ជាពិសេសនៅឃុំដាក់ដាំ និងឃុំសែនមនោរម្យ។

^{១១៩} ជាឧទាហរណ៍ សូមមើលឯកសារ គិតឡើងវិញលើការកាត់បន្ថយភាពក្រីក្រដើម្បីការពារ និងលើកស្ទួយសិទ្ធិរបស់ ជនជាតិដើមភាគតិចនៅកម្ពុជា-វិធីសាស្ត្រផ្នែកសិទ្ធិមនុស្សចំពោះការរៀបចំផែនដី និងគ្រប់គ្រងធនធានធម្មជាតិ, វេទិកាអង្គការ មិនមែនរដ្ឋាភិបាលស្តីពីកម្ពុជា, ខែមេសាឆ្នាំ២០០៥។

^{១២០} លោក Peter Leuprecht តំណាងពិសេសរបស់លោកអគ្គលេខាធិការទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្សនៅកម្ពុជា អំពាវនាវឱ្យលុប សម្បទានដីដែលបានផ្តល់ជូន ក្រុមហ៊ុន Wuzhishan L.S Group នៅខេត្តមណ្ឌលគិរី។ ការិយាល័យរបស់ឧត្តមស្នងការទទួល បន្ទុកសិទ្ធិមនុស្សប្រចាំកម្ពុជា, ថ្ងៃទី៥ខែកក្កដា ឆ្នាំ ២០០៥. http://cambodia.ohchr.org/download.aspx?ep_id=224 ។

របស់យើងទៅគ្រប់កន្លែងបានទេ”^{១២១} ។

៦.៣ ការគំរាមកំហែងនិងការបំភិតបំភ័យ

ការចេញរបាយការណ៍ កាលពីខែមិថុនា ឆ្នាំ២០០៧ របស់គូបលីវីតណេស^{១២២} (Global Witness) ដែលជាអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលមានមូលដ្ឋាននៅរាជាណាចក្រអង់គ្លេសមានយុទ្ធនាការប្រឆាំងនឹងអំពើកេងចំណេញលើធនធានធម្មជាតិ បានត្រួតពិនិត្យក្រុមហ៊ុនមនុស្សកំពុងស្ថិតនៅក្នុងស្ថានភាពប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់ ដែលក្រុមអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្សកំពុងស្ថិតនៅក្នុងស្ថានភាពប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់នេះដែរ ។ តាមអត្ថបទរបស់សារព័ត៌មានមួយបានឱ្យដឹងថា របាយការណ៍នេះមិនត្រូវបានអនុញ្ញាតឱ្យផ្សព្វផ្សាយនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាទេ ហើយមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ រួមទាំង លោកហ៊ុន សែន ដែលជាបងរបស់លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី និងដែលជាអភិបាលខេត្ត បានគំរាមដោយចំហថា “នឹងសំពង់បុគ្គលិករបស់អង្គការ Global Witness ឱ្យបែកក្បាល”^{១២៣} យោលតាមសារព័ត៌មានចុះផ្សាយ ។

នាយកអង្គការ Global Witness លោក ស៊ីម៉ន ថាយល័រ (Simon Taylor) មានប្រសាសន៍នៅក្នុងសេចក្តីថ្លែងសារព័ត៌មានថា^{១២៤} “ការគំរាមកំហែងបុគ្គលិករបស់យើង ពិតជាមិនអាចទទួលយកបានទេ ។ ការគំរាមកំហែងយ៉ាងគ្រោតគ្រាតបែបនេះ ដោយមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់របស់រដ្ឋាភិបាល មិនបង្ហាញនូវការប្រជាធិបតេយ្យលើកំពស់សិទ្ធិមនុស្ស និងសេរីភាពនៃការបញ្ចេញមតិនោះទេ” ។

ក្រុមអ្នកសារព័ត៌មានដែលសរសេររឿងនោះទទួលបាននូវការគំរាមកំហែង និងត្រូវតែតាមយាយី

^{១២១} នៅពេលសរសេររបាយការណ៍នេះ ពុំមានដំណោះស្រាយតាមការចរចានៅក្នុងករណីនេះទេ ។ ការខ្វះការបញ្ជាក់អំពីភូមិសាស្ត្រ និងនយោបាយ ធ្វើឱ្យសហគមន៍ប្រឈមនឹងការរំលោភសិទ្ធិដីធ្លីរបស់គាត់បន្ថែមទៀត ។ ពិតណាស់របាយការណ៍ពន្យល់ថា សម្បទានដីដែលមានទំហំដី១០០.០០០ហិកតាចំនួនពីរទៀត នៅភាគឦសានប្រទេស កំពុងត្រូវបានពិភាក្សា ឬអាចនឹងឈានដល់ កិច្ចព្រមព្រៀងរួចហើយ ។

^{១២២} របាយការណ៍ ស្តីពី ខ្សែស្រឡាយ (អ្នកលូចជាតិ) កម្ពុជា, បង្ហាញនូវការពាក់ព័ន្ធរបស់មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់របស់រដ្ឋាភិបាល សម្តែងអ្នកមានអំណាចយោធា និងសមាជិកផ្សេងទៀតរបស់កងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធ នៅក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធប្រតិបត្តិការកាប់ឈើខុសច្បាប់ សូមបើកមើលក្នុងគេហទំព័រនេះ:

http://www.globalwitness.org/media_library_detail.php/546/km/cambodias_family_trees.

^{១២៣} អង្គការ Global Witness ច្រានចោលការហាមមិនឱ្យចេញរបាយការណ៍: ការបញ្ជាចុះស្រាវជ្រាវ, អត្ថបទរបស់កាសែតឌី ប៊ែមបូឌា ដេលី ថ្ងៃទី៥ ខែមិថុនា ឆ្នាំ២០០៧ ។

^{១២៤} ក្រុមមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់កម្ពុជា ឆ្លើយតបនឹងរបាយការណ៍របស់អង្គការ Global Witness ដោយមានការហាមប្រាម និងការគំរាមប្រើអំពើហិង្សា, អង្គការ Global Witness ខែមិថុនាឆ្នាំ២០០៧ ។

មានអ្នកខ្លះបាត់បង់ការងាររបស់ខ្លួនជាអ្នកការសែត ។ ហើយមានបុគ្គលផ្សេងទៀត ដែលអាជ្ញាធរដឹងថា ជាអ្នកសរសេររបាយការណ៍នោះត្រូវទទួលរងនូវការយាយី និងការគំរាមកំហែង ដែលមានដូចជាការតាមដានមើល រហូតដល់ការគំរាមកំហែងអាយុជីវិតជាដើម ។

ប្រអប់៖ អ្នកទាំងអស់ដែលព្យាយាមដោយសន្តិវិធី ដើម្បីការទទួលស្គាល់សិទ្ធិជាមូលដ្ឋានដែលបានបញ្ជាក់នៅក្នុងសេចក្តីប្រកាសជាសកលអំពីសិទ្ធិមនុស្សគឺក្រុមអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្ស ។ អ្នកខ្លះ ជាអ្នកធ្វើការនៅអង្គការសិទ្ធិមនុស្ស ជានិស្សិត និងជាក្រុមយុវជន, ជាក្រុមសាសនា, សហជីពកម្មករ, សមាគមអភិវឌ្ឍន៍ស្ត្រី, គ្រូបង្រៀន, កម្មករនិងកសិករ ឬអ្នកដែលគ្មានការងារធ្វើ ។

ភាគច្រើននៃក្រុមអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្ស ធ្វើការនៅថ្នាក់មូលដ្ឋាន ឬថ្នាក់ជាតិ ដោយគាំទ្រការគោរពសិទ្ធិមនុស្ស នៅតាមសហគមន៍ និងប្រទេសរបស់ខ្លួន ។ នៅក្នុងស្ថានភាពបែបនេះ ដៃគូការងាររបស់គេគឺអាជ្ញាធរមូលដ្ឋានដែលជួយទទួលខុសត្រូវក្នុងការធានានូវការគោរពសិទ្ធិមនុស្សនៅតាមខេត្ត/ក្រុង និង នៅក្នុងទូទាំងប្រទេស ។

ក្រុមអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្ស៖ ការពារសិទ្ធិដើម្បីធានាការពារសិទ្ធិមនុស្ស, ឯកសារលេខ២៩, ការិយាល័យឧត្តមស្នងការទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្ស, ខែមេសា ឆ្នាំ២០០៤, ទំព័រ៣ ។

អង្គការអាដហុក ដែលជាអង្គការសិទ្ធិមនុស្សខ្មែរមួយទៀតនោះបានរាយការណ៍ថា នៅក្នុងឆ្នាំ ២០០៥ ប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្រចំនួន៥ពាន់កន្លះ^{១២៥} និងនៅឆ្នាំ២០០៦^{១២៦} ប្រជាពលរដ្ឋ៧៨ពាន់ ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងវិវាទដីធ្លីត្រូវចាប់ខ្លួនឃុំ ។ ចំនួននៃការចាប់ខ្លួនឃុំ នៅឆ្នាំ២០០៧គឺយ៉ាងតិចណាស់ក៏១២១នាក់^{១២៧} ដែរ ។ នៅក្នុងករណីភាគច្រើន ប្រជាពលរដ្ឋត្រូវគេចោទប្រកាន់ពីបទព្រហ្មទណ្ឌ ដែលជាការចាប់ខ្លួនដើម្បី

^{១២៥} របាយការណ៍អំពីស្ថានភាពសិទ្ធិមនុស្ស ឆ្នាំ២០០៥, របាយការណ៍ប្រចាំឆ្នាំទី៥របស់អាដហុកស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស, ខែមីនា ឆ្នាំ២០០៦ ។

^{១២៦} របាយការណ៍អំពីស្ថានភាពសិទ្ធិមនុស្ស ឆ្នាំ២០០៦, របាយការណ៍ប្រចាំឆ្នាំទី៦របស់អាដហុកស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស, ខែមីនា ឆ្នាំ២០០៧ ។

^{១២៧} កង្វល់អំពីការចាប់ខ្លួនដោយសារវិវាទដីធ្លី, គណៈកម្មាធិការប្រព្រឹត្តិកម្មនៃអង្គការសមាគមសិទ្ធិមនុស្សកម្ពុជា, វេទិកាអង្គការមិនមែនរដ្ឋាភិបាលស្តីពីកម្ពុជា, សេចក្តីថ្លែងការណ៍ជាសាធារណៈ ថ្ងៃទី៧ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ២០០៧ បានបញ្ជាក់ថា សកម្មជនចំនួន១២១នាក់ ដែលការពារដីធ្លីត្រូវចាប់ខ្លួនរវាងពីខែមករា ដល់ខែតុលា ឆ្នាំ២០០៧ ។

ការពារពួកគាត់ពីការការពារដដែលមានវិវាទ ឬការតវ៉ាប្រឆាំងនឹងការរំលោភសិទ្ធិរបស់គាត់^{១២៨} ។

អង្គការលើកលែងទោសអន្តរជាតិ មានកងជំនាញខ្លាំងឡើងចំពោះបុរណភាពរបស់តុលាការ និងចំពោះភាពដ៏តូចចង្អៀត នៅក្នុងនោះ បុគ្គលគ្រប់រូបនិងក្រុមទាំងឡាយអាចអនុវត្ត ទៅតាមបរិបទ នៃការការពារសិទ្ធិមនុស្ស រួមទាំងក្នុងបរិបទជាពិសេសនៃការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ។

៧. សេចក្តីសន្និដ្ឋាន

ការគ្រប់គ្រងដីធ្លី និងធនធានធម្មជាតិនៃប្រទេសកម្ពុជា តែងតែត្រូវគេនិយាយថា ស្ថិតក្នុង ស្ថានភាពមានវិបត្តិ ។ ក្រោយពីដំណើរទស្សនកិច្ចមកប្រទេសកម្ពុជានៅឆ្នាំ២០០៥ លោក Miloon Kothari អ្នករាយការណ៍ពិសេសរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិទទួលបន្ទុកផ្នែកសិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យ ដែលជាផ្នែកមួយនៃសិទ្ធិមានកម្រិតជីវភាពរស់នៅសមរម្យនោះ បានរៀបរាប់នូវអ្វីដែលលោកបានឃើញ ថាជា "ស្ថានភាពរញ្ជើរញ្ជើ គ្មានសណ្តាប់ធ្នាប់នៅទូទាំងប្រទេស ដោយសារតែក្រុមអ្នកមាន និងអ្នកមានអំណាច នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាក្នុងលទ្ធកម្មដីធ្លី"^{១២៩} ។ ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ក៏មាន ចំណែកយ៉ាងសំខាន់ដែលបណ្តាលឱ្យមានវិបត្តិបែបនេះដែរ ។

អាជ្ញាធរកម្ពុជា មិនមែនមិនគ្រាន់តែខកខានមិនបានការពារប្រជាពលរដ្ឋរបស់ខ្លួនប្រឆាំងនឹង ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំទៅតាមច្បាប់និងការអនុវត្តនោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងចូលរួមប្រព្រឹត្តិបែបនោះ យ៉ាងសកម្មដែលបំពានច្បាប់អន្តរជាតិថែមទៀតផង ។ នៅខ្លះការចូលរួមនិងការពិគ្រោះយោបល់ ព័ត៌មានស្តីពីការបណ្តេញចេញ និងការរុះរើលំនៅឋាន ផ្តល់ជូនមិនគ្រប់គ្រាន់ និងយើងឃើញច្បាស់ណាស់ ថា ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនោះមិនមែនជាការបណ្តេញដែលប្រើជម្រើសចុងក្រោយនោះទេ ។ ផ្ទុយ ទៅវិញ និងដោយបំពានបទដ្ឋាននិងច្បាប់អន្តរជាតិផងនោះ អាជ្ញាធរបានប្រើជម្រើសបណ្តេញចេញ ដោយពុំបានប្រើប្រាស់អស់លទ្ធភាពក្នុងការស្វែងរកជម្រើសផ្សេងទៀតជាមុននោះឡើយ ។

ខ្វះតម្លាភាព និងភាពបិទបាំងទាំងស្រុងនៅជុំវិញករណីទាំងនេះ ក៏ជាការរារាំងលទ្ធភាពរបស់

^{១២៨} របាយការណ៍អំពីស្ថានភាពសិទ្ធិមនុស្សឆ្នាំ២០០៥, របាយការណ៍ប្រចាំឆ្នាំទី៥របស់អាជ្ញាធរសិទ្ធិមនុស្ស, ខែមីនា ឆ្នាំ២០០៦ ។ សិទ្ធិមនុស្សនៅកម្ពុជា: ល្បែងយុត្តិធម៌, អង្គការលីកាដូ ខែធ្នូឆ្នាំ២០០៧ ។

^{១២៩} ប្រទេសកម្ពុជា "ប្រឈមវិបត្តិដីធ្លី" អត្ថបទរបស់ប៊ីប៊ីស៊ី (BBC) ថ្ងៃទី២ ខែកញ្ញាឆ្នាំ២០០៥ ។ លោក-អ្នកអាចបើក មើលបានតាមគេហទំព័រនេះ http://news.bbc.co.uk/nolpda/ukfs_news/hi/newsid_4207000/4207138.stm. [បើកមើលចុង ក្រោយ ថ្ងៃទី២៨ខែមករាឆ្នាំ ២០០៨]

សហគមន៍ដែលរងផលប៉ះពាល់ ក្នុងការស្វែងរកដំណោះស្រាយតាមផ្លូវច្បាប់ និងក្នុងការអនុវត្តសិទ្ធិរបស់ខ្លួន រួមទាំងសិទ្ធិមានកម្រិតជីវភាពរស់នៅសមរម្យផង ។

ដោយសារតែគេដឹងថាមានប្រជាពលរដ្ឋយ៉ាងតិចណាស់១៥០.០០០នាក់នៅទូទាំងប្រទេស កំពុងរស់នៅដោយប្រឈមនឹងការបណ្តេញចេញដែលបណ្តាលមកពីគម្រោងអភិវឌ្ឍន៍, វិវាទដីធ្លីនិងការរំលោភដីធ្លី ដូច្នេះចាំបាច់ត្រូវបញ្ចប់គោលការណ៍គតិយុត្តិជាបន្ទាន់ ដើម្បីការពារប្រជាពលរដ្ឋពីការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងដើម្បីការពារសិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យនិងសិទ្ធិដីធ្លីរបស់ជនជាតិដើមភាគតិចថែមទៀត ។ **វិសោធនកម្មច្បាប់គប្បីត្រូវបញ្ចូល:** ការហាមប្រាមយ៉ាងច្បាស់លាស់ចំពោះ ការបណ្តេញចេញ, **វិធានការទទួលស្គាល់និងការពារសិទ្ធិមានដីធ្លី, ទឹកដីនិងធនធានរបស់ជនជាតិដើមភាគតិច, ការពិនិត្យឡើងវិញដើម្បីធានាថា ការកំណត់សិទ្ធិមានលំនៅឋាននិងដីធ្លីត្រូវឱ្យឯកភាពគ្នានឹងច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ, រួមបញ្ចូលនូវអ្វីដែលចាំបាច់ ដោយអនុលោមទៅតាមគោលដៅត្រឹមត្រូវតាមផ្លូវច្បាប់ និងមានទំនាក់ទំនងគ្នាដើម្បីសម្រេចគោលដៅនោះ ។**

ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ការកែប្រែច្បាប់តែមួយមុខមិនគ្រប់គ្រាន់ទេ ។ ថ្វីបើថា ទាំងគោលការណ៍ច្បាប់ និងគោលនយោបាយ នៅខ្លះខាតយ៉ាងខ្លាំងទាក់ទងនឹងការប្រតិបត្តិតាមសន្ធិសញ្ញាស្តីពីសិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិដែលប្រទេសកម្ពុជាមានកាតព្វកិច្ចត្រូវគោរពតាមយ៉ាងនេះក៏ដោយ ក៏វាច្បាស់ណាស់ថា ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំដែលគេឃើញកើតមាននៅទូទាំងប្រទេសនោះ មិនមែនមកពីការខ្វះខាតទាំងនេះតែមួយមុខនោះទេ ។ ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ក៏កើតឡើងដោយសារតែខ្វះប្រព័ន្ធអនុវត្តលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តិ និងការខកខានក្នុងការអនុវត្តលក្ខខណ្ឌដែលបានចែងនៅក្នុងឯកសារគោលនយោបាយនោះដែរ ។

ករណីដែលបង្ហាញនៅក្នុងរបាយការណ៍នេះជាករណីជាភស្តុតាងយ៉ាងច្បាស់ថា គ្មាន "កាលៈទេសៈពិសេសណាមួយ" ក្នុងការសម្រួលការបណ្តេញនេះទេ ឬថា មិនបានប្រើ "អស់លទ្ធភាពក្នុងការស្វែងរកដំណោះស្រាយផ្សេង" ឬថាបានអនុវត្តតាមការការពារតាមនីតិវិធីក៏គ្មានដែរ រួមទាំងការអនុវត្តតាមលក្ខខណ្ឌសម្រាប់ផ្តល់ព័ត៌មាន ការពិគ្រោះយោបល់ និងការចូលរួម ដល់ប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់ និងសម្រាប់ផ្តល់លំនៅឋានសមរម្យដែលជាជម្រើសផ្សេងឬដី ជាដើម ។ ដោយពុំបានទទួលព័ត៌មាន និងដោយត្រូវគេផ្តាច់ចេញពីការពិគ្រោះយោបល់បែបចូលរួម ដូច្នេះប្រជាពលរដ្ឋដែលរងផលប៉ះពាល់ក៏ត្រូវគេរារាំងមិនឱ្យមានឱកាសដែលគេអាចនឹងជ្រើសរើសយកជម្រើសរយៈពេលវែងអំពីបណ្តាយុទ្ធសាស្ត្រ សម្រាប់អនាគត ។ នៅក្នុងករណីទាំងបីនេះ ប្រជាពលរដ្ឋត្រូវគេធ្វើឱ្យគ្មានលំនៅឋានរស់នៅ និងក្នុងករណីពីរទៀតក៏បាន

បង្ហាញថា មាននិន្នាការបណ្តេញប្រជាពលរដ្ឋដោយបង្ខំមុនពេលមានដំណោះស្រាយស្ថាពរចំពោះវិវាទ ដីធ្លីដោយតុលាការដែរ ។ **នេះបង្ហាញនូវតម្រូវការយ៉ាងច្បាស់ថា ត្រូវរៀបចំតាក់តែងគោលការណ៍ណែនាំ ថ្នាក់ជាតិស្តីពីការបណ្តេញចេញ ដែលគប្បីត្រូវផ្អែកលើគោលការណ៍មូលដ្ឋានដែលភ្ជាប់ជាមួយនឹងរបាយ ការណ៍នេះ ព្រមទាំងគប្បីឱ្យឯកភាពនឹងច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិផង ។**

ប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិដីធ្លីអាចជាឧបករណ៍មានសុវត្ថិភាពក្នុងការកាន់កាប់ដីធ្លី ។ ប៉ុន្តែ ការអនុវត្តច្បាប់ ដោយកន្លែងនិងតាមទំនើងចិត្ត មិនធានានូវការបាត់បង់កម្មសិទ្ធិ និងការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ឡើយ ។ ដូចយើងបានឃើញហើយថា កត្តាចម្បងនៃការយុបយិតគ្នាជាទូទៅ រវាងដើមបណ្តឹងដីធ្លីដែល មានអំណាចនិងមានខ្លួនក្រសួងជាមួយនឹងអាជ្ញាធរមូលដ្ឋាន ជាការបើកច្រកឱ្យមានប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិដីធ្លី មិន ច្បាស់លាស់ដោយផ្តល់សិទ្ធិមិនស្របច្បាប់ឈានទៅរកការផ្ទេរប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិដីធ្លី និងការចេញដីកាបណ្តេញ ចេញទាំងអង្គតែងលំដោយគ្មានការការពារតាមនីតិវិធីជូនជនរងគ្រោះ និងឈានទៅរកការប្រើប្រាស់ ប្រព័ន្ធតុលាការដោយអាជ្ញាធរក្នុងការទប់ស្កាត់ជនរងគ្រោះមិនឱ្យការពារសិទ្ធិរបស់គាត់ ។ **នេះចាំបាច់ ត្រូវមានវិធានការជាក់ស្តែងនិងប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពដើម្បីធានាថា ប្រជាពលរដ្ឋទាំងអស់មាន សុវត្ថិ ភាព កាន់កាប់ដីធ្លីយ៉ាងគ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីការពារខ្លួនពីការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងការគំរាមកំហែង និងការបំភិតបំភ័យផ្សេងៗទៀត ។**

ប្រព័ន្ធមិនច្បាស់លាស់ដែលគេប្រើសម្រាប់ផ្តល់សម្បទានដីសេដ្ឋកិច្ច អនុវត្តតាមនូវគំរូដូចគ្នាគឺ៖ ការចរចារវាងក្រុមហ៊ុននិងអាជ្ញាធរមិនបានឱ្យសាធារណៈជនដឹងឡើយ, កិច្ចព្រមព្រៀងនានានិងព័ត៌មាន លំអិតអំពីក្រុមហ៊ុន រួមទាំងព័ត៌មានអំពីកម្មសិទ្ធិផង ត្រូវលាក់បាំងមិនឱ្យប្រជាពលរដ្ឋទូទៅមើល, ការពិគ្រោះយោបល់ជាសាធារណៈ និងការវាយតម្លៃផលប៉ះពាល់បរិស្ថាននិងសង្គមក៏គ្មានដែរ ។ **នេះក៏ចាំ បាច់ត្រូវមានបទដ្ឋានគោលនយោបាយនិងបទដ្ឋានច្បាប់ស្តីពីសេរីភាពនៃការទទួលបានព័ត៌មាន ការពិគ្រោះ យោបល់ និងការចូលរួមឱ្យបានច្បាស់លាស់ និងត្រូវស្របតាមលក្ខខណ្ឌនៃច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ ។**

បញ្ហានៃការអនុវត្តច្បាប់ដោយកន្លែង និងតាមទំនើងចិត្ត, ភាពលំអៀងនៃប្រព័ន្ធតុលាការដែល គាំទ្រអ្នកដែលមានខ្លួនជាមួយអ្នកមានអំណាច, អំពើពុករលួយរឹករាលដាលគ្រប់ស្រទាប់និងនិទណ្ឌភាព គឺជាកត្តាចម្បង ដែលបណ្តាលឱ្យរាំងស្ទះដល់ធម្មាធិបតេយ្យ និងការទទួលខុសត្រូវដែលជាលទ្ធផលរារាំង ដល់ការអនុវត្តសិទ្ធិរបស់ប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជា ។

សមភាពចំពោះមុខតុលាការជាសិទ្ធិមនុស្សយ៉ាងសំខាន់^{១៣០} និងប្រព័ន្ធតុលាការជាកត្តាយ៉ាង

^{១៣០} ជាឧទាហរណ៍សូមមើល មាត្រា១៤ ចំណុច (១) នៃកតិកាសញ្ញាអន្តរជាតិស្តីពីសិទ្ធិពលរដ្ឋ និងសិទ្ធិនយោបាយ ។

សំខាន់បំផុត ក្នុងការធានាការដោះស្រាយការរំលោភសិទ្ធិមនុស្ស ។ ចំពោះប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជាក្រីក្រ និង ទន់ខ្សោយ រួមទាំងជនជាតិដើមភាគតិចផងដែលគ្មានទំនាក់ទំនងអំណាច ការនិយាយខាងលើនេះ នៅ ឆ្ងាយពីការពិតណាស់ ។

បែបផែននៃខ្សែបណ្តាញគាំទ្រ និងកង្វះការទទួលខុសត្រូវ នៅតែបន្តកើតមាន និងបង្កឱ្យមាន លក្ខខណ្ឌដែលក្នុងលក្ខខណ្ឌនោះមានការអនុវត្តច្បាប់តាមទំនើងចិត្ត បើសិនជាសិទ្ធិមនុស្សទាំងអស់មិន ត្រូវបានការពារទេ ។ ដ៏រាបណាឆន្ទៈនយោបាយក្នុងការបំបែកបែបផែននេះនៅតែខ្សោយ ឬគ្មានឆន្ទៈពិត ប្រាកដទេ នោះអ្នកមានអំណាចនៅតែអាចដកហូតដីធ្លី និងធនធានពីប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្រនិងទន់ខ្សោយ ដែលប្រព័ន្ធគាំទ្ររបស់ពួកគាត់គ្មានអនុភាពរឹងមាំគ្រប់គ្រាន់នៅឡើយនោះ តាមទំនើងចិត្តដោយគ្មាន ទោសព័រវដដែល ។ តាមការអនុវត្តសិទ្ធិមនុស្សតាមកាតព្វកិច្ចរបស់ខ្លួន និងតាមការធានាបញ្ចប់ ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ នោះរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាគប្បីមានឆន្ទៈនយោបាយបែបនោះ ព្រមទាំងពង្រីក ការការពារសិទ្ធិប្រជាពលរដ្ឋរបស់ខ្លួន ។

៨. អនុសាសន៍

ចំពោះអាជ្ញាធរកម្ពុជា:

បញ្ឈប់និងការពារកុំឱ្យមានការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំជាបន្ទាន់

- បញ្ឈប់ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំជាបន្ទាន់ ។
- អនុម័តច្បាប់ និងអនុវត្តការហាមប្រាមការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំឱ្យបានច្បាស់លាស់ ។
- រៀបចំតាក់តែង និងអនុម័តគោលការណ៍ណែនាំ សម្រាប់ការបណ្តេញចេញ ដែលត្រូវផ្អែកលើគោលការណ៍មូលដ្ឋាន និងគោលការណ៍ណែនាំស្តីពីការបណ្តេញចេញដែលផ្អែកលើការអភិវឌ្ឍន៍ និងការផ្លាស់លំនៅឋាន ព្រមទាំងត្រូវស្របទៅតាមច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិទៀតផង ។
- ត្រូវផ្អាកការបណ្តេញចេញទ្រង់ទ្រាយធំៗទាំងអស់សិន រហូតដល់មានវិធានការបែបនោះសម្រាប់អនុវត្ត ។

ធានាសិទ្ធិទទួលបាននូវដំណោះស្រាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពជូនប្រជាពលរដ្ឋរងគ្រោះទាំងអស់ដោយសារការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងដោយសារការរំលោភសិទ្ធិមនុស្សផ្សេងៗទៀត:

- យ៉ាងហោចណាស់ ត្រូវធានាថា ជនរងគ្រោះដោយសារការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំទាំងអស់ទទួលបាននូវជម្រករស់នៅ, ទឹកស្អាត, អនាម័យ, សេវាកម្មសុខាភិបាលនិងអប់រំ ក្នុងកម្រិតចាំបាច់ជាអប្បបរមា ដោយរួមទាំងការផ្តល់ជំនួយមនុស្សធម៌ នៅពេលដែលចាំបាច់ផង ។
- គោរពសិទ្ធិរបស់ជនរងគ្រោះដោយសារការបណ្តេញដោយបង្ខំទាំងអស់ឱ្យទទួលបាននូវដំណោះស្រាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព, រួមទាំងសិទ្ធិទទួលយុត្តិធម៌ និងសិទ្ធិទទួលបាននូវសំណង ដូចជា ការជួសជុលការខូចខាត, ការស្តារកម្រិតជីវភាពរស់នៅឡើងវិញ, សំណង, ការបំពេញ ចិត្ត និងការធានាថា គ្មានកើតមានម្តងទៀត ។
- បង្កើតគណៈកម្មការស្រាវជ្រាវឯករាជ្យ ដើម្បីស៊ើបអង្កេតស្វែងរកលក្ខណៈនៃការអនុវត្តការបណ្តេញចេញ ដូចបានរៀបរាប់នៅក្នុងរបាយការណ៍នេះ និងនៅក្នុងរបាយការណ៍ផ្សេងៗទៀត និងដើម្បីផ្តល់អនុសាសន៍សម្រាប់ការដោះស្រាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពជូនជនរងគ្រោះដោយសារការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងដើម្បីការពារកុំឱ្យមានការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំទៀត ។
- ការស្រាវជ្រាវនេះគប្បីត្រូវមាន ការស៊ើបអង្កេតអំពីតួនាទីរបស់កងឥរិយាបថ និងភ្នាក់ងារ

អនុវត្តច្បាប់ផ្សេងៗទៀត ដែលបានជួយឱ្យមានការបណ្តេញចេញ រួមមានដូចជា ទំនាក់ទំនង, ភាពស្របច្បាប់ និងភាពចាំបាច់នៃការប្រើកម្លាំងនិងអាវុធ ក៏ដូចជាការចាប់ខ្លួនដោយខុសច្បាប់ និងការបំភិតបំភ័យដល់ប្រជាពលរដ្ឋ និងដល់ក្រុមអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្សនៅក្នុងអំឡុងពេលបណ្តេញចេញ ក្នុងទស្សនៈដើម្បីនាំអ្នកដែលទទួលខុសត្រូវការរំលោភសិទ្ធិមនុស្សឡើងតុលាការដើម្បីរកយុត្តិធម៌ ។ របាយការណ៍របស់គណៈកម្មការដូចនេះត្រូវប្រកាសជាសាធារណៈ ។

អនុម័តវិធានការប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពដើម្បីការពារសិទ្ធិមានលំនៅឋាននិងដីធ្លី និងសិទ្ធិមនុស្សផ្សេងៗទៀតដែលពាក់ព័ន្ធនឹងការបណ្តេញចេញ:

- រៀបចំតាក់តែង និងអនុម័តនូវវិធានការជាក់ស្តែង និងប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពដើម្បីធានាថា យ៉ាងហោចណាស់ ប្រជាពលរដ្ឋទាំងអស់ទទួលបាននូវសុវត្ថិភាពនៃសិទ្ធិកាន់កាប់ដីធ្លី គ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីការពារខ្លួនពីការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងការគំរាមកំហែង និងអំពើយាយីផ្សេងៗទៀត ។
- រៀបចំតាក់តែង និងអនុម័តបទដ្ឋានច្បាប់និងគោលនយោបាយប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពស្តីពីសេរីភាពនៃការទទួលបានព័ត៌មាន, ការពិគ្រោះយោបល់ និងការចូលរួម ឱ្យស្របទៅតាមលក្ខខណ្ឌនៃច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ ដើម្បីគោរព ការពារ និងអនុវត្តសិទ្ធិចូលរួមរបស់ប្រជាពលរដ្ឋក្នុងការសម្រេចចិត្តទាំងអស់ដែលទាក់ទងនឹងការបណ្តេញចេញ និងការរើលំនៅឋានទៅទីតាំងថ្មី ។
- ធ្វើវិសោធនកម្មលើច្បាប់ដែលមានស្រាប់ដើម្បីឱ្យឆ្លើយតបនឹងសិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យ និងសិទ្ធិចាកផុតពីការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ដូចជា:
  - o ធានាថា អនុក្រឹត្យស្តីពីការរុះរើនិងតាំងលំនៅឋានថ្មីដោយបង្ខំទៅតាមបរិបទនៃគម្រោងអភិវឌ្ឍន៍ ដោយអនុវត្តតាមបទដ្ឋាន និងច្បាប់អន្តរជាតិ ។
  - o ធានាថា អនុក្រឹត្យទាំងឡាយដែលធ្វើឱ្យបទបញ្ញត្តិនៃច្បាប់ភូមិបាលអាចអនុវត្តបានចំពោះសិទ្ធិដីធ្លីជាសមូហភាពរបស់សហគមន៍ជនជាតិដើមភាគតិច ត្រូវបានអនុម័ត ដើម្បីធានានូវការគោរពសិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យរបស់ជនជាតិដើមភាគតិច ។
- ធានាថា មន្ត្រីអនុវត្តច្បាប់ ដែលពាក់ព័ន្ធក្នុងការបណ្តេញចេញអនុវត្តតាមក្រមសីលធម៌ និង

គោលការណ៍មូលដ្ឋានរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ ។

- ធានាថា មានការគោរពសិទ្ធិរបស់ក្រុមអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្ស រួមទាំងសកម្មជននៅ មូលដ្ឋានផង ក្នុងការសំដែងនូវទុក្ខកង្វល់និងក្នុងការអនុវត្តសិទ្ធិ សេរីភាពក្នុងការចូលរួម, ការសំដែងមតិ និងការធ្វើដំណើរ ។ ធានាថា យន្តការដោះស្រាយវិវាទ រួមទាំងតុលាការ និងគណៈកម្មការសុំរិយោដីផង គោរពយ៉ាងដាច់ខាតចំពោះធម្មាធិបតេយ្យនិងនីតិវិធី និង ត្រូវដឹកនាំការស៊ើបអង្កេតវិវាទកម្មសិទ្ធិប្រកបដោយលទ្ធផលគ្មានលំអៀង ។
- ធានាថា បណ្តាក្រុមហ៊ុននិងសហគ្រាសពាណិជ្ជកម្មផ្សេងៗទៀតដែលមានដំណើរការនៅ ក្នុងប្រទេសកម្ពុជា បានយល់ដឹងអំពីកាតព្វកិច្ចរបស់ខ្លួនក្នុងការគោរពសិទ្ធិមានលំនៅឋាន សមរម្យ រួមទាំងកាតព្វកិច្ចហាមប្រាមមិនឱ្យមានការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំនៅក្នុងដែន សកម្មភាព និងឥទ្ធិពលរបស់ខ្លួនឡើយ ។
- ធ្វើ ជាបញ្ហាបន្ទាន់នូវរបាយការណ៍ដំបូងរបស់ប្រទេសកម្ពុជា ទៅគណៈកម្មាធិការទទួល បន្តសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ អំពីការអនុវត្តរបស់ខ្លួនទៅតាមកតិកាសញ្ញាអន្តរ ជាតិស្តីពីសិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ ដែលហួសកាលកំណត់តាំងពីថ្ងៃទី៣០ ខែ មិថុនា ឆ្នាំ១៩៩៤ ម៉្លោះ ។
- ពិចារណាឱ្យបានល្អិតល្អន់ចំពោះអនុសាសន៍ទាំងឡាយ របស់អ្នករាយការណ៍ពិសេសអំពី លំនៅឋានសមរម្យ និងរបស់តំណាងពិសេសនៃលោកអគ្គលេខាធិការអង្គការសហប្រជា ជាតិទទួលបន្ទុកសិទ្ធិមនុស្សប្រចាំនៅប្រទេសកម្ពុជា ។

គោរពនិងការពារសិទ្ធិរបស់ក្រុមអ្នកការពារសិទ្ធិមនុស្ស រួមទាំងអ្នកដែលបំពេញការងារផ្នែក សិទ្ធិសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ ដើម្បីអនុវត្តការងារដោយគ្មានឧបសគ្គ ការគំរាមបំភិត បំភ័យ និងការយាយី ស្របទៅតាមសេចក្តីប្រកាសរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិស្តីពីក្រុមអ្នក ការពារសិទ្ធិមនុស្ស ។

លើកកំពស់សិទ្ធិរបស់ប្រជាពលរដ្ឋជនជាតិដើមភាគតិច ទៅតាមបទដ្ឋាននិងច្បាប់ជាតិ និង អន្តរជាតិ រួមទាំង សេចក្តីប្រកាសរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិស្តីពីសិទ្ធិប្រជាពលរដ្ឋជនជាតិដើម ភាគតិចផង តាមរយៈដូចជា:

- ដោយមានកិច្ចសហការជាមួយប្រជាពលរដ្ឋជនជាតិដើមភាគតិចត្រូវធានាថា ច្បាប់និង គោលនយោបាយទាំងអស់ ស្របតាម និងលើកកំពស់ទាំងស្រុងនូវសិទ្ធិរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ

ជនជាតិដើមភាគតិច ក្នុងការចូលរួមសម្រេចចិត្តនានាដែលប៉ះពាល់ដល់សិទ្ធិរបស់គាត់ និង ក្នុងការបដិសេធចំពោះរាល់សកម្មភាពដែលប៉ះពាល់ដល់សិទ្ធិរបស់គាត់ ដែលទាក់ទងនឹងដី ដែនដី និងធនធាននានា បើសិនជាប្រជាពលរដ្ឋជនជាតិដើមភាគតិចមិនយល់ព្រមច្បាស់លាស់ ជាមុននិងដោយគ្មានការបង្ខិតបង្ខំទេ ។

- ដោយមានកិច្ចសហការជាមួយប្រជាពលរដ្ឋជនជាតិដើមភាគតិច ត្រូវពិនិត្យសម្រេចលើអនុក្រឹត្យស្តីពីការចុះបញ្ជីដីរបស់ជនជាតិដើមភាគតិច ដើម្បីឱ្យការការពារដែលមានស្រាប់ដែលមាននៅក្នុងច្បាប់ភូមិបាល អាចត្រូវបានអនុវត្តប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព ។
- ទន្ទឹមគ្នានោះដែរ ត្រូវធានាថា ការការពារជាបណ្តោះអាសន្នចំពោះការកាន់កាប់ដីដីដោយជនជាតិដើមភាគតិច តាមច្បាប់ភូមិបាលត្រូវបានអនុវត្តទាំងស្រុង ។
- ត្រូវធានាថា ប្រជាពលរដ្ឋជនជាតិដើមភាគតិចមានសិទ្ធិទទួលបាននូវយន្តការប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព និងយុត្តិធម៌ សម្រាប់ដោះស្រាយវិវាទដី និងសម្រាប់ផ្តល់ដំណោះស្រាយនៅពេលដែលអាចអនុវត្តបាន ដោយរួមមានដូចជា ការប្រគល់ដីជូនជនជាតិដើមភាគតិចវិញ ដោយមានការយល់ព្រមច្បាស់លាស់ជាមុននិងដោយគ្មានការបង្ខិតបង្ខំ ។
- ផ្តល់ការបណ្តុះបណ្តាល និងធនធានផ្សេងៗដែលចាំបាច់ជូនប្រជាពលរដ្ឋជនជាតិដើមភាគតិចដើម្បីប្រើប្រាស់សិទ្ធិរបស់គាត់ ដែលទាក់ទងនឹងដីនិងធនធាននានាដែលសំខាន់បំផុតសម្រាប់សុខុមាលភាព និងអត្តសញ្ញាណវប្បធម៌របស់គាត់ ។
- ធានាថា ពាក្យបណ្តឹងអំពីការយាយី ឬការបំផ្លាញទ្រព្យសម្បត្តិដែលអនុវត្តប្រឆាំងនឹងប្រជាពលរដ្ឋជនជាតិដើមភាគតិច ត្រូវបានស៊ើបអង្កេត ហើយអ្នកដែលទទួលខុសត្រូវក្នុងការអនុវត្ត នោះត្រូវនាំឡើងតុលាការដើម្បីរកយុត្តិធម៌ ។

ចំពោះប្រទេសអ្នកផ្តល់ជំនួយអន្តរជាតិ:

- ជំរុញឱ្យរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាអនុម័តវិធានការនានាដែលជា អនុសាសន៍នៅក្នុងរបាយការណ៍នេះរួមទាំងការអំពាវនាវឱ្យបញ្ចប់ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ ដើម្បីដោះស្រាយនូវការអនុវត្តការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំដែលជាឧបសគ្គយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ និងជាការរារាំងដោយខុសច្បាប់ចំពោះ ការកាត់បន្ថយភាពក្រីក្រ ជាពិសេសជាឧបសគ្គក្នុងការកាត់បន្ថយភាពងាយរងគ្រោះរបស់ប្រជាពលរដ្ឋក្រីក្រនៅតាមជនបទ ដែលជីវភាពរស់នៅរបស់ពួកគាត់ពឹងផ្អែកទាំង

ស្រុងលើធនធានធម្មជាតិ ។

- ធានាថា ជំនួយអន្តរជាតិមិនគាំទ្រដល់ការរំលោភសិទ្ធិមនុស្ស រួមទាំងមិនគាំទ្រដល់ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំទេ ។
- គាំទ្រការរៀបចំគោលការណ៍ណែនាំថ្នាក់ជាតិអំពីការបណ្តេញចេញ ដោយផ្អែកលើគោលការណ៍មូលដ្ឋានរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ និងគោលការណ៍ណែនាំស្តីពីការអភិវឌ្ឍ និងការបណ្តេញចេញដែលផ្អែកលើការអភិវឌ្ឍ ។ គោលការណ៍បែបនោះ ត្រូវតែស្របទៅនឹងច្បាប់សិទ្ធិមនុស្សអន្តរជាតិ ។
- នៅពេលដែលចាំបាច់ លើកសំណើផ្តល់ជំនួយនិងកិច្ចសហការអន្តរជាតិ រួមមានជំនួយផ្នែកហិរញ្ញវត្ថុនិងបច្ចេកទេស ដើម្បីគាំទ្រប្រទេសកម្ពុជា នៅពេលដែលប្រទេសនេះព្យាយាមអនុវត្តតាមកាតព្វកិច្ចអំពីសិទ្ធិមនុស្ស ដើម្បីហាមប្រាម និងការពារមិនឱ្យមានការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងដើម្បីធានាឱ្យមានកម្រិតសុវត្ថិភាពកាន់កាប់ដីធ្លីគ្រប់គ្រាន់ជូនប្រជាពលរដ្ឋទូទាំងប្រទេស ។
- ពិចារណាលើកិច្ចប្រឹងប្រែងបន្ថែមដោយមានទិសដៅកែលំអការគ្រប់គ្រងរៀបចំដីធ្លី និងសុវត្ថិភាពកាន់កាប់ដីធ្លីដោយមានគំនិតផ្តួចផ្តើម ដែលមានគោលបំណងបញ្ចប់ការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងដើម្បីការពារសិទ្ធិមានលំនៅឋានសមរម្យរបស់ប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជា ។
- នៅពេលដែលរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា គ្មានឆន្ទៈ ឬមិនអាចអនុវត្តដូច្នោះបានទេ ត្រូវពិចារណាលើកិច្ចប្រឹងប្រែងដែលគាំទ្រយ៉ាងសមរម្យរបស់សង្គមស៊ីវិលដើម្បីផ្តល់ជំនួយមនុស្សធម៌ជូនជនរងគ្រោះដោយសារការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំ និងដើម្បីដោះស្រាយនូវសេចក្តីត្រូវការរបស់បណ្តាសហគមន៍ដែលប្រឈមនឹងការបណ្តេញចេញ រួមទាំងការផ្សព្វផ្សាយចំណេះដឹងអំពីសិទ្ធិមានកម្រិតជីវភាពរស់នៅសមរម្យ និងសិទ្ធិការពារនឹងការបណ្តេញចេញដោយបង្ខំផង ។